

НОВА ТАКТИКА В ОБЛАСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ : РЕСУРС ДЛЯ ПРАКТИКІВ

New Tactics in Human Rights: A Resource for Practitioners

Tricia Cornell, Kate Kelsch and Nicole Palasz

The New Tactics in Human Rights Project, 2004
Translation: CVT, 2004

A workbook created by the New Tactics in Human Rights Project -
a project of the Center for Victims of Torture
ISBN: 0-9759789-0-X

Дилемма демонстраций

Филипп Духамел

Введение

Утром 2 апреля 2001 года, возле Министерства внешней торговли и иностранных дел в Оттаве, в столице Канады, группа граждан провела демонстрацию «выбора»¹, под названием «Операция поиска и захвата». Стоя перед тремя укрепленными рядами полиции, толпой журналистов и других представителей средств массовой информации, они заявили:

«Офицеры полиции, мы просим вас выполнить ваш долг и помочь нам изъять документы, на которые мы имеем право. Не становитесь соучастниками этого правительства в его махинациях. Если вы откажетесь найти и изъять документы от нашего имени, то мы будем вынуждены попытаться сделать это сами».

Называя свои имена, они говорили: «Я здесь, чтобы осуществить свои права гражданина; пожалуйста, дайте мне пройти». По двое они перебирались через барьеры полиции. Их цель: обратить внимание на засекреченность, которую применяет правительство. Эту цель они хотели достигнуть проникновением в здание и изъятием секретных документов с проектом торгового соглашения.

Месяцами канадское правительство настойчиво отказывалось обнародовать проект документов по Договору о беспошлинной торговле между странами Америки (ФТАА), касающийся либерализации торговли и бывший предметом переговоров между 34 странами обеих Америк.

За несколько недель до этой акции правительству был предъявлен ультиматум и решительная петиция от десятков тысяч человек. Мы также использовали работу с иностранными средствами массовой информации, демонстрации поддержки, телефонные и факсовые сообщения.

Все эти действия привели к проведению демонстрации «выбора», во время которой возник неприятный момент с задержанием полицией 99 человек. Никакой штраф не был наложен и большинство было отпущено в течение 24 часов. Это вызвало в стране широкий отклик, и новые яростные споры разгорелись вокруг вопроса: Почему Правительство отказывается опубликовать общественно важные политические документы, а вместо этого арестовывает своих собственных граждан? Вскоре давление на правительство становится невыносимым для него.

Ровно через неделю после операции Поиск и захват, канадский министр внешней торговли Пьер Петтигрю, после консультаций с договаривающимися сторонами, наконец, согласился опубликовать документы по договору ФТАА и объявил об этом публично.

Эта ненасильственная акция является примером подобных демонстраций «выбора». Чтобы воздействовать таким образом, во-первых выдвигается

¹ Демонстрация выбора – это тактический ход, который ставит власти перед дилеммой: если акцию проводить разрешается, то это говорит о каких-то шансах на успех той проблемы или позиции, которую демонстранты отстаивают. Если же власти останавливают акцию, то этим они ставят самих себя в невыгодное положение, а общественность узнает о проблеме или позиции.

требование, которое ставит перед мишенью дилемму. В данном случае канадское правительство было поставлено перед требованием открыть доступ к информации. Государство могло отказаться выполнить это требование, но с риском прослыть замкнутым и недемократичным. Во-вторых, озвучивание требований должно производиться громко, с помощью дружелюбно настроенных средств массовой информации, ненасильственными актами гражданского неповиновения и государство вынуждено действовать, оно не может отмолчаться или протянуть время. В данном случае акция гражданского неповиновения получила искусное и ироничное название: «операция поиска и захвата». Наконец, строго ненасильственный характер действий демонстрации создал третью дилемму, когда государство применяет репрессивные меры против совершенно мирных и организованных демонстрантов, требующих всего лишь то, на что они имеют законное право – доступ к информации.

В этой брошюре описывается, как Операция SalAMI поставила перед нами нашу собственную дилемму – как проинформировать канадскую общественность о реальной опасности и отсутствии равенства в Договоре о беспошлинной торговле стран Америки, при том, что нам не позволено было даже ознакомиться с этим документом. Канадское правительство стояло перед широкой дилеммой об отказе засекречивать договор, от чего зависело его принятие. В процессе тщательного анализа предыдущих успехов и провалов попыток гражданского вмешательства в торговые договоры мы смогли реалистично оценить нашу силу и нашу слабость, а также уроки, которые получило канадское правительство от таких акций в прошлом. Это привело к пониманию нашей самой мощной движущей силы – это право канадских граждан на информацию, которым мы очень дорожим. Затем мы скомбинировали несколько тактических приемов, чтобы обратить внимание на отсутствие информации и создали дилемму для правительства в форме особого публичного ультиматума с требованием представить этот документ, так как мы имеем право на информацию. Проведенная демонстрация заставила правительство раскрыть то, что оно пыталось сохранить в секрете. Шум, поднятый средствами массовой информации и общественностью, достиг цели – широкое освещение и обсуждение Договора ФТАА.

Подпись под фотографией (стр. 6): Убедительные символы, такие как увеличительное стекло и гигантский ключ «для отпирания правительственных секретов» были использованы во время операции «Поиск и захват» (Оттава, 2 апреля 2001 г.)

ПРЕДПОСЫЛКИ

Зона беспошлинной торговли между странами обеих Америк была создана в ходе продолжающихся усилий по объединению экономик 34 стран (кроме Кубы) в единое экономическое пространство от Аляски до Тьерра дель Фуэго, где сконцентрировано 800 миллионов человек и где размер валового внутреннего продукта составляет 11 миллиардов долларов США. Ставилась задача провести переговоры и подписать это соглашение до 2005 года.

Переговоры по ФТАА были официально проведены в апреле 1998 года в Сантьяго (Чили). С тех пор саммиты по этому вопросу должны проводиться каждые четыре года. Как раз в 2001 году за несколько недель до проведения кампании в Квебеке был проведен третий саммит.

Обещая процветание и расширение демократии, ФТАА основывался в основном на тех же принципах Систем структурного регулирования, которые идут от Международного монетного фонда и на правилах либерализации, установленными Всемирной торговой организацией. Несмотря на официальные заявления, оппозиционное движение боялось, что проект договора о торговле увеличит разницу между двумя богатейшими странами – США и Канадой, которые имеют 80 процентов экономической мощи в регионе и остальными странами.

Как было известно, ФТАА основывался на Соглашении о беспошлинной торговле в Северной Америке. Критически настроенные наблюдатели и оппозиция увидели также риск того, что как и этот договор, ФТАА позволит иностранным инвесторам влиять на правительства, когда социальные проблемы или проблемы окружающей среды, инспирированные законодательством, могут помешать их корпоративным интересам. Местные власти и ревнители демократии могут быть отстранены, законодательство переделано и в некоторых случаях даже изменена национальная конституция с целью выполнения новых положений договора.

Мы, совместно со многими организациями гражданского общества и народными движениями находились в оппозиции в отношении этого соглашения.

Эта ненасильственная акция является примером подобных демонстраций «выбора». Чтобы воздействовать таким образом, во-первых выдвигается требование, которое ставит перед мишенью дилемму. В данном случае канадское правительство было поставлено перед требованием открыть доступ к информации. Государство могло отказаться выполнить это требование, но с риском прослыть замкнутым и недемократичным. Во-вторых, озвучивание требований должно производиться громко, с помощью дружественно настроенных средств массовой информации, ненасильственными актами гражданского неповиновения и государство вынуждено действовать, оно не может отмолчаться или протянуть время. В данном случае акция гражданского неповиновения получила искусное и ироничное название..... после согласия государства предоставить информацию, которая незаконно утаивалась: «операция поиска и захвата». Это создало другую неотложную дилемму..... Наконец, строго ненасильственный характер действий демонстрации создал третью дилемму, когда государство применяет репрессивные меры против совершенно мирных и организованных демонстрантов, требующих всего лишь то, на что они имеют законное право – доступ к информации.

В данной брошюре я расскажу о том, как Операция SalAMI поставила перед нами нашу собственную дилемму – как проинформировать канадскую общественность о реальной опасности и отсутствии равенства в Договоре о беспошлинной торговле стран Америки, при том, что нам не позволено было даже ознакомиться с этим документом. Канадское правительство стояло перед широкой дилеммой об отказе засекречивать договор, от чего зависело его принятие. В процессе тщательного анализа предыдущих успехов и провалов попыток гражданского вмешательства в торговые договоры мы смогли реалистично оценить нашу силу и нашу слабость, а также уроки, которые получило канадское правительство от таких акций в прошлом. Это привело к пониманию нашей самой мощной движущей силы – это право канадских граждан на информацию, которым мы очень дорожим. Затем мы скомбинировали несколько тактических приемов, чтобы обратить внимание на отсутствие информации и создали дилемму для

правительства в форме особого публичного ультиматума с требованием представить этот документ, так как мы имеем право на информацию. Проведенная демонстрация заставила правительство раскрыть то, что оно пыталось сохранить в секрете. Шум, поднятый средствами массовой информации и общественностью, достиг цели – широкое освещение и обсуждение Договора ФТАА.

Подписи под фотографиями (стр. 7)

– Протестующие зачитывают постановление о «поиске и захвате» секретных документов о переговорах.

- Через семь дней после операции «Поиск и захват» канадский министр внешней торговли Пьер Петтигрю объявил в Буэнос-Айресе, что документы по беспошлинной торговле будут опубликованы. Он сказал: «Это, конечно, не они заставили меня с дрожью появиться перед моими коллегами и заявить об обнародовании документов. Их протест потерпел провал. Но я в самом деле полагаю, что международные переговоры по торговле будут более успешными, если граждане будут лучше информированы».

Применение жестких мер в отношении прав на интеллектуальную собственность на патентованные лекарства в массовой фармакологии должно предотвратить производство незаконных дешевых лекарств с ведома национальных правительств, даже если поставлены на карту миллионы жизней. Приватизированные службы здравоохранения и образования, отсутствие политики по защите культуры, насильственный экспорт воды – все это также может скрываться под широкой формулировкой этого нового и могущественного так называемого «беспошлинного» договора о торговле.

Ставки в предлагаемой беспошлинной торговой зоне обеих Америк очень высоки. Потенциальное влияние на окружающую среду, проблемы женщин, образование, здравоохранение, права человека, аборигенных жителей может быть гигантским. Тем не менее, проект договора сохранялся в секрете.

В то время как главы государств, государственные чиновники имели доступ к документам по ФТАА, также как более 500 представителей бизнеса из ключевых международных корпораций и около 900 правительственных посредников в переговорах, простые граждане обеих Америк оставались в неведении. Не знали даже о предмете переговоров. Даже наши избранные политические представители, члены парламента Канады (и других стран тоже, кроме сенаторов США) не видели тексты переговоров.

Не имея доступа к документам, мы должны были попытаться понять предполагаемые положения ФТАА. Мы должны были предоставить общественности логичные и подробные объяснения по механизму соглашения – его параграфы, касающиеся инвестиций, служб, национальных договоров, требований о запретах, прав на интеллектуальную собственность и т.д., а также обратить внимание на то, как они в дальнейшем могут нарушить наши демократические права. Договор может сделать привилегии инвесторов очень «конституционными» в ущерб демократическому контролю и правам граждан. Учитывая объявленные «первые плоды», которые якобы принесли положения о беспошлинной торговле, различные части соглашения могут заключаться

постепенно, один за другим и угроза ставится ближе, чем установленный крайний срок – 2005 год.

Подпись под фотографиями (стр. 8) – Мирные протестанты были арестованы, так как они перелезали через барьеры. Большинство из них предпочли не сопротивляться и вынудили полицию волоком тащить их в полицейские автобусы, находившиеся на подземной стоянке под зданием Министерства иностранных дел и внешней торговли в Оттаве.

Мы должны были считаться с сильными и хорошо документированными аргументами защитников беспошлинной торговли. Они всегда пытались приклеить оппозиционному движению ярлык «жирных котов», которые борются за сохранение своих преимуществ от экспансии бедных стран Латинской Америки. Мы нуждались в ясных, хорошо аргументированных и точных ответах на вопросы, такие как те, которые были заданы «противникам торговли» канадским министром внешней торговли Пьером Петтигрю в августе 2001 года, когда мы имели беседу перед Банком межамериканского развития в Вашингтоне:

«Позвольте мне спросить у тех, кто по каким-либо причинам возражает против беспошлинной торговли и соглашений по ней: почему мы должны отстранять другие страны от того благосостояния, которым пользуемся сами благодаря торговле и интеграции в мировую экономику? Почему мы приговариваем к изоляции это полушарие, которое стремится к такому же качеству жизни и возможностям, которые мы хотим для себя? Почему отрицаем за ними право идти той же дорогой к процветанию? Мы не можем, и мы не должны допустить, чтобы голоса оппозиции подрывали наши усилия обеспечить наших партнеров по полушарию теми же путями для процветания, которые есть у нас».

Находясь под таким давлением проблем, мы были очень обеспокоены необходимостью мобилизовать наши силы за короткий срок, предшествующий Саммиту. Если бы даже мы сильно ускорили нашу кампанию по массовому просвещению людей относительно технических и политических ставок ФТАА, бешеная гонка со временем с целью объединить десятки тысяч людей в Квебеке обрекала нас на провал. Поскольку наши средства были так минимальны, а наши просветительские встречи по вопросу об ФТАА только начинались, а нам надо было в процессе дебатов привлечь на свою сторону огромное большинство людей, то как мы могли рассчитывать на успех? Как могли мы быть уверенными, что большое количество граждан быстро ухватит суть нового договора? Мы чувствовали, что ставкой в этой игре будет демократия, что это вопрос жизни и смерти для сотен тысяч людей, если не миллионов на всем полушарии.

Итак, перед нами стояла сложная задача: Как сделать так, чтобы подавляющее большинство людей – не только из неправительственных организаций и союзов, но и из числа простых граждан – проявили заинтересованность и выступили против Саммита стран обеих Америк и против ФТАА?

АНАЛИЗ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ОБСТАНОВКИ

Гражданская операция «Поиск и захват» была частью общей стратегии, направленной на ФТАА и предстоящий Саммит стран Америки, который должен был состояться в Квебеке 21-23 апреля 2001 г. В течение месяцев,

предшествующих акции, когда мы обдумывали нашу стратегию, некоторые факты стали гораздо яснее. Наш анализ был основан на нескольких важнейших выводах.

Мы не должны копировать Сиэтл.

30 ноября 1999 года в Сиэтле, штат Вашингтон, США, состоялась сидячая демонстрация, проведенная с целью заблокировать весь день заседания Всемирной Торговой Организации. Отмена заседаний ВТО была достигнута благодаря неординарным действиям гражданского неповиновения, которые были организованы дюжиной групп с общим количеством участников около 800. Во время акции были перекрыты все доступы в здания, где должны были проходить заседания. Это ненасильственное блокирование продолжалось в течение нескольких часов, демонстранты мирно защищались от ударов полицейских дубинок, химических атак и резиновых пуль².

Этот подход предусматривает не только физические, но и политические пути для того, чтобы остановить или по меньшей мере задержать новый глобальный цикл экономической либерализации, названный Круг Миллениума. Год спустя после отмены многостороннего соглашения по инвестициям, Сиэтл подтвердил неотложность создания гражданского движения противостоящего сторонникам корпоративной глобализации. Многие почувствовали возрождение политической активности, уже много лет не заметной в Северной Америке. Появились новые надежды.

Так называемая «модель Сиэтла» позже была опробована во многих городах для различных мишеней: против заседания Всемирного Банка и Международного валютного фонда в Вашингтоне, Организации Американских государств в Виндзоре, Онтарио, Демократической конвенции в Филадельфии, Республиканской конвенции в Лос-Анджелесе и т.д. Однако эти попытки дублирования ранней модели имели ограниченный успех. Стараясь копировать одну и ту же тактику вновь и вновь, новые движения не могли держать под контролем быстро реагирующих и хорошо оснащенных противников.

В Квебеке, в апреле 2001 года примитивное копирование модели Сиэтла могло принести только разочарование. Более 4 километров ограждений было установлено в укрепленном городе. Широкий «периметр безопасности» был заполнен силами безопасности и военными. Мы с трудом могли себе представить, как, даже по самому оптимистичному сценарию, когда в ненасильственных акциях гражданского неповиновения могли участвовать сотни людей, можно помешать успешной работе Саммита.

² Несмотря на ненасильственный характер поведения демонстрантов, маленькие группы людей в масках внедрились в них, внося элементы деструктивности и насилия. Это было нужно для того, чтобы оправдать репрессии в глазах общественности. Так как средства массовой информации говорили о разбитых окнах, брошенных камнях и маленьких пожарах, была вызвана Национальная Гвардия, чтобы занять весь центр Сиэттла. Вот почему это событие запомнилось как «битва в Сиэттле» или массовые беспорядки. Но неоспоримым успехом этого дня была приостановка и отмена заседаний ВТО как следствие блокирования, демонстраций, приковывания себя (люди сами себя

приковывали с помощью различных устройств, чем затрудняли себе возможность двигаться) и сидячим протестом.

Как мы могли за несколько коротких месяцев собрать и подготовить от 1000 до 10 000 человек, которые должны сознательно подвергаться полицейскому насилию, которое было продемонстрировано то в одном, то в другом городе после Сиэтла? Могли ли мы быть настолько организованны, чтобы создать эффективную блокаду? Трудности были непреодолимыми, учитывая тот жесткий контроль, который установила полиция за всеми местами проведения заседаний в городе. Остается вопрос: насколько политически оправданно повторение одной и той же тактики на постоянно меняющейся политической сцене?

Прекращение Саммита был невозможным

В противоположность заседанию ВТО 1999 года в Сиэтле, Саммит стран обеих Америк не имел обязательство прийти к какому-либо конкретному, особому и широко разрекламированному результату. Квебекский Саммит не предназначался для подписания договора или принятия новых инициатив. По мнению его организаторов, этот Саммит не мог провалиться, так как ни к чему особому не стремился.

Это представляло угрозу и для нашего собственного осознания, как и для средств массовой информации и широкой общественности, ждет нас успех или провал в деле гражданской мобилизации. Вследствие этого, успех или провал нужно было оценить по-разному: политические моменты по-другому, нежели технические. Не является ли общественное взаимопонимание истинным и окончательным предметом спора?

Несомненно, наша проблема, которая в основном касалась сохранения мобилизации, была только реакцией на правительственную идеологическую программу. Мы обнаружили, что сражаемся скорее на их территории, чем на своей. На первый взгляд, они имели преимущество нападавших. Они выбирали место и время столкновения. Относительная слабость оборонительной позиции хорошо известна среди разработчиков стратегии. Как могли мы в такой ситуации воспользоваться другой формой нападения?

Проще говоря, стоял вопрос: Можем ли мы, как движение, положить конец или ослабить процесс раскрытия Саммита стран обеих Америк.

Создавая дилемму

Мы полагали, что вооруженные более реалистичной оценкой ситуации, мы можем спланировать свою стратегию. Мы хотели создать дилемму для властей. Мы подошли к демонстрации «выбора», пройдя последовательно четыре шага.

Во-первых, мы определили наши цели. Во-вторых, осуществили политическую рекогносцировку: выяснили силы, которые работают за или против наших целей. В-третьих, .. В-четвертых, провели организационные меры, первую встречу со сторонниками для согласования стратегии и вынесения ее на обсуждение, затем провели тренинг для участников.

Для осуществления шагов 1 и 2 двенадцать наших людей арендовали летний лагерь, оборудованный спальными местами для сессий во время выходных дней. Начали мы с обсуждения наших целей.

ШАГ 1: ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЦЕЛЕЙ

Мы начали с надежды, что победа жителей-граждан Квебека стала возможной. Несмотря на огромные трудности, мы полагали, что возможно одержать победу в политическом противостоянии против Саммита стран Америк и против целей ФТАА. Основываясь на такой оптимистичной уверенности, мы решили пересмотреть наши цели. Они должны были служить мерам, необходимым для конечного достижения успеха или провала в деле мобилизации вокруг ФТАА. Мы пришли к такому консенсусу в отношении наших целей:

- Широкая просветительская работа с населением относительно высоких ставок в глобализации экономики.
- Разъяснение целей ФТАА. Встречи и беседы с людьми. Повышение их осведомленности.
- Акцент на то, что процесс полностью легитимный и иной подход категорически не приемлем.

КАК ДЕЙСТВУЕТ НЕНАСИЛЬСТВЕННАЯ АКЦИЯ

Главные активисты	Принятие решений	Основные оппоненты
Активные сторонники		Активные противники
Пассивные сторонники		Пассивные противники
Дружественно, но нейтрально настроенные	Равнодушно-нейтральные	Враждебно-нейтральные
Активизация деятельности в лагере сторонников		Создание обстановки недоверия и конфликтов в лагере противников
Победа или, по меньшей мере нейтрализация третьих сторон в конфликте		

ЗАДАЧИ ДЛЯ АКТИВИСТОВ

Из брошюры Движение за новое общество, «Почему нельзя допускать насилие», 1985.

- Обнаружение основных сил оппозиции и усиление стратегических связей нашей сети.
- Предложение тысячам граждан вступить в движение позитивным организованным образом с долговременным участием в нем.
- Дать представление о действующих, конструктивных и плодотворных альтернативах глобализации ранка (в том числе честная торговля, сельское хозяйство, использующее только органические удобрения и т.д.).

- Создание реальной совместной деятельности для осуществления различных методов сопротивления ново-либеральной глобализации.
- Разъяснение множества и разнообразия точек зрения противников глобального капитализма (культурные, этнические, сексуальные, возрастные и гендерные, с точки зрения окружающей среды и социально-экономические).

Из опыта мы знали, что такие цели могут быть достигнуты только с помощью стратегической, ненасильственной дисциплины, не допуская нарушения закона. Затем, мы использовали некоторые средства для мониторинга политической ситуации, надеясь найти ключевые точки для оказания воздействия.

ШАГ 2: ОБСЛЕДОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ.

Второе, что нам следовало сделать – это исследовать различные слои населения вокруг нас. К счастью, для этого был инструмент. Он называется «Спектр сторонников», он был разработан активистами ненасильственных действий из США и дополнен Джорджем Лэки, из движения «Изучая перемены».³

Сначала, на большом листе бумаги мы перечислили наших ближайших сторонников. Затем, мы провели линию на другой конец листа и там перечислили самых ярких противников. Вдоль спектра сторонников и противников мы постарались разместить как можно больше групп и отдельных людей, вовлеченных в процесс.

Мы сфокусировали наше внимание на важных группах нейтральной зоны, на людях, которые в данный момент занимали выжидательную позицию или просто не располагали информацией об этой проблеме. Мы подумали, что привлечение их на нашу сторону может обеспечить успех. Нам нужно было с одной стороны быть проповедниками, а с другой – постараться действовать среди наших самых активных оппонентов. Мы решили, что воздействие на нейтральную зону должно стать главным в нашей стратегии. В этот сектор попадали такие широкие круги населения, как например, учителя и преподаватели, некоторые журналисты. Это были те люди, которых можно было склонить на нашу сторону, с умом используя тактику.

Как нам можно было привлечь людей из «середины спектра» на сторону неприятия Зоны беспощинной торговли в странах обеих Америк, или по крайней мере, заставить их задуматься об этом?

Подпись под фотографией (стр. 11) – Протестующий рассказывает полицейским офицерам, что на самом деле они должны помогать протестующим получить секретные документы. Средства массовой информации активно освещают это событие, снимая его на пленку. (Оттава, 2 апреля 2001 г.).

³ Вы можете найти много описаний этого труда в Интернете. Google даст вам более 10 000 ссылок, большинство из которых касаются бизнеса. Чтобы найти ссылки в общественном контексте, обратитесь например, на сайт <http://www.extension.iastate.edu/communities/tools/forcefield.html>.

Офицер, задержавший меня, согласился, что сейчас миром правят богатые. Разница между нами была в том, что он считает это неизбежным, а я уверен, что это не так. – Майкл Гань, протестующий

Другая часть стратегии была в том, что мы использовали еще один инструмент – Анализ сил приложения³. Он также позволил нам широко взглянуть на вещи. Мы использовали его, чтобы увидеть, какие противодействующие силы направлены против нас (и как их ослабить), а также какие движущие силы мы можем собрать (и сделать их максимальными).

Мы изучали также официальные данные – точку зрения, выраженную правительством на наше движение. Мы читали и анализировали речи министров, опубликованные отчеты правительственных секретных служб, Канадской службы безопасности.

Стратегия в отношении средств массовой информации. Как часть нашей цели заставить нейтральные круги задуматься над вопросом о беспощадной торговле, мы поставили задачу о привлечении средств массовой информации в переговорный процесс. Мы подумали, что это будет самый эффективный способ привлечь нейтральных на нашу сторону.

Нет сомнений в том, что развитые индустриальные страны сильно зависят от средств массовой информации. Плохо это или хорошо, что они играют центральную роль в определении самых важных проблем и в формировании политических взаимоотношений. Вот почему мы направили большие усилия на установление позитивных отношений с журналистами. Предстоящий Саммит вызвал у них большой интерес. Мы имели беседы с некоторыми журналистами, помогая им понять проблему, вовлеченные в нее группы и нашу стратегию. Мы применяли политику полной правдивости и честности (никакого манипулирования или секретности), общаясь с представителями средств массовой информации. Наши тренинги и некоторые заседания были открыты для многих из них. Эта политика оправдала себя. Информация о нас появилась во многих печатных и телевизионных средствах массовой информации даже до начала операции.

Один из эффектов такой мобилизации состоял в том, что она была произведена заранее, до событий в Квебеке. Эта акция привлекла общественное мнение к важнейшим проблемам ФТАА, словно удар гонга.

Эта акция, как и вся кампания в целом, была практически полностью освещена средствами массовой информации страны, что вызвало эффективное воздействие на правительство. Основные акценты в средствах массовой информации были драматически расставлены на таких вопросах, как «применимо ли насилие?» и «что правительство скрывает от нас?».

ШАГ 3: В ПОИСКАХ ДЕЙСТВЕННОЙ ТАКТИКИ

Мы постарались также поставить себя на место наших оппонентов. Что могло быть наибольшей проблемой для них? Какие их позиции наиболее уязвимы в глазах некоторых их основных сторонников? Как могли мы представить в широком освещении темную сторону политики наших оппонентов, чтобы показать их несостоятельность? Мы искали ахиллесову пяту, слабость их позиции. Мы знали, что можем выиграть, только соблюдая законность процесса.

Мы задали себе такой вопрос: Какие непреходящие ценности нарушают эти переговоры о торговле?

Мы вспомнили, как было торпедировано в 1998 г. секретное многостороннее соглашение по инвестициям. Во-первых, произошла утечка информации в Интернет, в результате чего было привлечено внимание людей. С этого момента многие осознали ужасные цели этого соглашения, и мобилизация протеста началась. Чтобы выиграть битву против континентальной беспощадной торговли, мы должны были привлечь такое же внимание к ФТАА, как это было в случае с соглашением по инвестициям.

Какова была ахиллесова пята Саммита государств Америки и особенно ФТАА? В конце концов, мы нашли ответ. Это была их засекреченность. Другими словами, ценность, на которую посягнули эти переговоры, была такова: право на информацию, основа демократии. Конечно же, это право разделяют и журналисты тоже. Мы были на верном пути.

Активисты мирно протестовали против засекреченности Соглашения по беспощадной торговле стран Америки (ФТАА) во время их заседания. Они были агрессивно встречены силами Королевской канадской конной полиции. Чего боится правительство? Почему оно так озабочено тем, что будут делать протестующие? Или что они скажут? Вооруженные правительственные головорезы против протестующих, преимущественно студентов, напомнили события на площади Тяньаньмэнь. - Мэтью Крозье, письмо к издателю, Оттава пресс, 5 апреля 2001 г.

Борьба за право на информацию. Основываясь на этом анализе, мы решили выбрать первое из наших требований, которое во всех отношениях было самым важным и бесспорным – это требование *предъявить полные тексты ФТАА* (в виде проекта, на стадии обсуждения). Наша твердая убежденность была в том, что «беспощадная» торговля способствует интересам инвесторов в ущерб гражданам и окружающей среде. Нашей долговременной целью оставалась полная отмена соглашения. Однако, сам процесс переговоров мог показать многим людям всю опасность такого пренебрежения нормами демократии. Таким образом, это могло побудить их к действиям до того, как соглашение будет подписано. Это был шаг в правильном направлении.

Требование предъявить тексты понятно всем: наша страна готовилась подписать договор, содержание которого скрывалось о граждан. Этот Договор был мощным, над конституционным соглашением, который мог отменить власть национальных и региональных правительств, а также повлиять на права граждан. Независимо от

своего отношения к «беспошлинной» торговле как таковой, люди были согласны, что неприемлема такая ситуация, когда граждане не могут иметь доступа к проекту ФТАА и обсудить его.

Дилемма. Затем, казалось недостаточным, выставив наше требование, пассивно ждать ответа, который мог и не поступить. Чтобы продемонстрировать всю серьезность наших намерений федеральному правительству, а также всему населению, наше требование должно было быть материализовано. Нам нужно было предъявить крайний срок выполнения наших требований. Чтобы не быть всего лишь неэффективной просьбой, наше требование должно было быть подкреплено тактикой воздействия и санкциями, в том случае, если не последует никакого заявления от властей.

Мы знали, что полный и доработанный текст проекта ФТАА был представлен главам государств, лицам участвующим в переговорах и лоббистам от бизнеса за месяц до саммита в Квебеке. Мы настаивали, чтобы полный текст был дан в то же время и организациям, представляющим гражданское общество и население. Мы просили полный текст, а не выдержки или резюме, какой-либо его заменитель для связей с общественностью. Мы считали, что необходимо сформулировать наше требование точно для того, чтобы избежать уверток и отговорок.

Мы предупредили в ультимативной форме, что этот документ, представляющий важный общественный интерес, был опубликован в течение определенного срока. Власти были предупреждены о том, что если требования не будут выполнены, мы проведем операцию Поиск и захват.

Мы сформулировали требование таким образом:

Мы требуем, чтобы до 20 марта 2001 года канадское правительство опубликовало полную версию договора о беспошлинной торговле между странами обеих Америк, на существующей стадии переговоров. Нам нужно 5000 экземпляров проекта соглашения на французском языке, 10 000 – на английском, 1000 – на испанском и 500 – на португальском языках. Мы требуем, чтобы все четыре варианта были размещены в Интернете и обновлялись каждый месяц. Печатные тексты документа и его он-лайн версия должны стать доступными не позднее 20 марта 2001 года к 12 часам дня (Западное стандартное время).

Казалось, это требование неоспоримо. Оно было легитимным, понятным каждому и абсолютно реальным. Оно отвечало важнейшему критерию здоровой стратегии и ставило перед оппонентами неразрешимую дилемму.

Если бы канадское правительство выдало нам документ, то это была бы для нас маленькая победа и движущая сила. Публикация вызвала бы интерес народа. Ознакомление с содержанием текста вызвало бы его возмущение, по причине неведения об истинном значении «беспошлинной» торговли, а это помогло бы росту движения.

С другой стороны, если правительство отказалось бы предоставить нам этот документ, то это подтвердило бы секретную сущность процесса, который в дальнейшем может подрвать его легитимность. Такой отказ привел бы в ярость всех тех, кто верит в демократические права на полноту и открытость

информации (в том числе и средства массовой информации). Это также могло вызвать возмущение людей и дать толчок движению оппозиции.

Рисунок на стр. 13.

Демонстрация «выбора» действует как рычаг. Она мобилизует общественность и сплачивает ее для достижения целей социальной справедливости. (Надписи: рычаг (bar, lever bar), точка опоры или средство достижения цели (fulcrum), общие ценности, право на информацию (shared value, the Right to information), общественность, средства массовой информации, интеллигенция и т.п. (the middle ground, general public, the media, etc.).

Исторические корни тактики: от Индии до Оттавы

Первый толчок тактике дал переломный момент в борьбе за самоуправление в Индии: ненасильственные вторжения на соляные склады в Дарсана. Эта акция красноречиво продемонстрировала, что ненасильственное сопротивление не является кротким делом.

После успешного Соляного похода на море, целью которого было гражданское неповиновение против Британского правления, Ганди запланировал ненасильственное восстание и захват соляных складов в Дарсана. Как обычно он и делал перед тем, как предпринять какие-либо действия, Ганди написал вице-королю с просьбой пересмотреть налоги на соль и запретить приватизацию соляного производства.

Ганди и другие лидеры вскоре были арестованы. Г-жа Сароини Наиду, поэтесса, возглавила акцию. Первый рейд был проведен 21 мая 1930 года, а самый знаменитый рейд имел место 1 июня того же года. Во время этих рейдов колонны добровольцев – собралось 2500 человек – молча и мужественно прошли мимо хорошо охраняемых рудников, зная, что они могут быть ранены или даже убиты.

В канун операции Поиск и захват в целях воодушевления ее участников были показаны сцены рейда в Дарсана на соляные копи из биографического фильма о Ганди.

(Более подробно о ненасильственных столкновениях в 20 веке см. книгу, фильм и веб сайт под названием «Сила и могущество», авторы Питер Акерман и Джек дю Валь).

Какой бы вариант не выбрало государство, он пойдет на пользу демонстрациям в Квебеке и общественной поддержке движения. Правительство вряд ли выиграет. Оно окажется в невыгодной ситуации в любом случае.

Подпись под фотографиями (стр. 14) – Протестующие (некоторые одеты в костюм Робин Гуда) перебираются через барьеры, чтобы попытаться проникнуть в офис министра внешней торговли Пьера Педигрю за документами. (Оттава, 2 апреля 2001 г.).

Предпринимая активные действия: время и место. Вероятно, у нас не было большого выбора в деле мобилизации сил против Саммита, кроме как постепенное движение вперед, шаг за шагом. Мы спланировали акцию «предупредительных выстрелов» и предварительные меры для проведения акции в Квебеке, «Олимпикс».

Далее, большое значение для решительных действий имело появление высокого морального духа, как важного элемента стратегии для достижения победы над Саммитом. Мы надеялись получить успешные результаты кампании к середине апреля 2001 года. При идеальном раскладе мы должны были собрать «созревшие плоды» нашей мобилизации сразу по прибытии в Квебек.

Чтобы избежать оборонительной позиции и преодолеть реакционную логику, столь присущую демонстрациям протеста против саммитов, нам следовало попытаться перенести место и время столкновения туда, где было бы наше преимущество. Основной принцип стратегии был в том, чтобы избежать концентрации всех наших сил в замкнутом пространстве, в котором наши противники сильнее нас. Поэтому цель нашей акции была в том, чтобы захватить инициативу, т.е., перенести наше ненасильственное столкновение на территорию, более уязвимую для правительства, не такую укрепленную.

Теперь коснемся той тактики, которая может служить в качестве санкций.

Развитие тактики: операция Поиск и захват. Идея особой тактики, которую нужно применить в случае отказа правительства опубликовать тексты, пришла к нам через какое-то время. Одна из самых больших проблем была в разработке новой тактики или по крайней мере, в ее улучшении.

Что интересно, вдохновение нашло на меня, когда я лежал в постели, наполовину спал и одновременно продолжал размышлять о том, что должно быть кульминационной точкой нашей кампании. Несмотря на все инструменты стратегии, заседания, мозговые штурмы, творческая мысль иногда приходит таинственным путем. Во всяком случае, она появилась: мы должны направить ультиматум правительству и когда оно откажется опубликовать текст, мы должны просто пойти и попытаться захватить документы сами из здания министерства. Так возникла идея операции Поиск и захват.

В ходе акции Поиск и захват граждане проходили тренинг по ненасильственному вторжению в здания нашего не отзывчивого на просьбы правительства, чтобы получить доступ к документам, в котором нам отказывали.

После отказа со стороны властей предоставить нам информацию к назначенному сроку, мы получили основания для гражданской акции Поиск. Наступило время, когда нам нужно было сплотиться и приступить к действиям. Мы должны были закончить приготовления участников к проведению операции.

В назначенный день группы граждан выстроились перед зданиями, где, как предполагалось, находились секретные документы и объявили, что от имени демократии и общественных интересов они попытаются проникнуть в помещение, чтобы найти и захватить документы.

Эта тактика предполагала использовать язык и приемы полицейского захвата, но все должно было происходить ненасильственным путем.

От ненасильственного захвата к арестам граждан. Чтобы дополнить исторические примеры, сошлюсь на акции, которые я помогал организовывать совместно с Альянсом за ненасильственные акции в Канаде в конце 80-х годов, в начале 90-х. Например, проводилась кампания против саммита G7 в Торонто в 1988 году. Мы зачитали наши «Основания для ареста граждан» перед полицией и представителями мировых средств массовой информации. Как уже обученные участники демонстрации, мы начали перебираться через барьеры, организованно и довольно успешно. Аресты были довольно жесткими. 160 человек из нас, закованными в наручники, препроводили в тюрьму. В заголовках мировой прессы были помещены фотографии протестующих вместе с лидерами G7. Еще до того, как был изобретен сам термин, это был один из самых первых случаев «протестов против глобализации».

Восемь лет спустя, я помогал организовывать акцию «гражданский арест», когда Генри Киссинджер приезжал в 1996 году на Монреальскую конференцию по глобализации экономики в качестве главного докладчика. Так как иммиграционные власти проигнорировали наше письмо, содержащее доказательства причастности г-на Киссинджера к преступлениям против человечности, ненасильственные блоки были выставлены вокруг отеля Королевы Елизаветы. Рано утром, в день конференции, они пытались задержать подозреваемого военного преступника. Позднее группа зачитала «Гражданские полномочия» на арест г-на Киссинджера. Они просили полицию о помощи для исполнения закона, цитируя канадский уголовный кодекс. Так как полицейские офицеры не сдвинулись с места, протестующие медленно двинулись вперед на полицию, держа свободные руки по бокам. Шестеро протестующих были арестованы, подверглись оскорблениям. Эта акция нанесла урон по респектабельности конференции, как нечто противоречащее докладу, сделанному Киссинджером. Протестующие вскоре были освобождены.

ШАГ 4. ПОДГОТОВКА К АКЦИИ

Структура кампании. Требование и ультиматум стали частью кампании письменных обращений и петиций. Через почту, факс, электронную почту и средства массовой информации мы искали поддержку нашим требованиям от тысяч групп, союзов, ассоциаций и отдельных людей. Форма поддержки предусматривала возможность организациям объявить о своем участии в различных санкциях, которые планировались для того случая, если наши требования не будут приняты. Точно так же петиции призывали отдельных людей и приглашали их оказать поддержку ненасильственным акциям, если правительство не станет действовать. За несколько недель мы собрали более 18,000 подписей и обязательств.

У нас было много встреч с нашими сторонниками в различных общественных движениях в восточной и центральной Канаде и на северо-востоке Соединенных Штатов. Наши призывы к поддержке распространялись быстро.

Неприменение насилия как стратегическая задача. «Вся кампания, как и тактика по поиску и захвату была основана на стратегии ненасильственных акций»⁵.

⁵ Для более глубокого понимания и теоретического обоснования ненасильственной акции, я очень рекомендую работу автора Gene Sharp (особенно трехтомный труд *Политика ненасильственных акций*, 1973), а также другие источники из прилагаемой библиографии.

Иногда предполагается, что неприменение насилия – это простой (и покорный!) тактический прием. На самом деле, теоретики понимают, что ненасильственная акция основывается на очень разнообразных предпосылках относительно природы власти. Так, ненасильственная акция осуществляется по совершенно другому образцу и использует совсем другой подход, нежели природа власти и насилия.

Обычно думают, что власть – это нечто, что имеют одни люди и не имеют другие. Могущественные имеют власть. Беспомощные ее не имеют. На самом деле, власть – это энергия, активность. Те, которые производят впечатление могущественных, всего лишь забирают власть у других, которые ее им отдают. Ни один тиран не сможет выжить без покорности своих подчиненных. Как только подчиненные перестают быть покорными, тираны теряют власть, как если бы у них из-под ног выдернули опору.

Ясное понимание социального анализа власти показывает, что неприменение насилия имеет реальную стратегическую структуру, не просто тактический аспект. Используя такой подход к власти, стратегия неприменения насилия лишает власти почвы под ногами путем систематического лишения поддержки. Когда активисты движения воздерживаются от применения насилия, стратегия работает в их пользу двумя путями: она препятствует действиям «карающей руки», так как показывает жестокость этого; и она усиливает процесс сокращения поддержки, так как люди обычно больше симпатизируют ненасильственным действиям.

Для осуществления ненасильственной стратегии наших акций, мы написали и опубликовали особый справочник для всех, кто заинтересуется этой проблемой (см. Приложение).

ТРЕНИНГ УЧАСТНИКОВ

Важной составной частью кампании по получению текстов договора ФТАА был тренинг по неприменению насилия при проведении прямых акций. Для всех желающих принять участие в операции Поиск и захват был проведен однодневный подготовительный семинар (см. далее образец повестки дня).

Разумеется, тренинг охватывал не только подготовку к спонтанным общественным акциям, но и к таким, которые могли представлять большой риск. Полиция и властные структуры, которые имеют дело с протестующими и другими диссидентами, обычно имеют большой опыт работы с толпой, производства арестов, по проведению допросов и т.п. Их тактика и стратегия, включающая насильственные репрессии, зачастую направлена на то, чтобы запугать людей. Очевидно, что граждане и активисты также нуждаются в тренинге перед тем, как начинать действия, где они будут взаимодействовать с тренированным репрессивным аппаратом.

Тренинг по ненасильственным действиям имеет много преимуществ. Он повышает степень безопасности, когда потенциальные участники отдают себе

отчет, какому риску они подвергаются, когда принимают решение участвовать в акции. Тренинг также позволяет людям формировать небольшие группы, так называемые, «родственные группы». Это обеспечивает систему поддержки и помогает укреплять солидарность среди участников.

Дилемма существует даже в ... тренинге. На одной организационной встрече в Оттаве координатор Сети Солидарности, одна из наших сторонниц, предложила, чтобы вместо проведения демонстрации 1 апреля, мы подключили Народный Парламент к вопросу о ФТАА, но в своеобразном виде. Она предложила, чтобы мы провели тренировку в чрезвычайно необычном месте: в самом доме канадской демократии, в нашем великолепном здании Парламента, своего рода репетицию завтрашней акции.

Используя положения закона, позволяющие членам Парламента лично заказывать помещения в Палате Общин, она попросила двух симпатизирующих нам оппозиционно настроенных членов парламента заказать комнаты для нас. Понятное дело, что, когда Премьер министр Жан Кретьен узнал об оппозиционном к ФТАА мероприятии и о гражданском неповиновении, он не пришел в восторг. Однако он не мог остановить этот процесс, не подрывая свой имидж демократа, и поэтому ему пришлось проявить сдержанность.

Средства массовой информации в это утро предупредили, что полиция посоветовала больницам в ближайшем районе быть готовыми к приему большого количества раненых в день проведения операции Поиск и захват, так как они ожидали массовые беспорядки. Излишне говорить, что меры безопасности возле зданий парламента были приняты особенно жесткие. Все входящие были обысканы и допрошены. Однако через несколько часов напряжение пошло на убыль. Охранники вскоре стали шутить и с любопытством рассматривать людей, которые тащили друг друга вдоль коридоров парламента, готовясь к акции следующего дня.

Таким образом, 250 человек собрались послушать диссидентские голоса по вопросу беспوشлинной торговли и потренироваться в гражданском неповиновении в той самой комнате для заседаний, где возможно проходила процедура пересмотра проекта договора. Представители государственных средств массовой информации собрались на место действия и были настолько удивлены, что сначала не поняли, что происходит. Накануне главной акции это мероприятие обеспечило такое необходимое внимание к нашему легитимному и сплоченному движению.

Подписи под фотографиями (стр. 16)

- 250 человек приняли участие в Народном Трибунале по обвинению, выдвинутому против договора о беспوشлинной торговле в прекрасном здании Парламента в Оттаве, 1 апреля 2001 г.
- Поведение в трудных ситуациях – это упражнение, которое позволяет участникам научиться оставаться спокойными в трудных ситуациях (тренировка ненасильственного гражданского неповиновения в здании Парламента в Оттаве, 1 апреля 2001 г.)

- *Тренировка ненасильственных действий включает ролевые игры, чтобы почувствовать себя в трудной ситуации и подготовиться к ней. На фото участник тренируется, как будто его волокут сотрудники полиции, роль одного из которых выполняет другой участник, чтобы максимально избежать ранений (тренинг, проведенный в Монреале, в марте 2001 г.)*

ЧЕМУ МЫ НАУЧИЛИСЬ

Как вся кампания в целом, так и особые тактические приемы сработали на удивление удачно. Хотя тексты были бы вероятно опубликованы все равно (может быть, на неделю позже), так как сильное давление оказывалось и до кампании, все-таки операция Поиск и Захват дала окончательный толчок, который сделал публикацию документов неизбежной.

Временной фактор сыграл большую роль, так как национальные и международные средства массовой информации были прикованы к Канаде и протестам и обеспечили широкий резонанс проблеме международной торговли и глобализации. Использование различных тактических приемов привело в движение различные слои населения. Отказ от пути, когда упорно применяются только один или два тактических приема и поворот к широким слоям населения также способствовало успеху.

Учитывая сам по себе тактический прием Поиска и захвата, я рискну заявить, что его успех был основан на том, что я бы назвал «предваряющая сила», это как бы предчувствие перемен, которые мы ждали. Другими словами можно сказать: будущее делается сейчас. Возьмите, например, сидячие акции за расовую интеграцию в Соединенных Штатах в 60-х годах. Ключевым источником их силы была идея «Делай перемены, которые ты хочешь», как сказал Ганди. Не ждите, когда власти дадут вам свое разрешение. Не просите кого-то бесконечно, чтобы они сделали для вас хоть что-то. Просто сделайте это. Действуйте сейчас так, как вы собирались действовать в будущем. Когда гонка не останавливается ради вас в том месте, где вы хотите поесть, а вы голодны, просто идите туда и присядьте, чтобы поесть. Сделайте это сейчас.

Операция Поиск и захват была основана на таких действиях, как будто мы действительно имели право силы расследовать и конфисковывать. Акт предъявления ультиматума, а затем предупреждения, смелое противостояние с властями и требование доступа от официальных лиц – все это действия, которые говорят о могучем видении будущего. Сила духа – вот основа действенной демонстрации. Другая особенность этой тактики, которую нельзя недооценивать – это мужество. Стоять перед укрепленными рядами полиции и угрозой ареста, а затем преодолевать полицейские барьеры – это требует смелости и силы духа. Люди это уважают. Мужество это сила.

Наконец, вероятно, тактика сработала благодаря осторожно дозированной дерзости и внешних эффектов. Например, мы предпочли преодолевать барьеры по двое и не спеша. Мы могли «штурмовать барьеры», чем бы разозлили полицию. Но мы не хотели этого делать. Мы не хотели, чтобы контроль за ситуацией перешел в руки полиции. Мы не могли не знать, что полиция не имеет право пропускать людей в здание и действовали осторожно и с чувством собственного достоинства. И действительно, смесь конфронтации и

респектабельности была такова, что репрессии, которые они могли применить, сделали бы их «плохими парнями», но не сломили бы наш дух. Это утонченный прием, но его нужно использовать.

Семинар по акциям без применения насилия

Образец повестки дня – общая продолжительность (без учета перерывов) – 4 часа 30 минут

	Время	Всего
1. Ролевая игра-сюрприз	15 мин.	00.00
2. Введение в семинар	5 мин.	00.15
3. Представление участников	15 мин.	00.20
4. Упражнение по спектрограмме неприменения насилия	20 мин.	00.35
5. Поведение в трудных ситуациях	30 мин.	0.55
6. Анализ природы власти	20 мин.	1.25
7. Родственные группы/роли в группе	15 мин.	1.45
8. Быстрое принятие решений	20 мин.	2.00
9. Сценарии акций	15 мин.	2.20
10. Здоровье и безопасность	20 мин.	2.35
11. Ролевая игра в гражданское неповиновение	45 мин.	2.55
12. Тюрьма и отказ от сотрудничества	15 мин.	3.40
13. Юридические вопросы	15 мин.	3.55
14. Где я? Страхи, энтузиазм, арест	10 мин.	4.10
15. Продолжение темы построение родственных групп	10 мин.	4.20
16. Оценка	10 мин.	4.30

ПРОБЛЕМЫ

Кампания столкнулась со многими проблемами, которые иногда делали нашу работу очень трудной. Самая главная среди них – недостаток ресурсов. Мы обходились очень низким бюджетом – чуть больше 10 000 долларов и у нас был только один служащий, занятый административной работой. Всего лишь несколько опытных и знающих организаторов мы могли себе позволить без большого ущерба для бюджета.

Со стороны политического образования знания о принципах ненасильственных акций были небольшими, как и о теории конфликтов и о инструментах власти. Частично из-за языкового барьера, средства и требования к проведению акций гражданского неповиновения оставались неизвестными во франко-говорящей провинции Квебек.

Тактика демонстраций «выбора» была только верхушкой месячных усилий по созданию широкой общественной кампании, куда входили многие тактические приемы. Для того, чтобы усилить ее действенность, требовались большие совместные усилия среди многих групп.

Мы понимали, что большинство организаций не могут открыто участвовать в некоторых рискованных операциях кампании, как например, в акциях гражданского неповиновения. Поэтому, мы старались оставаться реалистами и уважать ограниченные возможности таких организаций. Само участие и поддержка были желательны и необходимы. Мы старались построить сотрудничество с заинтересованными группами, как только могли.

Мы понимали, что для некоторых групп, таких как сектора рабочего движения, наша тактика слишком радикальна. Страх, основанный на глубоком непонимании того, что гражданское неповиновение – это просто другое название массовых беспорядков с бросанием камней. Другие группы, например молодые радикалы, считали, что эта тактика недостаточно милитаризована. Мы противостояли сторонникам «разнообразия тактики», которые допускали разрушения и насилие против полиции.

В течение месяцев после саммита в Квебеке, мы наблюдали возрастающий феномен демонстраций протеста против глобализации с применением насилия, акты агрессии с участием замаскированных провокаторов, с погромами, с атаками на полицейских офицеров. Конечно же, ответом было усиление жестокости полицейских репрессий и снижение общественной поддержки. Хотя мы осознавали, что протесты не могут оставаться ненасильственными без организованности и порядка, у нас не хватило ресурсов и времени, чтобы организовать эффективные команды миротворцев.

Подпись под фото на стр. 18 – Перед проведением операции Поиск и захват, участники предварительно образовали человеческую цепь перед зданиями. (Оттава, 2 апреля 2001 г).

Конечно, внимание средств массовой информации иногда становилось неблагоприятным и создавалась атмосфера страха вокруг некоторых демонстраций. Порой проводились грязные кампании против главных активистов, чаще в форме слухов, анонимных посланий в Интернете и анонимных статей в некоторых анархистских периодических изданиях и на веб сайтах. Мы предпочли проигнорировать эти атаки и сфокусировать свое внимание на организационных задачах. Это оказалось стратегической ошибкой, так среди многих, особенно молодых и плохо информированных людей, росло убеждение, что тактика ненасильственных действий была беспомощным провалом и моральным предательством, когда позволяют полиции себя арестовывать как ягнят и вести в тюрьму.

Операция Поиск и захват может работать эффективно и политически целесообразно, если она проводится ненасильственным путем. Она является дерзкой и конфронтационной. Обычно она жестко подавляется. Она имеет дело с тренированной полицией. Организаторы должны исключить провокации и чувство мести, так как все это может дать полиции основания запустить в полную силу механизм репрессий. Провокаций необходимо избежать и потому, что средства массовой информации представят все в негативном свете. Любая форма насилия со стороны протестующих снизит общественную поддержку тактики и всего движения, а у власти будут развязаны руки для репрессий.

Интересно то, что тактика сама по себе не полагается на оппонентов (правительственные органы, полиция и т.д.) для того, чтобы действовать честно и без насилия. Она не ждет, что власти будут удерживать ее от насилия. Совсем наоборот. Она ждет, что власти *будут* применять различные формы репрессий и даже серьезное насилие. Стратегия неприменения насилия планирует использовать эти преследования, так как даже жестокие репрессии усиливают движение. Но опять же, здесь нужна разумная дозировка. В нашем случае, мы знали, что вероятнее всего, будут арестованы все, кто принимал участие в операции Поиск и захват. Мы не разочаровались. 99 человек были арестованы и их продержали несколько часов. Но дисциплина ненасильственных действий остается ключевым фактором. Насилие с нашей стороны может разрушить доверие. Когда это случается, репрессий избежать не удастся. Только общественная поддержка может обеспечить защиту. Когда эта поддержка ослабевает, активисты становятся похожи на рыб, выброшенных на берег.

Наш опыт спустя три недели после саммита в Квебеке показал, что отсутствие стратегического планирования и дисциплины ненасильственных действий приводят к усилению преследований. Как только демонстранты начинают толкать и мять автомобили прессы, швырять камни и другие предметы в полицию, для нее начинается «охотничий сезон». Применяется слезоточивый газ, сотни подвергаются аресту, включая зрителей и подолгу содержатся в ужасных условиях. Несмотря на то, что около 50 000 человек участвовали в демонстрациях в Квебеке, сами цели движения были отодвинуты на второй план, а акты насилия были наиболее заметны при освещении этих событий в прессе.

ДРУГИЕ СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТАКТИКИ

Другие способы ненасильственных акций были рассмотрены ранее (см. «Исторические корни тактики»). Помните, что идея в том, чтобы драматизировать проблему. Признанная общественная цель акции не нуждается в том, чтобы ее достигли таким образом. Такая акция – это драматический политический театр, своеобразная форма для воспитания народа. Она сильна своей предупредительной мощью, ее роль вдохновительная. В 1999 году канадская группа под названием «Дома, а не бомбы» применила тот же тактический прием в своей кампании по переносу «Военного департамента» (Национальная штаб-квартира по обороне) в Оттаве в «Департамент по жилью», подчеркнув наличие кризиса жилья в нашей стране. В том случае разумность ненасильственной акции была в том, что группа якобы хотела проникнуть в здание и переделать его в жилье для бездомных.

В 2001 году я применил тактику «ненасильственной инспекции» на крайне загрязненном магнием перерабатывающем заводе в Асбестос, провинция Квебек. Когда полиция и агенты безопасности появились за оградой, «гражданские инспекторы» предприняли попытку перебраться через ограду и проникнуть на завод. Это пример того, как тактика может видоизменяться и эффективно применяться в различных условиях. Пользуясь воображением, одну и ту же тактическую модель можно адаптировать для других целей. Вот несколько примеров использования тактики:

- Ненасильственная инспекция различных помещений
например, военных баз, в поисках оружия массового поражения,
тюремных помещений с целью обнаружения свидетельств пыток или
незаконных задержаний,

- университетских помещений с целью обнаружения незаконных разработок оружия или опытов с животными,
- рабочие помещения для обнаружения рабского детского труда.
- Обследование офисов корпораций в поисках документов или свидетельств знания о заведомом риске для окружающей среды и т.п.
- Гражданские рейды в правовые ассамблеи или национальные парламенты для смещения коррумпированных, недемократичных или незаконно избранных лиц.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Создавая условия для демонстраций «выбора», проведите стратегический анализ ваших целей, силу и слабость вашей собственной способности и способности ваших оппонентов для того, чтобы определить те средства, с помощью которых вы можете поставить ваших оппонентов в положение, которое противоречит с общепризнанными ценностями, или значительно ослабляет их позиции и поддержку. Демонстрация предусматривает координацию многих тактических приемов, тщательное планирование и особенно строгое неприменение насильственных акций.

С этой точки зрения необходимо более интенсивно заниматься теоретической подготовкой стратегии ненасильственных акций и ее историей для лучшего понимания и более глубокого понимания общественными активистами. Именно так поступило движение за гражданские права в США в 60-х годах, когда в течение многих месяцев и лет готовилось к своей самой успешной широкомасштабной кампании. Новые активисты должны мыслить стратегически.

Когда вероятны акции подавления, особенно важны планирование и тренинги. При некоторых обстоятельствах – иногда экстремальных, как при диктаторских режимах – полиция может использовать перцовый спрей, слезоточивый газ, собак, лошадей, побои, даже стрельбу, а также многие другие открытые и скрытые формы подавления. Этот риск необходимо тщательно оценить.

Организаторы должны точно взвесить вероятную силу подавления, основанную на прошлом опыте, текущий политический момент и дисциплину протестующих. Тактика может быть эффективной и в очень жестких условиях, если она хорошо организована, достойно реагирует на происходящее, тренирована и дисциплинирована, имеет широкую поддержку и заявляет разумные требования. Говоря, что тактика «работает», нельзя быть уверенным в том, подавление не будет применяться. Это означает, что она развивает и усиливает позиции и социальную мощь движений протеста, несмотря на законность и силу власти.

Введення

Суддя Річард Ж. Голдстон

Протягом останніх двадцяти років ми були свідками народження нової епохи в галузі захисту прав людини; епохи, в якій поступово збільшується значення міжнародного права та міжнародної громадської думки. На арені міжнародного права новостворені механізми змінили спосіб, яким ми думаємо про справедливість і прагнемо до її реалізації. Одночасно, творче мислення і винахідливість окремих осіб та організацій змінили думку про те, що є можливим у галузі прав людини, й далі, - що можемо досягнути.

В цілому світі і в усіх галузях діяльності, в малих місцевостях і в багатьох великих державах, а також на найвищих сходинках міжнародного виміру справедливості, люди створюють інноваційні тактики і використовують їх, щоб зробити свою роботу більш результатною. Проект „Нові Тактики Прав Людини” ставить собі завданням закріплення цих тактичних інновацій і представлення їх іншим особам і організаціям, діючим на користь прав людини. Сподіваюся, що ви оціните нашу роботу як вартісну і корисну.

У своїй роботі я був свідком появи нових можливостей виміру справедливості щодо людей, які скоїли дуже серйозні порушення прав людини. Міжнародний Карний Трибунал для колишньої Югославії, а також Міжнародний Карний Трибунал для Руанди були першими карними судами, за створенням яких стояв авторитет міжнародної спільноти. Їх створення відкрило двері для справедливості. Міжнародні групи, що працювали в обох Трибуналах, тобто люди з багатьох різних держав, робили щось, що раніше ніхто не пробував — створювали нове законодавство, встановлюючи нові прецеденти та видаючи нові вирoki, що не оголошувались ніколи раніше у жодній з держав. Все це становило нову тактику, яка торувала дорогу до створення наступної, значно сильнішої — постійного Міжнародного Карного Трибуналу. Трибунал може бути інструментом виміру справедливості незалежно від того, де або хто скоїв порушення прав людини.

В роботі Міжнародного Карного Трибуналу для колишньої Югославії ми вжили іншу тактику. Зґвалтування ми визнали як воєнний злочин, який може переслідуватись самостійно, а не як другорядне порушення, яке осуджувалось тільки в поєднанні з іншими вчинками. Коли Трибунал оголосив вирок проти семи сербських офіцерів у зв'язку із систематичними зґвалтуваннями, що зчинялись мусульманським жінкам — це було переломом у способі мислення щодо порушення прав людини скоєних за ознаками статі. Перелом, який мав вплив на рішення, які оголошувались в багатьох наступних справах.

Ще десять років тому, експерти з недовірою зреагували би на новину про перспективу осудження і екстрадиції так впливового колишнього диктатора як Августо Піночет. Це видавалося неможливим. Винуватці, що займають високі становища, незалежно від того, які варварські були їх злочини, залишались непокараними. Арешт та екстрадиція Піночета змінили наше мислення щодо можливостей міжнародного виміру справедливості. Це поповнило арсенал прав людини тактикою, яка напевно буде ще багато разів використовуватись у майбутньому.

З пошаною сприймаю зусилля прибічників прав людини щодо використання державних і міжнародних судів і інших публічних форумів, щоби звернути увагу на злочини проти людськості, незалежно від того, де вони мають місце, і голосно домагатись справедливості. Але це є тільки деякі серед багатьох новаторських тактик, що вживаються в цілому світі, у різних сферах і регіонах, в залежності від досвіду людини, яка діє по захисту людської гідності.

З гордістю приєднуюсь до команди „Нові Тактики Прав Людини” в презентації цього опрацювання. Це не є, звичайно, вичерпний каталог, але він становить багату збірку нових і цікавих способів мислення, які – сподіваюсь – будуть корисними у вашій діяльності.

— Суддя Річард Ж. Голдстон

суддя Конституційного Суду РПА на пенсії

Головний Прокурор Міжнародного Карного Трибуналу для колишньої Югославії і Руанди.

Голова *International Independent Inquiry* в Косові

Голова Міжнародної Робочої Групи з Питань Тероризму створеної *International Bar Association*

Подяки

Опрацювання підручника не було би можливе без підтримки, поради і допомоги багатьох осіб і організацій з цілого світу. Ми вдячні всім особам і організаціям, що перерахувані в підручнику, за їх ініціативу і за час, який вони присвятили для відповідей на наші запитання, розповіді про свою роботу і – в багатьох випадках – підготовку або редагування фрагментів тексту. Хочемо також подякувати тим, хто скерував нас до організацій, з якими ми повинні порозмовляти щодо роботи над нашим опрацюванням.

Кейт Келш, координатор проекту „Нові Тактики Прав Людини”, підготувала і зредагувала попереднє видання Підручника, а також здійснювала нагляд за створенням цього видання, даючи нам всім приклад своїм піклуванням про якість і докладність. Трішія Корнел підготувала і зредагувала фрагменти тексту. Ніколь Ролаш опрацювала переказ тактик, координувала роботу над ними, а також була відповідальна за вибір тактик і їх редакційне положення. Ненсі Пірсон підготувала навчальні тексти. Рахель Тшіда керувала роботою і допомогла нам своїми фаховими знаннями. Сюзен Еверсон здійснила видання тексту. Пам Арнолд, Метю Різак і команда програми „DesignWorks” у Minneapolis College of Art and Design терпеливо і з талантом та ентузіазмом провели графічне опрацювання від сирі форми до студії готового продукту. Дуглас А. Джонсон створив оригінальне бачення і ескізи проекту „Нові Тактики”, без яких створення цього опрацювання не було би можливе.

Багато щедрих доброчинців забезпечило фінансову допомогу для реалізації цього проекту, серед них John D. and Catherine T. MacArthur Foundation, Paul & Phyllis Fireman Charitable Foundation, Sigrid Rausing Trust (раніше відомий як Ruben and Elisabeth Rausing Trust), United States Institute of Peace а також доброчинці, що побажали залишитись анонімними. Інші спонсори створили міцні підстави для цього опрацювання, допомагаючи ініціативі Center for Victims of Torture. Дякуємо International Center on Nonviolent Conflict, National Philanthropic Trust, Організації Безпеки і Співпраці в Європі, Rockefeller Foundation і Bellagio Conference Center в Італії, що належить цій фундації, а також Департаментові USA. Також партнери CVT в цьому проекті отримали від багатьох організацій фінансову допомогу, що і дозволило їм взяти участь у ньому.

Виражаємо подяку Консультативному Комітетові „Нових Тактик” а також членам робочої групи, (повний яких список є на сторінці 24), а також іншим особам, які переглянули і прокоментували підручник. Їх досвід у діяльності на користь прав людини та інформація про те, що може бути корисним у цій боротьбі іншим особам в цілому світі, супроводжували нас у роботі над підручником і визначили напрямки чергових заходів у рамках проекту „Нові Тактики”.

Судді Річардт А. Голдстон і Мурат Велге, Мортен Керум, Софя Махер і Каїляш Сатиарті опрацювали фрагменти, які збагатили це опрацювання.

Коментарі до окремих розділів ми завдячуємо редакційним і аналітичним здібностям груп осіб, серед яких: Сюзен Атвуд, Таня Крімей, Філ Дірінг, Басіль Фернандо, Барбара Фрей, Діана Галагер, Пол Хаупт, Сарін Канеза, Сальма Кан, Марк Річчі, Ліз Севченко і Брюс ван Вуртіс, а також співпрацівникам Asian Human Rights Commission. Пол Далтон, Кларенс Діас, Лям Махоні, Пол Мілне, Сюзен Мірік, Боріс Пустінсев, Сір Нігелы Родлей, Едсон Спенсер і Раєш Тандон допомогли нам розвинути попередню форму опрацювання.

Теперішнє видання ми у значній мірі базували на міцному фундаменті двох попередніх видань. Серед понад 50 волонтерів, що допомагали нам на всіх етапах роботи, на особливу подяку заслуговують Арон Крамер, Беннет Фріман, Барбара Фрей, Едвардт Халпін, Елін Кауфман, Мортен Керум, Джон Сальзберг, Роберт Шоемке та Дейвід Вейсбротт. Філ Дірінг зредагував друге видання підручника, а Діана Галахер, Кені Сато, Кетрін Вебер і Венді Вебер написали деякі з розділів.

Ми вдячні всім переліченим, а також багатьом іншим особам за присвячений ними час, їх участь, здібності і знання. Одночасно, всі недоліки і помилки ми визнаємо як свої власні. Більше цього, всі позиції, рішення, заяви і рекомендації, представлені у цій роботі є втіленням позиції проекту „Нові Тактики” і не відображають поглядів наших доброчинців.

Навіщо потрібні нові тактики?

Дуглас А. Джонсон

Центр Підтримки Жертв Каткування (Center for Victims of Torture, CVT)

Виконавчий Директор

Сучасний правозахисний рух за останні декілька десятиріч виконав величезний крок по просуванню до ідеалів прав людини і створенню спеціальних правозахисних установ. Правозахисники допомагали при створенні нових правозахисних конвенцій, що осуджують насильство, захищають права жінок і дітей. Правозахисники випрацювали також міжнародну домовленість про дефініцію легітимних дій у політичній сфері. Політичні в'язні були захищені від насилля, багатьох звільнено. В багатьох державах створено органи, які мають на меті пропагування реалізації міжнародного законодавства у сфері прав людини – як на рівні держав, так і в міжнародній політиці. Важко недооцінити чи перебільшити ці досягнення.

В основному, такі результати викликані застосуванням трьох тактик: 1) створення міжнародних норм і як наслідок – системи конвенцій, домовленостей і стандартів; 2) моніторинг реалізації цих норм; 3) осудження або критика держав у дії чи бездіяльності, що могли викликати порушення. З часом ці підходи стали вимагати набагато більш розвинутих інфраструктур і кваліфікованих співробітників.

Очевидно, що дані тактики є дуже прогресивними, тому повинні надалі отримувати підтримку і бути у розвитку. Але також очевидним є те, що тактики нас дуже обмежують і самі по собі є недостатніми для вирішення важких проблем у сфері прав людини.

Звернемось до проблеми катування. Відносно до неї (в порівнянні з іншими правозахисними проблемами) прийнято багато міжнародних конвенцій і стандартів, гарантовано більше конституційного і національного правового захисту. У великому об'ємі проводиться моніторинг – не тільки правовими інфраструктурами, але і національними та міжнародними НКО. Варто до цього долучити більш як 250 реабілітаційних центрів для жертв катування по всьому світу, кожен з яких документує тисячі випадків порушень, розвиваючи тим самим правові механізми у цій сфері. Катування є найбільш документованими порушеннями.

Тим не менше, коли „Міжнародна Амністія” запустила у 2000 році свою третю кампанію проти катування, то прийшла до висновку, що ця проблема є і надалі так само актуальною, як в період першої глобальної кампанії в 1974 році.

Тільки в останні десятиріччя ми спостерігали порушення, що шокували своєю жорстокістю, в Боснії, Руанді, Сьєрра Леоне і більш як 150 інших державах, в яких до цих пір застосовуються чи допускаються катування. Я повинен сказати: „очевидно, що *щось тут не працює*”.

В цій книзі відстоюється точка зору, що розвиток ідей прав людини вимагає розширення кордонів правового поля, яке об'єднувало би набагато більше людей з різних секторів співтовариства. Також, це вимагає всебічних стратегічних підходів, які в свою чергу потребують іншого, більш розвинутого набору тактик.

В цілому світі видатні правозахисники вже розпочали цю роботу : опрацювання інноваційних підходів, побудова неочікуваної стратегічної коаліції і співпраця з іншими секторами. Проект „Нові Тактики Захисту Прав Людини” ставить перед собою ціль у зібранні цих тактик і заохоченню оточуючих до роботи з ними. В книзі зібрано більш як 75 історій про інновації, що були розказані студентами, сільськими жителями, представниками урядових комісій і іншими людьми, які вже використовують складні сучасні технології , але також і прості інструменти, залежно від цілей, що необхідно реалізовувати – починаючи від справедливих виборів і чистої води, закінчуючи свободою для політичних в'язнів. *(примітка авторів українськомовної версії: повністю всі історії Ви зможете знайти на сайті www.newtactics.org , що на англійській мові).*

Кожна із цих історій добра по своєму, а разом вони представляють образ того, що можна досягнути у правозахисній роботі.

Мапа тактик чи недостатки використовуваних стратегій

Протистояння катуванням зі сторони звичайних людей свідчить про серйозні зміни в глобальному співтоваристві. Три основні тактики не привели до істотного зниження випадків катування, а це означає, що прийшов час передивитись поточну стратегію. Деякі її недостатки виявляються у процесі, який я називаю „побудування мапи тактик” (tactical mapping).

Десятеро експертів з проблем катування створили діаграму усіх пов'язань, починаючи з відносин між жертвою і порушником, а закінчуючи всіма, хто є залучений до проблеми чи допускає порушення. Наприклад, звичайно сам порушник є членом команди зі строгим ієрархічним підпорядкуванням або служить у якомусь поліційному відділку. Ми поставили всі ці відносини на одній вертикалі, щоб виділити ланцюжок пов'язань, на якому організується і підтримується застосування катувань. Але ми також подивились на горизонтальне продовження кожного рівня, щоб не пропустити інших можливих впливів. Наприклад, поліційні відділки мають у розпорядженні громадських службовців, які працюють на зовні і мають деякий вплив на процеси, що відбуваються. Початково наша мапа включала в себе більш як 400 пов'язань, від зовсім локальних до тих, що відбуваються на рівні міжнародного співтовариства.

Ми припустили, що кожний пункт на схемі може стати початковим для втручання в процес. За допомогою цієї схеми ми нанесли на мапу поєднання/відношення, які можуть ініціювати різноманітні дії, а далі – створили логічний ланцюжок поєднань, на які вони можуть вплинути для вирішення проблеми (звідси назва – „мапа тактик”). В процесі ми прийшли до декількох висновків:

1. Більшість дій ініціюється на самих останніх ланках схеми, наприклад на високому міжнародному рівні, а це означає, що доведеться пройти багато етапів і інших пов'язань/відношень, перед тим як істотно вплинути на порушення і проблему. І як висновок – це послаблює і розсіює силу дії.

2. На відміну від делікатних і легко руйнівних, системи, що використовують катування, звичайно дуже складні і знаходяться у взаємопідтримці з багатьма іншими інституціями, яким вигідне застосування катування. Якщо на якусь частину великої системи здійснюється тиск, інші елементи (поліція, прокуратура, корумповані судді) захищають її і допомагають відновитись. Це означає, що окремі тактики тут не спрацюють. На систему необхідно впливати з багатьох сторін одночасно, щоб зруйнувати рівновагу і не допустити до її відбудови. Це вимагає застосування комбінації тактик, що є складовими частинами великої стратегії.

3. Більшість організацій задіяних у процесі використовують у своїй діяльності обмежений набір тактик і рідко їх комбінують. Але не тільки це в кінцевому результаті приводить до дуже низького впливу на систему. Організації, будуючи свої стратегії, базуються не на своїх можливостях, а на необхідному результаті. Ми робимо те, що можемо робити, а не те, що необхідно. Ми прийшли до висновку, що більше координації у співвідношенні між тактиками приведуть до більшої ефективності.

4. На дуже велику кількість пов'язань на схемі ми не впливаємо і не залучаємо їх. Ми не враховуємо їх силу і інтерес, починаючи діяти. Знадобиться набагато більший спектр тактик, щоб залучити цих потенційних „акторів” до вирішення проблеми.

„Я не сперечаюсь, що тактичне мислення прагне замінити собою стратегічне, але тактичний розвиток збагачує стратегічну думку”

Вірю, що ці ж висновки залишаються відповідними у застосуванні і до інших правозахисних проблем. Нам необхідно знайти нові шляхи спільної роботи та роботи взагалі, щоб створювати ефективні стратегії змін. Деякі стратегії, що застосовуються сьогодні вимагають макро-рівня роботи, в якій багато обмежених ресурсів найбільш ефективно скомбіновані у єдиній кампанії. Для цього може знадобитись так званий „стратегічний лідер” – інституція чи особа зі здібностями зібрати нас разом і зорганізувати нові робочі взаємовідносини. В інших випадках цей процес ініціюється організаціями, які пробують нові способи впливу на складні системи і стимулюють дії, знаходячи нові діючі особи в соціальній сфері. Ця книга відкриває проект „Нові Тактики Захисту Прав Людини” для того, щоб почати діалог в правозахисному співтоваристві про можливі шляхи розвитку і ілюструвати деякі інструменти, що знаходяться у нашому розпорядженні та є необхідними для підвищення ефективності.

Проект „Нові Тактики Захисту Прав Людини”

Центр підтримки жертв катування (Center for Victims of Torture, CVT) створено в 1985 році як перший комплексний реабілітаційний центр для жертв катування у США. З самого початку лідери CVT бачили свою роботу як створення нової технології у сфері прав людини. Ми почали розуміти, які тактики могли з'явитись у процесі нашої роботи і ми також слідували за створенням інших реабілітаційних програм для жертв катування. Ці нові організації дали початок новим стратегічним можливостям для розвитку правозахисного руху: відновлення лідерства подавленого репресіями, допомога співтовариствам у приведенні їх до гідного, справедливого існування, а також робота з „здоровими” співтовариствами, як з групою однодумців. Поряд зі своєю роботою ми також почали збирати різні історії інших груп та людей, чиї дії вважались інноваційними.

Проект „Нові Тактики” задумано в 1995 році. Невдовзі CVT зібрав консультативні групи, щоб попрацювати над ідеєю „кращих прикладів” на Симпозіумі в Туреччині, де було представлено тактики з усіх частин світу, що використовувались для рішення проблем і більш ефективної боротьби з порушеннями у сфері прав людини. Ми хотіли сконцентруватись на результатах, а не на проблемах і представити твердження, що принаймні у частині випадків порушення продовжуються, тому що суспільство і влада не бачать можливості у інших варіантах поведінки. Не дивлячись на те, що орієнтація на проблеми є також необхідною, ядро правозахисного руху вже добре над цим попрацювало і очевидним було, що недосить уваги приділялось результатам. Багато говорилось про те *що*, але за мало про те *як*.

Ідея дістала широкий резонанс і визнання багатьох лідерів у Туреччині. У 1997 році CVT сформував партнерство для роботи над проектом з двома турецькими організаціями – Гельсінська Громадська Асамблея (Helsinki Citizens Assembly) та Правозахисний Центр Турецького і Середньо-Східного Інституту Державного Управління (Human Rights Centre of the Turkish and Middle Eastern Institute for Public Administration). Системні дослідження інноваційних тактик почались у 1999 році за підтримки Фонду Джона Д. і Кетрін Т. МакАртурів. Ми також сформували Міжнародний Консультаційний Комітет, у який увійшло дев'ятеро всесвітньо відомих лідерів для політичної підтримки та Робочу Групу з Питань Прав Людини, в яку входило 21 лідерів зі сфери прав людини, що представляли майже всі частини світу так, щоб не залишити непоміченими корисні тактики і зробити свій внесок у розвиток проекту.

Робоча Група зустрілась з членами турецької консультативної групи в 2000 році у Стамбулі. Бувший прем'єр-міністр Канади – Кім Кембелл – що представляв Міжнародний Консультаційний Комітет, вів зустріч. Учасників заохочено до дискусії про нові підходи до розвитку прав людини. Група випрацювала різноманітні навчальні методи і сформувала плани роботи по проекту в найближчий час.

Активісти, що пропрацювали велику частину свого життя у сфері прав людини, пізніше давали коментарі про те, як саме ідеї і інформація, що були представлені на зустрічі, допомогли їм по-новому подивитись на способи заохочення нових людей. Ми продовжили цю роботу і створили книгу і сайт: www.newtactics.org, а також стали проводити навчальні програми для активістів про застосування нових тактик і стратегічне мислення.

Що нас обмежує?

Робота у CVT за 16 років навчила мене, що у справі підтримки жертв катування є важливі соціальні та економічні моменти. Це змінило мої погляди на штучно створений поділ поміж роботою по попереджуванню катування та реабілітацією жертв. Працівники CVT відкрили, що опіка над потерпілими відновлює громадську участь і допомагає співтовариствам долати страх. Ми також переконались у тому, що метафора „зцілення” створює безпечніший політичний простір, в якому співтовариства можуть збиратись разом, працювати та ризикувати. Реабілітаційні центри, такі як CVT, заохочують нові групи – тренерів, медичних спеціалістів та політиків – до правозахисної роботи. А також з нашої позиції, як реабілітаційного центру, ми любимо припинення катування і покращення законів відносно ситуації жертв катування. Ми не обмежували себе і на самому початку, але тепер ми чітко працювали на розширенні поняття правозахисної роботи та застосування нових тактик.

Також обмежувала мої роздуми про „Нові Тактики” участь у міжнародній кампанії по дитячому харчуванню в 1970-1980 роки. У кінці 1976 року я очолив місцеву групу активістів, що працювала

над проблемою голоду. Наш бюджет виносив 500\$ у рік плюс мої власні кошти на харчування. Невелика частина з нас почала працювати з іншими групами по всьому світу і створила Коаліцію по дитячим проблемам (Infant Formula Action Coalition – INFAC). Маючи наші мізерні ресурси, ми почали бойкот однієї з найбільших у світі корпорації по продукції продуктів харчування – Нестле/Nestle, з метою викликати зміни у продукції заміників грудного молока. Ми побудували мережу з 300 американськими відділеннями; створили коаліцію з більш як 120 організаціями-однодумцями з загальною кількістю членів – більше ніж 40 мільйонів осіб; починаючи з маленької групи ми спровокували міжнародний бойкот в десяти державах; створили першу мережу по проблемам транснаціональних корпорацій, IBFAN, діючу в 67 країнах; стали однією з перших НКО, яку, на рівні з представниками держав і корпорацій, було запрошено до участі у зустрічі ООН, де ми в кінцевому результаті домовились про першу і єдину маркеровку зі схваленням ООН; після присудження Нестле штрафу на суму 5 мільйонів доларів, ми стали організацією, що підписала домовленість з компанією про зміну її маркетингової політики відповідно до міжнародних норм, яку пізніше було оголошено як „найважливішу перемогу в історії рухів за права споживачів”.

Я пишаюсь цією перемогою і майже 10 роками праці. Але як і всі новачки, ми зробили декілька помилок. Більшість із цих помилок сталися від недостатніх знань про тактики. Наприклад, я з самого початку путав тактику зі стратегією. Мислити стратегічно означає досягати найкращого результату з доступними ресурсами, а мені здавалось, що доступною для мене є тільки одна тактика і це незмінно. Як і інші лідери, що починали на місцевому рівні, я почав із тактик і працював з обмеженим уявленням про доступні інструменти.

Здобуваючи більше досвіду в побудові стратегії організації, мені ставало очевидніше, що чим більше ми розуміємо про тактики, тим маємо більшу гнучкість у побудові стратегічних напрямків. Я не сперечаюсь, що тактичне мислення прагне замінити собою стратегічне, але тактичний розвиток збагачує стратегічну думку.

Цілі, стратегії і тактики

Попри те, що фокусування на тактиках необхідне, це не є першим пріоритетом організації. У першу чергу, організації необхідно визначити цілі, що будуть відображати цінності і переконання її засновників, лідерів або членів, а також місію і наміри. Цілі повинні бути чіткими, щоб сконцентруватись на плануванні. Також організації необхідно встановити проміжні цілі, яку будуть більш близькі до кінцевого результату.

У стратегії не має нічого містичного, хоча мислити стратегічно завжди важко.

Стратегія – це не окреме рішення, а зібрання всіх рішень: вибір основних завдань і цільових груп, необхідність однодумців і ресурсів, рішення, коли і які тактики використовувати. Більш як 2000 років назад Сунн Тзу говорив, що стратегія народжується при аналізуванні дій супротивника (його цілей, стратегії, сильних і слабих сторін) і своїх власних дій (наших однодумців, сильних і слабих сторін), а також „місцевості” (де буде відбуватись так звана битва). Тактики опонента – ключ до розуміння його стратегії і тих тактик, що можуть допомогти нам у боротьбі. Чого ми можемо досягнути, які тактики нам відомі і які ми успішно застосовуємо – все це може вплинути на побудову стратегії. Тактичне мислення є надзвичайно важливою складовою стратегічної думки.

Тактика – це спеціальна дія, реалізована у рамках стратегії, що використовує наші ресурси з метою викликання змін в оточуючому світі. Тактикою може бути активність, система чи навіть інституція – в одній ситуації і технологія – в іншій. Тактики можуть проявлятися по різному в залежності від розміру, потенціалу і ресурсів організації. Тактика реалізується в тому, що змінює ситуацію, в той час як стратегія включає в себе набір рішень, в тому числі – яку тактику використовувати, на яку впливати і які задіяти ресурси. Наше знання тактик також має вплив на формування стратегії.

Тактичне мислення є необхідним у ефективній боротьбі за права людини, дозволяє дещо докладніше на цьому зупинитись.

- 1. Те, що ми знаємо про різні методи впливає на те, що ми думаємо про можливі методи; тактики допомагають визначити стратегію.**

Інновації трапляються постійно в історії коли хтось по-новому вирішує проблему. Тим не менше, в історії безліч прикладів, коли одне і теж рішення пробують застосовувати знову і знову, і все без результату, або – коли одна тактика замінює іншу. Ось два добрих приклади з воєнної історії : винайдення грецької фаланги, на основі чого розпрацьовано нову систему ведення бойових дій, що перевершила традиційне до тих пір полягання на неорганізоване, але нечисленне кінне військо і другий приклад – введення довгого луку в спорядження англійської армії Генріха V, що перевершило попереднє важке озброєння лицарів. Тактичні інновації проклали дорогу для нових стратегічних можливостей.

Подібним чином, коли наші роздуми про те, що ми можемо зробити - дуже обмежені, ми відкидаємо багато інших можливостей. Я відмовився від багатьох добрих ідей під час кампанії по дитячому харчуванню, тому що не знав, як реалізувати запропоновані варіанти та не міг заплатити тим, хто це знав!

2. Різні тактики є ефективними для різних цілей.

Не всі тактики є так само добрі для кожної ситуації. Кампанії по писанню листів працюють цілком по різному в демократичній і авторитарній системах. Економічний бойкот вимагає мішені, яка буде залежати від економічних умов і може бути поражена діями учасників кампанії.

Ми повинні навчитись обирати тактики виходячи із цілей, вибираючи ті, які принесуть найбільший ефект. Тактики, які не діють, необхідно замінити інноваційними і більш ефективними.

3. Різні тактики заохочують різних людей.

У кожного з нас свої здібності до науки. Добрі вчителі звертають на це увагу і допомагають вчитись, підбираючи необхідні інструменти. Щоб заохотити до сфери прав людини якомога ширшу публіку, нам необхідно застосовувати цей самий індивідуальний підхід і у виборі тактик.

Деякі вважають, що пікети перед домом порушника – це дуже небезпечно; на думку інших висилання листів – це заняття скероване в не тому напрямку. Ми можемо сперечатись, хто з них правий або можемо просто прийняти, що різним людям будуть близькі різні тактики, а це вже залежить від характеру дії, сприймання ризику, доступного часу і. т. д.

У сфері прав людини, відповідаючи на проблему тільки однією або двома тактиками, якщо ми хочемо залучити нових людей, то впливаємо ми тільки на вузьку частину населення, тобто тих, кому ці тактики є близькі.

Правовими діями, наприклад, важко зацікавити широкі маси: Звичайно це довгий і доволі закритий процес, у якому є місце лише для маленької групи професіоналів. Нам необхідно задіяти інші тактики, щоб заохотити більше людей до участі, а не тільки до спостереження.

В державах, в яких проходили репресії, люди з власного досвіду стараються не брати участі у суспільному житті. Щоб заохочувати людей з таких культур, необхідно пропонувати різні способи участі з різноманітним рівнем ризику і бажаними соціальними змінами.

4. Гнучкість у виборі тактик – ресурс для несподіванок.

Якщо ми повторюємо одні і ті ж дії, наші противники до них звикають і вчать їм протистояти.

Коли ми ініціювали кампанію проти Нестле, вони взяли це за близько до серця і зробили багато помилок, що привело до посилення кампанії. Але згодом, корпорація знайшла способи щоб пом'якшити критику в такий спосіб, що наступне повторення тактики втратило би всяку ефективність.

Факт, що права людини продовжують порушуватись підкреслюється тим, що порушник є вмілий, сильний і забезпечений. Можна собі уявити силу кампанії Міжнародної Амністії, що використовувала листи, коли ця тактика була сюрпризом. Але можна також собі уявити, як після 30 років таких кампаній, більшість державних апаратів вивчилось бюрократизувати відповіді і захищатись від цієї тактики.

Несподіванка виводить противника зі стану рівноваги. Це може привести до помилок, які похитнуть його позицією. Це також може привести до навчання, так як тактика ваших противників може змусити передивитись свої погляди. Відсутність гнучкості у виборі тактик приведе до нескінченних повторів, а її присутність – до навчання для обох сторін.

5. Тактики вчать багатьох речей учасників і спостерігачів.

Перша кампанія по дитячому харчуванню (1975-1985) створила нові можливості для ведення глобальної політики. На кожному етапі кампанії виникали нові прецеденти і неможливо було зрозуміти, яким буде наш наступний крок. З того часу інші міжнародні кампанії формувались за тими самими правилами і досягли можливості дійти до цілі набагато швидше. Наприклад, кампанія по забороні фугасів зайняла 18 місяців, INFACT – майже 10 років. Цей феномен нагадує мені випадок з музикантом, що вивчає новий фрагмент. З досвідом наші мускули розуміють як потрібно рухатись, а це дає можливість мозку планувати вишукані варіації. З практикою стає легше.

Інший приклад з Уругваю. За 70 років ні разу не було використане положення з уругвайської конституції, що дозволяло на відміну законів прийнятих парламентом через публічне референдум. Правозахисники Уругваю отямались і зібрали петиції з 25 % виборців та спробували побороти беззаконність тих, хто катував і вбивав громадян під час диктатури. Не дивлячись на те, що референдум провалився, на підтриманий більшістю, жителі Уругваю пізнали новий спосіб втручання у політику і референдум був використовуваний ще 8 разів у наступні 12 років.

6. Тактики – це навчальна система для заохочення учасників і партнерів в організаційну роботу.

Деякі акції можуть бути короткі (марш), інші – довгими (бойкот). Але як система дій, всі вони вимагають планування і координації. Вони створюють для багатьох громадян можливості участі, навчання і більш глибокого занурення в роботу організації чи кампанії. Заохочення на тактичному рівні – прекрасна площа для навчання молодших та нових співробітників чи волонтерів.

Коли CVT вперше запропонував конгресу США на розгляд Акт Підтримки Жертв Катування (Torture Victims Relief Act) – як правову тактику ми використали можливість заохотити інші правозахисні організації, релігійні спільноти та інших потенційних однодумців. Взявши участь, вони дізнались більше про роботу з жертвами катування і переживання цих людей та почали розповсюджувати наш погляд на ці проблеми, але вже під своїм ракурсом.

Ми не претендуємо на те, щоб ця книга стала „збіркою переписів” по побудові стратегії чи щоб поширювала окремий визначений набір тактик. На вибір тактик може впливати розмір групи, сприймання ризику, аналіз дій противника у контексті, в якому тактика буде використовуватись.

Ми хочемо спонукнути правозахисників думати стратегічно і розширювати їх власний словник тактик, презентуючи можливості інноваційної роботи, що була виконана по всьому світу. Для нас це виклик – працюємо ми в урядах чи в правозахисних організаціях – вкладати сили у нові стратегічні інструменти, які дозволять нам працювати разом і більш ефективно.

ТАКТИКИ ЗАПОБІГАННЯ

Ще небагато часу назад організації прав людини концентрувались у своїй роботі переважно на вказуванні вже скоєних або тих, що мають тепер місце порушень прав людини. Безпосередній натиск був єдиним знаряддям дії на користь прав людини, а головні гравці у цій галузі вибирали політику „клеймування” окремих держав за скоєні ними порушення. Оскільки на свій спосіб це була вагома праця, число доступних методів дії за цей час значно збільшилось, головним чином в результаті появи нових структур зосереджених у роботі на користь прав людини.

Ми були свідками вражаючої зміни у галузі прав людини, яка сталась в останнє десятиріччя. Дискусія перенеслась із процесу створювання міжнародної правової системи на її реалізацію в практиці. Одночасно сталось пересунення пункту опори із дій міжнародного характеру на дії локального значення, які мають за завдання як боротьбу із наслідками, так і запобігання. Локальна позаурядова організація може наприклад вимагати від поліції пояснень в зв'язку з випадком катування і запропонувати способи запобігання таким ситуаціям в майбутньому. Локально діючі групи мають до диспозиції такі методи роботи, які не є досяжними для традиційно побудованих організацій прав людини. Вони не мусять обмежуватись тільки до виголошування критики, маючи можливість співпраці з урядовими інституціями на користь змін у праві; проводячи навчання для поліціантів та беручи участь в підготуванні навчальних програм. Це є ключовий момент, яким вони дають вираз своїй присутності.

Способи охорони прав людини і запобігання порушень цілий час змінюються, розвиваються та стають більш дійовими. Тактики описані у цьому розділі можуть причинятись до продовження цього процесу в майбутньому.

— Morten Kjaerum

Директор

Датчанський Інститут на Користь Прав Людини

Копенгаген, Данія

Щоб бути в змозі запобігати порушенням прав людини, ми маємо мати можливість впізнати ситуації безпосередньої фізичної загрози для осіб; зауважити обмеження свободи пересування, права до праці чи права до житла; загрозу позбавлення даної групи права голосу в суспільстві; бідність, що загрожує конкретній спільноті чи ризик зникання традиційного способу життя корінного населення на даній території. Тактики, що презентуються у цьому розділі ставлять перед собою ціль у запобіганні безпосередньому порушенню. Часом найбільш результатним методом дії є сама тільки присутність. Фізична присутність свідків – чи то волонтерів, що походять з держави, якої уряд має сильну позицію чи теж групи прохожих – діє відлякуючи на потенційних переслідників. Інколи доходить до порушення прав людини саме тому, що потрібні особи не мають необхідних знань, щоб йому запобігти. Порушенню прав людини можна запобігти переказуючи необхідну інформацію властивим особам – тим, хто безпосередньо може статися жертвою порушення або тим, хто є в змозі цьому запобігти. Інколи найкращим методом

охорони прав людини є усунення можливостей до їх порушення. Зрозуміння механізму порушення дозволяє на відвернення ситуації і зменшення ймовірності вчинення порушення. Тактики, що описано у цьому розділі, поділено на три групи: 1 тактики безпосередньої охорони, тобто ті, що запобігають порушенням через фізичну присутність. 2 тактики, що переказують необхідну інформацію для осіб, які можуть запобігти порушенню. 3 тактики, що передбачують порушення і запобігають їм.

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ОХОРОНА

Найбільшу солідарність показує той, хто безпосередньо виступає в обороні іншої людини, якій загрожує небезпека. Тактики, що представлено у цій секції використовують фізичну присутність волонтерів для охорони безпеки інших. Сила помножена на кількість це релятивно простий, але одночасно дуже результативний метод. Особи чи угруповання, що мають намір причинити комусь шкоду, не мають тенденції допускати цього на очах інших осіб, в боязні перед свідками чи публічною критикою, а також наслідків виступу проти когось, хто має підтримку впливової групи або уряду. Це веде до наступної важливої вказівки: покажи, що у тебе впливові друзі.

Охоронці прав людини: присутність волонтерів з інших держав – це охорона і підтримка для діячів прав людини, що знаходяться у небезпеці.

Peace Brigades International (PBI) висилає міжнародних спостерігачів, щоб вони супроводжували діячів прав людини, яким загрожує влада чи парамілітарні організації. Якщо вони стають свідками порушень, спостерігачі можуть повідомити уряд цієї держави, уряд своєї країни і діячів прав людини у цілому світі. Свідомість, що треба рахуватись з міжнародною реакцією, розохочує зловмисників до планованої атаки. Одночасно, охоронювані діячі прав людини мають підтримку в продовженні та розвитку своєї роботи. PBI були першою організацією, що „інституціоналізувала” концепцію супроводжування (*accompaniment*), застосовуючи її вперше в Гватемалі на початку 80их років. PBI мають на сьогоднішній день більш як 80 волонтерів зосереджених в Колумбії, Індонезії, Мексиці і Гватемалі.

І хоча це волонтери є найбільш характеристичним елементом тактики, її дієвість залежить від діяльності багатьох інших осіб у цілому світі. Волонтер має бути в змозі у разі атаки чи ризику атаки блискавично звернути увагу міжнародного співтовариства. Тому PBI утримують мережу активістів у державах, з яких походять волонтери. Додатково, волонтери мають часто широкий досвід в такого типу діяльності і пов'язані з цим контакти, а також доповнюючи натуральні родинні контакти та приятельські.

Тактика супроводжування у міжнародному вимірі може бути важкою як для діячів прав людини, так і волонтерів, які постійно виставляються на небезпеку, стрес і обмеження приватного життя. PBI найістотнішим вважають зміцнення та допомогу для локальних діячів,

звідси – вони пропонують допомогу тільки на прохання і ніколи не втручаються з власної ініціативи у приватні справи осіб, яких вони супроводжують.

Більше на цю тему можна знайти в Тактичному Зошиті, що є доступний на сторінці проекту „Нові Тактики Прав Людини” www.newtactics.org, в секції *Tools of Action (знаряддя дії)* а також в опрацюванні *Unarmed Bodyguards: International Accompaniment for the Protection of Human Rights (Неозброєні охоронці :Супроводжування як інструмент охорони прав людини)* авторів Liam Mahony і Luis Enrique Eguren (Kumarian Press, 1997).

Тактика базується на універсальному твердженні, що кожен з нас підлягає моральному чи політичному тиску. Політичні лідери хочуть уникнути політичного тиску. Посполиті злочинці не бажають мати свідків своїх вчинків. Кожен прагне заховати скоєний злочин і уникнути свідків. Повстання міжнародних свідків лицем у лице зі злочинцями при одночасному застосовуванні зовнішнього тиску на лідерів дозволяє запобігати атакам. Додатково, усвідомлюючи активістам, що є у загрозі, що міжнародне співтовариство солідарно стоїть біля їх боку, зміцнює їх та допомагає у їх нелегкій праці.

Тактику супроводжування використовується також в іншій ситуації, коли окремі люди знаходились у безпосередній небезпеці, а є шанси на те, що порушники піддадуться тискові міжнародної думки. До організацій, що застосовують цю тактику належать *Nonviolent Peaceforce* на Sri Lance, *Christian Peacemaker Teams* на Західному Березі Йордану, *National Organization in Solidarity with the People of Guatemala*, *Ecumenical Accompaniment Program* у Палестині та Ізраїлі, *Fellowship of Reconciliation* в Колумбії, *Centro Fray Bartolome de Las Casas* у Мексиці і інші.

Описаний метод дії можна також використовувати в іншому контексті. Супроводжуюча релігійних діячів чи журналістів сила символіки пов'язаної з їх роботою має часто охоронний або пом'якшуючий вплив у ситуаціях напруги і насилля, оскільки злочинці бояться діяти у присутності цих людей. На Гаїті організація *Partners in Health* дає роботу суспільним працівникам служби здоров'я, званим *accompagneurs*, які щоденно відвідують пацієнтів з HIV/AIDS і туберкульозом, що окрім забезпечення для тих осіб медичної опіки і емоційного підбадьорення, усвідомлює членам суспільства, що вони не повинні застерігатися звичайної зустрічі з хворими. І знову, фізична присутність заангажованої в справу особи третьої і уособлене через неї послання несе з собою моральну і суспільну силу, що може змінити поведінку інших людей.

У ЯКИЙ СПОСІБ ЗВЕРНУТИ УВАГУ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ НА СВОЇ ДІЇ?

План Б: Протести перед поліційними відділками, в яких знаходяться арештовані демонстранти.

В Сербії, в період режиму Мілошевіча, група молодих активістів використала ідею: сила помножена на кількість, організовуючи „вторинні демонстрації”, щоб оберегати особи затримані під час маніфестації і в цей спосіб зменшити ризик їх беззаконного арешту. Використання елементів видовища мало на меті зменшення страху суспільства перед владою.

Організація *Otpor!* (сербською і хорватською 'опір') скликала „вторинні демонстрації” — свій “План Б” — перед поліційними відділками як форму без зволікань прийнятої відповіді на арешти здійсненні під час акції протесту. Поліція значно менше схилилась до вживання сили відносно активістів або беззаконного їх перетримування знаючи, яка численна група людей (в тому числі журналістів) очікує їх на зовні. Самі активісти завдяки отриманій у цей спосіб підтримці відчували значно меншу боязнь.

Завжди, коли доходило до арештів, *Otpor!* переходив до плану Б, інформуючи про це сою контактну мережу:

1 Спостерігач, що мав стільниковий телефон, спостерігав за арештом і стверджував, до якого відділку поліції перевезено заарештованих.

2 До вказаного відділку поліції незволікаючи прямували юристи, щоб вести перемовини про звільнення затриманих.

3 Решта активістів протягом години збиралась перед відділком поліції і в офісі організації. Вони влаштовували вистави і співали пісні, щоб утримати серед зібраних людей спокій, а одночасно підтримати їх зацікавлення і переймання. Активісти не відходили від будинку до того часу, доки затриманих не було звільнено.

4 Особи відповідальні за контакти із ЗМІ складали на поліції доповіді про протести і збирали заяви звільнених арештантів.

5 Опозиційні партії осуджували арешти і висилали своїх представників на поліцію.

6 Локальні позаурядові організації переказували інформацію міжнародним організаціям з проською про вираження супротиву для арештувань.

Otpor! Присвячував багато часу і зусиль на побудову сильної, широкої мережі лояльних співпрацівників, яких можна було швидко змобілізувати. Планування обіймало засади контактування і дріб'язкові завдання передбаченні до виконання для кожної з осіб у разі арешту, так щоб „вторинна демонстрація” могла відбутись негайно. Більшість контактних даних переховувалась у приватних стільникових телефонах індивідуальних учасників так, щоб поліція не могла перейняти ані знищити ці дані.

Більше на цю тему можна знайти у Тактичному Зошиті доступному на сторінці проекту „Нові Тактики Прав Людини” www.newtactics.org, у секції *Tools of Action (знаряддя дії)*

“План Б” організації *Otpor!* Є досконалим прикладом тактики, що реалізує цілі вказані у кожному з розділів цього опрацювання. Люди, що використовували цю тактику, запобігли застосуванню проти активістів катування. Вони діяли на користь припинення порушень прав людини, що чинились режимом Мілошевіча, ослаблюючи силу дії поліції. Вони також сприяли посиленню певності себе у протестуючих, яких затримано, а одночасно - подоланню у волонтерів страху перед арештом. В свою чергу видовищний характер демонстрації сприяв побудові свідомості порушень здійснюваних режимом і наростаючого опозиційного руху на користь демократії.

Успіх *Otpor!* Залежав від декількох принципових чинників. Хоча край був далі під владою авторитарного режиму, юристи *Otpor!* Мали попри все можливість зустрічі з активістами і вчинення впливу на поліцію. В свою чергу поліція і службовці режиму остерігалися все ж таки

публічних зборів і міжнародної публічної думки. В цілковито замкнутому суспільстві жодна з тих ситуацій, а що за тим йде - застосування цієї тактики не були б можливими.

ЯКИЙ Є МОЖЛИВИ ПЛАН Б?

Всі арештовані ставали на свій спосіб героями. Маючи підтримку сотень людей, що очікували на них перед відділком поліції, арештанти не відчували вже страху. Дійшло навіть до своєрідного суперництва, хто був найбільш „розшукуваним” і кого найчастіше арештовували. Ми сміялись режимові у лице, а цілий світ довідувався про те, що діється у нашій державі.

— **Zorana Smiljanic, Otpor!, Сербія**

Охорона завдяки присутності: Фізична присутність у місці потенційних порушень як спосіб моніторингу порушень прав людини і запобігання їм.

У районі Західного Берегу Йордану, організація *Machsom Watch* використовує присутність ізраїльських жінок для охорони палестинців, що проходять через ізраїльські контрольні пункти та забезпечення пошанування їх прав.

Machsom Watch моніторує декілька ізраїльських контрольних пунктів щоденно, з ранку і після обіду в період найбільшого проходу осіб через ці пункти, щоб протестувати проти їх існуванню взагалі та охороняти права індивідуальних палестинців, що є змушені користуватись ними. Всіма волонтерами *Machsom Watch* (*machsom* гебраїською означає ‘контрольний пункт’) є ізраїльські жінки. Організація розпочала свою діяльність у січні 2001 р. У три особовому складі, а сьогодні налічує 300 учасниць.

Жінки, що ведуть моніторинг, вважають діяльність контрольних пунктів порушенням прав людини через обмеження права палестинців до вільного пересування, а що за тим йде - права до освіти, медичної опіки і праці.

Своєю роботою на контрольних пунктах, вони виконують три принципові завдання: запобігають порушенням, документують порушення, яких є свідками і виявляють солідарність з палестинським населенням.

На думку як учасниць *Machsom Watch*, так і палестинців, вже сама присутність ізраїльських жінок стримує деяких військових від злого поводження з людьми, що проходять контрольними пунктами. Коли військові пробують затримувати тих, що проходять або skonфіскувати їх документи, моніторуючі жінки спокійно, але переконливо втручаються, якщо вважають, що це може дати якийсь результат. Якщо вони стають свідками істотних порушень, то часто складають скарги до вищих рангом офіцерів і заохочують також палестинців до складання подібних скарг.

Моніторуючі особи, що стали свідками порушень, готують докладну доповідь і публікують її на інтернетовій сторінці. Вони запрошують журналістів, політиків та інші особи для

супроводу на контрольних пунктах, а також носять значки із написом “Знести контрольні пункти!” , що арабською мовою.

Такі вирази підтримки мають велике значення для багатьох палестинців, які найчастіше не мають позитивного уявлення про мешканців Ізраїлю.

Machsom Watch зіткнулись у своїй роботі з багатьма викликами. Контрольних пунктів є дуже багато і бракує моніторуючих осіб, щоб обставити всі пункти. Діячки самі визнають, що військо не відчуває обов'язку надавання їм інформації, не говорячи вже про формальне визнання їх присутності. Ситуацію ускладнює факт, що на ізраїльських позиціях відбувається дуже велика ротація військових і моніторуючі особи не є в стані нав'язати з ними триваліший контакт, звідси - частина роботи починається на ново з кожною наступною зміною військових. Як наразі, *Machsom Watch* не досягнули бажаного довготривалого ефекту, яким є закінчення окупації і ліквідація контрольних пунктів. Натомість спричинились вони до збільшення серед мешканців Ізраїлю і людей в цілому світі свідомості існування самих порушень, до яких доходять на контрольних пунктах.

Фізична присутність якоїсь людини є часто результативніша, коли її підтримує впливова мережа контактів, через яку можна швидко переказати інформацію великій групі людей і відповідним особам на високих становищах. *Machsom Watch* використовує Інтернет, щоб якнайширше розповсюдити свій досвід пов'язаний з моніторингом і піднімати свідомість проблеми серед мешканців Ізраїлю і міжнародної спільноти.

Як можна використати особи, що тішаться повагою у суспільстві, щоб допомогти потенційним жертвам порушень?

Коли ми приїхали до контрольного пункту, з другої сторони стояли чоловіки, жінки, діти, машини таксі, завантажені вантажівки, карета швидкої допомоги і довга черга машин. Як тільки ці люди нас побачили – підбігли до нас, якби ми були їх останньою надією, кожен зі своєю історією... Ми почали дзвонити де тільки була можливість і врешті підїхав джип, що привіз високого поставленого офіцера. З початку він не хотів взагалі з нами розмовляти, говорячи, що ми приходимо до контрольних пунктів тільки для того, щоб робити клопіт військовим і взагалі, щоб показатись. Був там теж один лікар з дружиною, які повертались, відвівши свою дочку до лікарні в Рамаллах. Хоча поліціанти на контрольному пункті були готові дозволити чоловікові на повернення до дому в Хербоні, не хотіли пропустити його дружини, твердячи, що вона перетнула прохід нелегально, а документи посвідчуючи про те, що вона є акушером – втратили дію. Ми заступились за цими людьми з проханням, щоб їх було пропущено. Не знаємо чому ані у якому моменті офіцер дозволив себе переконати, та раптом він видав наказ і всі почали переходити. Протягом п'яти хвилин пункт опустів і ніхто вже не контролював переходу. Єдине що, там все ще стояла, похлипуючи, дружина лікаря. Військові ще перед тим забрали її документи. Хвилину пізніше вона вже мала їх назад у себе і вирушала, щоб наздогнати свого чоловіка, що був вже з другої сторони. Відходячи, ми

почули оклики із-за контрольного пункту і побачили нашого лікаря та інших людей, як вони махали до нас, викрикуючи "Shukran! Shukran!" (Дякуємо! Дякуємо!).

— волонтерка ***Machsom Watch***

Контрольний пункт Abu-Dis, Ізраїль

ПЕРЕКАЗУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Переказування властивої інформації відповідним особам може значно спричинитися до захисту прав людини і запобігання їх порушень. Однак, навіть в сучасному технічно оснащеному глобальному суспільстві це може виявитися правдивим викликом. Тактики, описані в цьому розділі показують новаторські методи ділитися важливою інформацією з особами і групами, які можуть запобігти порушенню прав людини, а також переказувати інформацію безпосередньо тим, хто знаходиться в небезпеці. Деякі з тактик використовують нові технології, тоді як інші базуються на міжлюдських контактах. А всі вони ілюструють відому приказку: знання – це сила.

Контактна Мережа Проти Насильства: створення мережі телефонного мобільного зв'язку для зупинення насильства.

З огляду на складний характер конфлікту в Північній Ірландії, налагодження співпраці між політичними фракціями католиків і протестантів здавалося майже неможливим. Однак, по обох боках були люди, які хотіли запобігти актам насильства. Тактика, що описується, поєднує знайдення в кожній громадськості керманичів, які хочуть зупинити агресію і переказ їм необхідної для цього інформації.

Організація *Interaction Belfast* (раніше відома як *Springfield Inter-Community Development Project*) створила мережу телефонного мобільного зв'язку, щоби запобігти актам насильства у традиційно неспокійних районах Белфаста. Волонтери, які були членами католицької і протестантської громадськості отримали мобільні телефони. Це дало їм змогу переказувати собі інформацію про збори, що відбуваються в так званих “місцях стику” і можуть переродитися у насильницькі сутички, або відомості про розповсюдження небезпечних пліток.

„Місце стику” – це територія, де райони, в яких проживають католики (що належать до фракції республіканців, званих націоналістами) і протестанти (що належать до фракції роялістів, званих уніоністами) прилягають до себе. Ці райони, зазвичай відділені від себе муром, належать до найбільш небезпечних в усій Північній Ірландії. Слухи про те, що відбувається на іншому боці муру можуть привести до вибуху насильства і його розповсюдження.

Учасники мережі зустрічаються раз в тиждень, тримають між собою постійний телефонний зв'язок. Якщо в ключових околицях мають відбутися події, такі як спортивні змагання або марші протестантів вулицями, де живуть католики, що можуть призвести до актів насильства, моніторингові заходи плануються наперед. Волонтери стверджують, що їхні дії є дуже ефективними у випадках “рекреаційного насильства”, яке здійснюють молоді люди, шукаючи розваг або реагуючи на почуті плітки. Однак, небагато можна зробити у випадках насильства з боку організованих груп, а також парамілітарних угруповань.

Якщо волонтери є свідками згромадження великих груп людей поблизу “місця стику”, або визнають про загрозу насильства, дзвонять своїм співпрацівникам на другому боці стіни і обидві сторони пробують заспокоїти зібраних людей, поки вони не стали агресивними.

Від початку програми, мобільний зв'язок дозволив запобігати насильству і вдосконалив обмін інформації між двома сторонами щодо ризику його проявлення. Щотижневі зустрічі волонтерів спричинилися також до створення постійної групи діячів – учасників діалогу між ворогуючими громадськостями. По мірі розвитку цих стосунків, мережа прийняла заходи щодо вирішення інших проблем, що турбують обидві громадськості, таких як довгострокове відновлення території. Розповсюдження мобільних телефонів у широкому масштабі зробило реакцію на потенційні і фактичні порушення досконалішою ніж коли-небудь раніше. У Північній Ірландії телефони дали можливість контактуватися навіть у ситуації, коли обидві сторони не об'єднувало нічого більшого, крім бажання покінчити з насильством.

Часто, коли діти збираються в “місцях стику”, починають поширюватися чутки, що вони щось планують, що само по собі провокує людей по другій стороні також зібратися... Але якщо ти можеш подзвонити до людей по другій стороні і встановити чи щось відбувається чи ні, то потім можеш це переказати своїм й втихомирити плітки.

До створення контактної мережі, діти з нашої сторони постійно до нас приходили і говорили “вони роблять те” чи “вони роблять се” й ми не мали змоги цьому заперечити. Тепер маємо спосіб, щоби собі з цим порадити.

— Член **Springfield Inter-Community Development Project Phone Network**,

тепер Interaction Belfast, Північна Ірландія

Чесні вибори завдяки мобільним телефонам: Запобігання виборчим фальшуванням завдяки телефонному переказу результатів.
--

Мобільні телефони можуть бути корисними в ситуаціях, коли рахується час. Наприклад, підчас виборів і безпосередньо після їх закінчення, контроль виборчих бюлетенів і протоколів з результатами голосування має основне значення. В Кенії, мобільна телефонія була використана для забезпечення чесних і справедливих виборів – захищаючи право громадян на участь у виконанні влади в своїй країні, - шляхом переказу результатів виборів настільки швидко, щоби вони не стали об'єктом маніпуляцій.

Підчас президентських виборів в Кенії у 2002 р., незалежні моніторингові групи використали мобільні телефони бажаючи негайно переказати результати з кожного виборчого пункту з метою забезпечення чесних виборів

На попередніх виборах, до моменту проголошення для загального відома будь-яких даних щодо результатів, бюлетені мали бути фізично передані до пунктів, де підлягали перерахуванню ще раз. Хоча спостерігачі контролювали цей процес, затримка відкривала поле для зловживань, або принаймні породжувала підозри їх здійснення. Безпосередній контакт завдяки мобільним телефонам (в багатьох кенійських виборчих пунктах нема стаціонарних телефонних ліній) дав можливість запобігти маніпуляціям дійсними результатами.

Вибори моніторували дві групи, які отримали уповноваження від Виборчої Комісії - *Institute for Education in Democracy* (IED) і *Kenya Domestic Observer Programme* (K-DOP). Волонтери IED були розміщені в 178 із 210 виборчих округів в Кенії. Волонтери користувалися власними телефонами; на покриття витрат вони отримали суму у розмірі 2000 кенійських шилінгів (близько 26 доларів США). Відразу після підрахунку голосів вони зв'язалися з центральним бюро IED щоби переказати результати; подані цифри були розміщені в Інтернеті. Волонтери також по телефону передали інформацію про випадки насильства і порушень регламенту. Результати оголошені IED були доступні ще до оголошення офіційних результатів кенійською виборчою комісією, передусім, через значно складнішу процедуру подання нею результатів до загального відома.

K-DOP також використала у роботі волонтерів, однак їм не повертали коштів витрат за участь в заходах. Службовці кенійської виборчої комісії також передавали результати по телефону, використовуючи урядовий сателітний зв'язок, а там де не було стаціонарного зв'язку - використовували власні мобільні телефони.

Швидке і незалежне звітування кількох контактних мереж забезпечило прозорість виборів. Це допомогло запобігти проявам насильства з боку тих хто програв, яким могли викликати підозру фальшування. Швидка система звітування змусила як головних кандидатів, так й їх прихильників, схвалити результати як вірні.

Мобільні телефони все частіше вживаються для забезпечення чесності виборів, захисту основного права людини на висловлювання своєї волі на вільних і чесних виборах. Однак, навіть швидкий зв'язок не в стані переламати бюрократію. Один із спостерігачів у Кенії замітив, що навіть коли службовці вживали своїх мобільних телефонів, щоби інформувати про такі проблеми, як відсутність прізвищ окремих виборців у списках, деякі з осіб, які не фігурували у списках, і так відправлялися без можливості голосування в зв'язку зі складними процедурами вирішення цих проблем.

Мобільні телефони останнім часом вживалися також на виборах, які відбувалися в інших місцях світу. Підчас виборів в Перу у 2000р., безпартійні спостерігачі з перуанської організації *Transparencia* передавали по телефону в центральне бюро аналізу інформацію про відвідуваність, оцінку якості процесу голосування і підрахунку голосів з вибраних виборчих пунктів по цілій країні. Деякі із звітів були з віддалених районів Анд і басейну Амазонки. Аналіз даних, які передала *Transparencia*, викликав тиск місцевої влади і міжнародної громадської думки на Alberto Fujimori, щоби він схвалив рішення щодо проведення другого туру виборів.

Як можна використати мобільну телефонію і інші технології для покращання роботи та діяльності по захисту прав людини?

Власний досвід вчить, як допомогти іншим: Залучення колишніх жертв порушень прав людини на захист осіб, які є черговою потенційною ціллю переслідувачів.

Особи, які були жертвами порушень прав людини, володіють винятковим знанням про форми цих порушень і мають, єдину в своєму роді, здібність їх розпізнавати. Ці знання можуть бути використані для захисту інших людей від такої долі. Організація *Maiti Nepal* об'єднує жінок, які були жертвами торгівлі людьми, і ставить собі ціллю захист інших жінок і дівчат.

Maiti Nepal працює в справі припинення торгівлі жінками, яка має місце на індійсько-непальському кордоні, налагоджуючи контакт з особами, які є під її загрозою. Діячки *Maiti Nepal* в стані розпізнати інші особи, які є в небезпеці, оскільки багато з них в минулому були жертвами цього мерзотного зайняття.

Наростаючий попит на жінок у публічних будинках в Індії викликає ріст масштабу, в якому в Непалі ведеться торгівля жінками. Одним із способів боротьби з тим явищем є затримання торговців до моменту їх перетину кордону, однак прикордонники часто не в змозі розпізнати потенційних жертв або прикидаються, що їх не помічають.

Maiti Nepal тісно співпрацює з прикордонниками на 11 пунктах перетину вздовж кордону з Непалом, де підозрілі особи піддаються конфронтації. Затримують кожен автомобіль і кожен рикшу. Якщо серед подорожуючих мужчин є жінка, прикордонники допитують мужчин, тоді як група *Maiti Nepal* розмовляє з жінкою. Задаються питання про мету подорожі до Індії і як довго жінка знайома з мужчиною, з яким подорожує. Одночасно, спостерігають за поведінкою жінки, її вбранням і макіяжем. Підчас розмови передається також інформація про торгівлю і експлуатацію жінок в Індії.

Якщо у відповідях подорожуючих появляються розбіжності, потенційні торговці затримуються поліцією, а жінок забирають у безпечні місця, які утримує *Maiti Nepal* поблизу кордону. Жінки, крім харчування, мають можливість отримати консультації, у разі потреби пройти медичний огляд та отримати транспорт додому. Якщо рідні не хочуть прийняти жінку назад або виявиться, що вони брали участь у її перекиді, і вона не має можливості повернення додому, *Maiti Nepal* забезпечує їй професіональне навчання і консультації щодо пошуку роботи.

Сотні потенційних жертв були врятовані завдяки цій практиці, а проти торгівців розпочаті розслідування. Це викликало тиск на місцеві влади щодо прийняття заходів проти злочинців.

В ситуаціях, пов'язаних з торгівлею людьми, домашнім насильством, сексуальним використанням дітей або вимушеною проституцією, особи ззовні можуть не розпізнати що доходить до порушення так легко, як особи, які самі були жертвами цих дій. Потенційні жертви також є в стані більше відкритися перед особою, яка знає з особистого досвіду, через що вони проходять. Тому, участь жертв порушень має основне значення для впровадження описаної тактики. Коли такі особи хочуть запобігти подальшим порушенням, їх виняткове знання про обставини, при яких відбуваються окремі події, має неоцінену вартість. Значення для тактики має також вдала співпраця *Maiti Nepal* з прикордонниками і запевнення, що жінки не мусять повертатися до сімей, які брали участь у їх продажі.

Захист прав людини під тиском часу: Інформування потенційних жертв про належні їм права і період часу, протягом якого мусять ними скористатися.

Часами самі юридичні приписи створюють широке поле для діяльності осіб, які хочуть захистити свої права. *Centre for Equality Rights in Accommodation* (CERA) в Онтаріо (Канада) використовує тактику швидкого реагування інформуючи людей про їх права і терміни, протягом яких вони можуть прийняти відповідні дії.

CERA налагоджує зв'язок з мешканцями, яким загрожує виселення і надає інформацію, як його уникнути. Канадське законодавство передбачає п'ятиденний термін для подання мешканцем протесту на виселення, а багато осіб немає відповідних знань і коштів, щоби завдяки достатньо швидкій реакції запобігти виселенню.

В 1998р. видано нові приписи, які дозволяли орендарям піднімати плату за квартиру до ринкової вартості при здачі квартири новому мешканцю. Це стало очевидним заохоченням до виселення дотеперішніх мешканців, особливо в районах, де було не багато вільних квартир. Кожного року перед загрозою виселення в Онтаріо стає близько 60 000 осіб.

CERA звернулася до трибуналу, який займається справами наймання квартир в Онтаріо, про надання списків мешканців, яким загрожує виселення. Списки передаються за умовою, що особисті права мешканців не будуть порушені. CERA надсилає інформаційний пакет кожному з мешканців, по відношенню до якого орендар видав наказ про виселення. Волонтери зв'язуються по телефону з мешканцями, щоби поінформувати їх про належні їм права поки не пройшов п'ятиденний період. Підчас розмови волонтери інформують мешканців, що орендар виступив з наказом про їх виселення, вирішують можливі способи дій і дають контактні дані відповідних у справі установ. Запитують також про обставини, які привели до виселення, що є цінним джерелом щодо причин відсутності стабільності на квартирному ринку, якій CERA і інші організації намагаються протидіяти.

CERA кожного року проникає з допомогою до близько 25 000 осіб. Від початку програми кількість здійснених виселень по відношенню до людей, з якими були проведені телефонні розмови, зменшилась на понад 20 відсотків. Однак від березня 2005р. CERA не в стані продовжувати програму запобігання виселенням, в зв'язку з рішенням Комісії з питань Охорони Особистих Прав щодо заборони надання даних, пов'язаних з виселенням. На даний момент ведеться касаційний процес за заявою CERA. Хоча житлові закони Онтаріо всім забезпечують право внесення заперечення на виселення, не всі мешканці володіють необхідним знанням для свого захисту в передбаченому законом терміні. Тактика, яку стосує CERA допомагає переказати їм необхідну інформацію для використання своїх прав вчасно. CERA мусила для цієї мети отримати список осіб, яким загрожує виселення, у інших справах проблемою може бути відсутність такої інформації. Додатково, не всі мешканці мають телефони, і не кожен хоче або в стані боротися за свої права.

Чи у даній ситуації необхідна швидка реакція? Якщо так, якого типу контактна мережа була би придатна?

Знання для громадськостей, які знаходяться під загрозою: Використання технік неформального навчання для забезпечення громадськостям, які є під загрозою, вмінь, необхідних для виживання підчас економічних перемін.
--

В дев'яності роки в Монголії, аналогічно як в багатьох інших країнах в період перемін, перехід від керованої державою планової економіки до ринкової економіки викликав загрозу виключення жінок (а за тим, й дітей) і піддання їх бідності, голоду і порушенню їх прав. Проект „Жінки Гобі” поставив собі за мету надати жінкам з далеких сільських районів Монголії знання, які дадуть їм змогу знайти себе в новоствореній економічній системі.

Монгольський уряд використав інструменти неформального навчання, такі як радіо, друковані видання, об'єднані з періодичними приїздами вчителів, щоби переказати знання, необхідні для виживання в умовах ринкової економіки неосвіченим і підданим на порушення прав жінкам з району Гобі.

Розпад Радянського Союзу в 1991р. поклав кінець керованій центрально економіці Монголії. Особи, які все життя працювали в колгоспах, стали відповідальними за власні стада та знайдення покупців на свої продукти і послуги. Багато із них не мали ані необхідного знання, ані коштів, щоби це здійснити. Жінки з пустині Гобі, території вкрай суворого клімату і зі слабо розвинутою системою комунікації і транспорту, які все життя кочували, були в особливо важкому становищі. Жінкам, які не мали відповідних знань в області комерції, та їх дітям загрожувала бідність, недоїдання і, потенційно – насильство.

Проект „Жінки Гобі” був розроблений урядом за участю колективу жінок, які проживають в цьому регіоні. Колектив вирішив, що пріоритетну цільову групу становлять матері, які самі виховують троє і більше дітей і що найкращим способом до них дійти будуть радіопрограми, поєднані з іншими методами неформального навчання. (Визначення „неформальне навчання” відноситься до програми навчання, яка не є обов'язковою і відбувається поза школою).

Радіопрограми передавали інформацію про рукоділля (таке як виробництво вовни, виправка верблюжого руна, продукція фільцу, сідел і традиційних вбрань) і комерційні вміння (такі як планування продажу чи ведення переговорів щодо ціни). Програми виходили два рази на тиждень у вечірній час, коли більшість жінок слухала радіо. Для осіб, які не мали змоги прослухати програму, в місцевих навчальних осередках були доступні касети з записом цих програм. Були розроблені матеріали супутні радіопрограмам, підчас періодичних приїздів вчителі перевіряли досягнення у навчанні, також була можливість отримати додаткову наукову допомогу.

Підхід з використанням неформальних методів навчання, виявився ефективним в мобілізації жінок до взяття відповідальності за своє майбутнє. Вони організували місцеві ярмарки, ініціювали спільні заходи окремих громадськостей і заохочували до поширення проекту так, щоби він охопив також їх чоловіків і дітей.

В описаній справі, тактика вивчення і вдосконалення вмінь була використана, щоби забезпечити реалізацію економічних прав. Але подібні програми неформального навчання, які скеровані до осіб, що проживають у віддалених районах, застосовувались також і щодо інших проблем. Основне значення має факт, що при створенні програми дій і виборі засобів переказу, колектив проекту „Жінки Гобі” взяв до уваги спосіб життя і культурні умови, пов'язані з жінками, до яких старалися дійти.

Як програми неформального навчання можуть бути використані для зміцнення прав людини у даній громадськості?

Знання і вміння, необхідні для користування своїми правами: Переказування інформації, як використати приписи для приведення у виконання своїх прав.

Конституційні гарантії деяких прав часто не забезпечують їх реального захисту і реалізації. Організація *Матері Солдат* із Санкт-Петербурга розповсюджує знання про можливість реалізації конституційного права на відмову від служби в армії або відмову солдат від повернення до частин, де до них жорстоко ставились.

Матері Солдат інформують російських новобранців, солдат і членів їх сімей про належні їм права так, щоби вони могли ефективно їх реалізувати.

В Росії всі молоді чоловіки підлягають обов'язковому проходженню служби в армії. Незважаючи, що закон з 1993р. в окремих випадках виключає цей обов'язок (напр., коли новобранець навчається або його батьки є на пенсії чи хворіють), призовна комісія постійно порушує право. *Матері Солдат* задокументували випадки, коли молоді люди, маючи проблеми зі здоров'ям (в т.ч. психологічним), що дає підставу до звільнення від проходження військової служби, були змушені її відбутися. Призовні комісії організували затримання, здійснені за участю поліції на вулицях, в школах і інтернатах, навіть у приватних помешканнях. В частинах призовники піддаються жорстокому ставленню, живуть в принижуючих умовах, їх б'ють і катують.

На курсах прав людини під назвою "Захистимо наших синів", які проводять *Матері Солдат*, учасники вчать як використати приписи, що захищають їх права. Натиск робиться на усвідомлення учасникам, що право може їх захищати, а також на вартості взаємної підтримки і вмінні переламати страх.

Навчальні семінари відбуваються раз на тиждень і тривають три години. Вони містять детальні рекомендації, як підготувати заяву до органів влади, тренінги і дискусії про законодавство і права людини. Щорічно видається спеціальний довідник.

Більшість осіб в стані отримати від громадських лікарів довідки, які можуть бути пред'явлені військовим лікарям. *Матері Солдат* за участю десяти російських і іноземних волонтерів, утримують за допомогою анкет контакт з учасниками навчань, а також зберігають документацію кожної особи і дані з кожного округу. Учасники, яким вдалося отримати звільнення від проходження військової служби, проводять навчання для чергових груп. Протягом понад 12 років в навчальних семінарах взяло участь близько 120 000 осіб, з них 90 000 реалізували своє право на відмову від проходження військової служби. Близько 5 000 осіб, які були катовані під час проходження служби, були звільнені від повернення до своїх частин.

Оскільки теоретично, в Росії існують засоби конституційного захисту, доступні молодим чоловікам, які бояться порушень їх прав в зв'язку із призовом, вони не використовуються з огляду на відсутність інформації і побоювання, виникаючого із відсутності традиції користування з такого типу інструментів в Росії. *Матері Солдат* забезпечують інформацію про відповідні права, вчать як подавати офіційні заяви та забезпечують орієнтування в юридичній системі.

Боротьба з корупцією завдяки прозорості: Стеження за роботою органів влади в Інтернеті методом боротьби з корупцією.

В Південній Кореї місцеві органи влади Сеулу хочуть схилити своїх урядовців до більшої чесності, забезпечуючи доступність важливої інформації кожному, хто має доступ до Інтернету.

Органи влади в Сеулі створили інтернетну базу даних, яка має посилити прозорість діяльності. Система *Online Procedures Enhancement for Civil Applications* (OPEN) дає змогу мешканцям міста контролювати деталі просування у справах по реалізації містом 70 загальних завдань, які були визнані за найбільш ризикованими щодо корупції, а саме, з питань будівництва і житла, регулювання в області охорони середовища і просторового планування .

До створення OPEN, особи, які клопотали про окремі дозволи, не мали можливості слідкувати за просуванням у своїх справах. Цей процес був зовсім непрозорий, що давало урядовцям можливість домагатися хабара за прийняття справи до розгляду.

Тепер, коли урядовець отримує заяву або додаткову документацію по справі, зобов'язаний заповнити стандартизований формуляр. Інший службовець вводить інформацію з формуляра в інтернетну базу даних. Через базу заявники можуть отримати інформацію про те, хто веде справу, коли можна сподіватися рішення, які причини ймовірної затримки та – у випадку негативного рішення – причини відмови.

Впровадження OPEN було пов'язане з іншими ініціативами, скерованими на боротьбу з корупцією. Вони охоплюють введення суворих покарань урядовців, які вимагають або отримують хабарі, створення спеціальної картки, яка служить для інформування органів влади про випадки корупції, телефонну лінію, по якій можна донести про випадки корупції, а також систему частих ротаций на урядових посадах в окремих департаментах, яка запобігає прихильності.

Інтернет-сторінка OPEN реєструє близько 2 500 відвідувань щоденно. Інтернетний зондаж, проведений місцевою владою Сеула виявив, що 78,7% мешканців вважає, що OPEN ефективно сприяє обмеженню корупції влади. Останнім часом, уряд представив також інформацію щодо роботи 35 міських комітетів. Це означає, що громадяни мають можливість через систему OPEN моніторувати методи управління комітетами.

OPEN служить запобіганню випадкам корупції в індивідуальних справах, пов'язаних з загальними завданнями міста, але є також формою діяльності у ширшому масштабі, оскільки спрямована на стримування здійснюваних порушень. Важливим фактором успіху системи була активна участь і поточна підтримка уряду бурмістра. Без підтримки урядовців високої ранги, що займають публічні посади, таку систему як OPEN було би важко впровадити. Успіх цієї антикорупційної тактики додатково укріплюється популярністю Інтернету в Кореї.

НЕДОПУЩЕННЯ ПОРУШЕНЬ

У галузі прав людини порушення трапляються часто і за постійною схемою — до них доходить у визначених місцях і при певних обставинах. Розпізнання і пролом цієї схеми має принципове значення для захисту прав людини. Прагнучи запобігати випадкам катування у в'язницях, необхідно захищати людей перед арештами. Якщо влада, збираючи особові дані, намагається обмежити свободу артистичної чи інтелектуальної творчості, свободу сумління, слова чи преси, протидія цьому прецеденту може опиратись на обмеженні доступності даних через ліквідацію їх реєстрів. Тактики, що описуються у цій секції, опираються на обмеженні ситуацій, що сприяють порушенню прав людини.

Робітники захищаючи свої робочі місця, рятують фабрику перед закриттям: Використання відчужуваних приписів для реалізації економічних прав

Ліквідація підприємств і втрата людьми роботи, доводить до бідності окремих людей, родин і цілих спільнот. Недавня економічна криза в Аргентині спричинила закриття або банкрутство багатьох підприємств.

Працівники в Аргентині чинили спроби запобігання закриттю своїх закладів, продовжуючи працювати навіть після того, як дійшло до банкрутства підприємства їх роботодавця. Близько 200 із „оздоровлених” фабрик (*fabricas recuperadas*), врятовано саме працюючими там працівниками, які використали мало знайоме право відчуження (експропріації) для запобігання перейманню обладнання кредиторами і вчинення спроби набуття власності фабрик, що належали до різних секторів – від підприємств, що продукують морозиво чи металеву продукцію, аж по чотиризіркові готелі чи корабельні.

Аргентина, колись проголошена державою „економічного дива”, попала під кінець дев'яностих років у рецесію, що принесла убогість для багатьох аргентинців. Спонтанно розпочатий рух у відповідь на економічні проблеми, який полягав на перейманню фабрик працівниками, прийняв визначену форму.

Процес розпочинався через банкрутство або залишення підприємства його власником. Працівники переймали заклад і спільно ним керували, запобігаючи усуненню власниками машин і обладнання, одночасно звертаючись до суду з метою призначення їм права до керування підприємством як форми відшкодування за несплачену заробітну плату. Такий дозвіл надавався на підставі законів, що початково мали служити для реалізації локальною владою відчужень у зв'язку з виконанням публічних завдань. Робітники мають погодитись на виплату власникам у визначеному часі вартості їх акцій, зарплати виплачуються виключно з напрацьованих прибутків.

Завдяки цій тактиці врятовано понад 10 000 робочих місць, а працівники в кільканадцяти „оздоровлених” фабриках знаходяться в процесі переймання у власність підприємств, що були ними зайняті.

Ідея використання законів права відчуження для обґрунтування переймання закладів народилась з відчайдушності, але потенціал цього методу виходить поза тільки утримання діяльності підприємства. Це крок на дорозі до обмеження бідності, що може розповсюдитись серед окремих спільнот; а також крок до покращення рівня життя. Цей метод є вираженням права на працю і належного рівня життя, закладених у Всесвітній Декларації Прав Людини.

Медіація в середині спільноти: Створювання альтернативних механізмів вирішення суперечок без участі поліції, що є потенційним порушником прав людини.

Ця тактика виводиться з переконання, що можна запобігти випадкам катування людей, яких затримано у відділках поліції, не допускаючи до того, щоб вони взагалі там опинились через розв'язування конфліктів шляхом медіації поза судовою системою.

Діючий в Непалі Центр Допомоги Жертвам Катувань (Centre for Victims of Torture – CVICT) створив процедуру суспільної медіації, що є альтернативою для судово-кримінальної системи. Це дозволяє запобігти перебуванню людей у арешті, де 60% затриманих катуваннями примушується до складання пояснень.

CVICT провів дослідження найчастіших видів суперечок і опрацював для лідерів локальних спільнот, у тому числі жінок і Далітів (які належать до касты недоторканих) курс тренінгів щодо способів вирішення суперечок через суспільну медіацію, що опирається на правових законах. Така медіація є можливою для всіх незалежно від віку, статі, касты чи суспільного класу, а також у всіх справах, окрім злочинів, скоєних шляхом насильства. Щоби провести набір тренерів, CVICT організував масові зустрічі у кожній спільноті, що мала вказати кандидатів. Тренери пройшли навчання у галузі прав людини, локального права і методів розв'язування суперечок. Багато із тренерів, які вже мали досвід у медіації, могли розвинути свої навички. Ці тренери вчили потім наступних кандидатів.

Серед тренерів створювались комітети, які проводили медіацію в окремих округах. У складі кожного з комітетів було принаймні 30% жінок, а також принаймні один представник етнічної меншості, яка проживала у даній спільноті. Етапи і правила медіаційної процедури є ясно виражені, починаючи від пропозиції медіації; сторони виступають від власного імені.

Під час медіаційних сесій, від п'яти до дев'яти медіаторів працює між сторонами суперечки, які можуть залучати й інші особи, що їх підтримуватимуть. Медіаційний комітет пояснює правила і перебіг медіації, а сторони і особи, що їх підтримують, презентують свою справу. Медіатори залучають сторони до дискусії щодо доступних шляхів розв'язання конфлікту. Найчастіше, цим способом вдається випрацювати рішення, вказане якоюсь із сторін або спільнотою. Медіатори однак, мають також компетенцію до прийняття рішення про те, що є необхідним - розслідування чи судовий процес.

В трьох округах, які ввели цей механізм, система медіації спричинилась до зміцнення виміру справедливості і покращення дієвості системи реалізації влади. Відбулося значне обмеження числа арештів; у перші роки дві треті справ, що були предметом медіації, були цим способом вирішені, а тільки одна третя потрапила на поліцію і до суду. Опрацьований CVICT проект суспільної медіації дозволив розв'язати багато суперечок, допоміг збудувати свідомість прав людини та обмежити конфлікти між родинами і сусідами. CVICT хоче розширити проект на 12 округів, де доступ до нього буде мати одна третя населення країни.

З огляду на факт, що у Непалі катування є часто використовуваним методом допитування, медіація є істотним способом запобігання цьому, тому що зменшує кількість арештів. Міцні аспекти цієї тактики це: збільшення доступу до виміру справедливості для осіб, які не мають інших шляхів вирішення суперечок; можливість внесення скарги проти заможного противника, а також навчання мешканців локальних спільнот сприйманню і розвиванню себе у ролі лідерів в своїх суспільствах.

Більшість з моїх знайомих працює у селі, з якого походить. Люди завжди нарікають, що їм багато часу займає вирішення суперечок і непорозумінь, що виникають. Коли вони можуть це зробити використовуючи медіацію, є більше часу на свої обов'язки, одночасно не наражаючи себе на насильство зі сторони поліції.

— Богендра Шарма, Центр Допомоги Жертвам Катувань, Непал

Ліквідація даних: Охорона свободи сумління і особистих прав через ненадання доступу владі до реєстрів особових даних.

В Сполучених Штатах діє загальнодержавна професійна організація із запобігання потенційним порушенням особистих прав і права на інтелектуальну свободу (яку розуміється згідно з Першою Поправкою до Конституції США як свободу сумління, слова, преси і зборів), обмежуючи число особових даних, які зберігаються.

Традиційно, бібліотекарі в цілих Сполучених Штатах протидіяли обмеженням інтелектуальної свободи, негайно знищуючи зайві каталоги даних, що стосувались позичок. Американське Товариство Бібліотек (American Library Association - ALA) — найбільша у світі організація, яка групує бібліотеки, і нараховує понад 64 000 членів — використала силу своїх впливів, виступаючи проти змін у федеральному праві, які обмежували захист конфіденційності даних, згромаджених бібліотеками.

В 48 штатах закони, які стосуються ведення книгозбірок, запевнюють таємність бібліотечних даних, що стосуються позик. Також етичний кодекс ALA і його політика конфіденційності даних захищають особисті права людей, які позичають книги. Закон Patriot Act з 2001 р., який ухвалено у відповідь на терористичні атаки 11 вересня, чітко однак уповноважує працівників федеральної

влади до перегляду реєстрів, що ведуться бібліотеками, а також публічних комп'ютерних пунктів з метою встановлення, які книжки позичаються користувачами бібліотек і які Інтернеті сайти переглядаються, що має бути одним зі способів протидії тероризмові.

Реагуючи на врегулювання Patriot Act, бібліотеки змінюють застосовувану політику переховування даних, щоб запевнити, що зайві дані негайно усуваються. ALA опрацювало також рекомендації щодо обмеження об'єму нагромаджуваних даних осіб, які позичають книжки, а також ліквідації всіляких записів даних, як тільки вони перестають бути потрібними. У цілій країні бібліотекарі, які зважуються на усунення даних, мають підтримку впливової загальнодержавної організації.

Будучи організацією, з якою рахуються в державі, ALA вживає відносно простий спосіб опору, який, завдяки тому, що знаходить застосування у цілій країні, не створює загрози для індивідуальних працівників бібліотек, які ним користуються. В інших обставинах, опір у такій формі, хоча цілком згідний з правом, може викликати репресії.

Документування знань корінних спільнот через Інтернет: Охорона культурних і економічних прав корінного населення через запис знань, які воно посідає.

Патентування приватними корпораціями традиційних знань, здобутих представниками корінного населення обмежує можливість ведення цією спільнотою життя відповідно до своїх традицій. Американська наукова організація діє на користь затримання цього процесу.

В рамках програми „Наука і Права Людини” Американське Товариство з Розвитку Науки (American Association for the Advancement of Science - AAAS) опрацювало просту в обслуговуванні інтернетну базу даних. Вона нагромаджує інформацію, що стосується традиційних знань зі сфери екології і має на меті недопущення патентування їх приватними підприємствами. База Traditional Ecological Knowledge Prior Art Database (T.E.K.*P.A.D.) є доступна на сайті <http://ip.aaas.org/tekpad>.

Корінні мешканці регіонів цілого світу традиційно вирощували рослини і розробляли методи їх використання на користь своїх спільнот. Підприємства з розвинутих держав патентували в кількох випадках ці знання без згоди зацікавлених спільнот. Патенти дозволяють особам, які їх посідають контролювати вживання і продаж охоплених ними предметів, без вимоги поділу прибутками з корінними спільнотами. При певних обставинах, власник патенту може навіть заборонити цим спільнотам вживання і користування з власних знань.

База запобігає таким ситуаціям, оприлюднюючи знання корінних спільнот, що призводить до реалізації аргументу так званого „скорішого використання” (prior art). Винахід можна патентувати тільки тоді, коли він є новим рішенням, його можна застосовувати і він не має очевидного характеру. Якщо ж винахід, або дана інформація була вже раніше десь опублікована — доказом чого є документація стану техніки ще до видання патенту — з очевидних причин не можна її вважати за нову. Традиційні знання є виставленні на небезпеку патентування з зовні, тому що вони рідко публікуються, а якщо навіть — їх можна просто недогледіти.

Розміщення інформації в базі даних спричиняє, що вона є легко доступною для Патентного Департаменту Сполучених Штатів і інших патентних установ під час аналізу стану техніки в період перед виданням патенту. AAAS веде активний пошук інформації, що становить знання корінних спільнот, які не охороняються і розміщує їх в базі, для їх забезпечення.

T.E.K.*P.A.D дозволяє також на пересилання даних користувачами. Особи, які це роблять, зобов'язані довести, що мають згоду своїх спільнот. AAAS заохочує корінні спільноти до аналізу доступних варіантів, в тому числі – власну реєстрацію патенту, до того, як їх знання оприлюднять в базі. Опрацьований з цього питання підручник, який допомагає спільнотам оцінити доступні способи дій, можна знайти на Інтернет-сайті: <http://shr.aaas.org/tek/>.

На даний час, у базі T.E.K.*P.A.D. розміщено і охороняється перед патентним використанням інформація, що стосується 30 000 рослин, вирощуваних і перероблюваних корінними спільнотами.

Патентування приватними підприємствами традиційних знань, які є основою утримання даної корінної спільноти, може позбавити це суспільство його економічних і культурних прав. Коли спільнота не може користуватись власними знаннями або повинна вносити ліцензійну оплату, це загрожує знищенням її традицій і позбавляє суспільство способів утримання. Використання тактики запису і оприлюднення може запобігти цій ситуації.

Цікавим у цій тактиці є використання технології захисту права корінного населення на користування зі знань, які у деяких випадках нараховують сотні або і тисячі років. Інтернетні бази даних створювались також для того, щоби усвідомити й інші порушення, такі як високий ступінь отруєння середовища в бідних регіонах, розповсюджена корупція; вони служать також вчиненню тиску на зміни у політиці, які впроваджує влада.

ТАКТИКИ ВТРУЧАННЯ (ІНТЕРВЕНЦІЇ)

Я мав нагоду безпосередньо брати участь в кількох кампаніях втручання на користь жертв порушень прав людини, бути спостерігачем багатьох інших ефективних заходів цього типу в цілому світі. В кінці 80-х років я брав участь в створенні кампанії „Rugmark”, першої ініціативи з питань обмеження використання дітей як робочої сили при виробництві килимів, яка полягала на позначенні продуктів цих марок, які не допускали порушень. Організація, в якій я працюю - *Bachpan Bachao Andolan* - BBA (ang. *South Asian Coalition on Child Servitude* - SACCS, укр. Південноазіатська Коаліція Боротьби з Рабством Дітей), врятувала і забезпечила підтримку 65 тисячам дітей, яких використовували, крім того, звернула увагу міжнародної громадськості на проблему шляхом організації в 1998 році Всесвітнього Маршу проти Праці Дітей.

В цілому світі громадські кампанії, такі як „Carpet Consumers” (подібно як „Rugmark”, що бореться з використанням дітей при виробництві килимів), „Clean Clothes” (протидіюча визиску корпораціями, що продукують одяг) чи „Foul Ball” (що займається проблемою використання пакистанських дітей для шиття м'ячів) використали силу прав споживчого ринку в прагненні покласти кінець зловживанням. Одночасно, кампанії масової активізації – наприклад, з питань прав праці і охорони середовища в Латинській Америці – були чутним голосом протесту, обмежуючи свободу винуватцям в продовженні порушень.

Тим, що об'єднувало вказані кампанії, був основний рівень їх впровадження. Незважаючи на збільшення кількості законів та розширення об'єму регулювання у відношенні дотримання прав людини ситуація „простих людей” не міняється чи погіршується. По суті ми не в стані ефективно реалізувати права людини виключно через державне право. В ситуації безпосереднього замаху на права, ці, що є на місці, повинні втручатися.

В цьому розділі описані підрозділи і організації, які протистоять здійсненню порушень через організацію кампаній (таких як вищеназвані) та інші інноваційні тактики. Я сподіваюся, що їх розповсюдження спричиниться росту свідомості в питаннях прав людини.

- Kailash Satyarthi

Голова

Всесвітній Марш проти Праці Дітей.

Південноазіатська Коаліція Боротьби з Рабством Дітей (SACCS)

Всесвітня Кампанія для Освіти (GCE)

Нью Делі, Індія

Представлені тут тактики є формою безпосереднього втручання проти порушення прав людини. Тому треба їх зарахувати до найбільш бажаних для практичного застосування, але й таких що становлять найбільший виклик. Представлені нижче захисники прав людини працюють в ситуаціях кризи. Борються зі скостеними системами сил, пробуваючи змінити існуюче *status quo*. Кидаючи виклик устаткованим очікуванням і переконанням, піддаючи сумніву звичай

суспільства. Вони протистоять зловживанням та порушенням, які прийняли форму суспільних норм.

Дуже часто ці діячі пробують порушити структуру зловживань знизу, мобілізуючи з цією метою великі засоби. В описуваних в цій Методиці тактиках колишні проститутки прийняли заходи для захисту молодих дівчат від примусового виконання цього зайняття. Працюючі діти створили професійні спілки, для захисту своїх прав. Мешканці сіл, які не мають власних земель розпочали господарювання на залишених відлогою землях. Місцеві влади виступили проти політики і правил, що створюються на федеральному рівні.

Тут можна знайти також кілька вартих уваги прикладів дій, здійснених впливовим бізнесом, який при вжитті відповідних собі засобів втручався в ситуації скоєння порушень.

Багато з цих тактик передбачає „виштовхування інструменту” з рук винуватців, щоби використати його для переборення здійснюваних ними порушень. Діячі аналізують закони і розділ бюджетних коштів щоби публічно вимагати від правлячих дотримання складених обіцянок. Апелюють до тривалості традиційних культурних структур і позиції признаних суспільних лідерів, стараючись забезпечити своїм спільнотам належний стандарт пошани прав людини.

В цьому розділі тактики поділено на чотири секції:

1. **Тактики опору** є вираженням протесту проти порушень.
2. **Тактики недопущення** використовують безпосередні дії, які є формою тиску на винуватця, щоби він перестав здійснювати порушення .
3. **Тактики переконування** використовують людей з позицією або формальні безспірні механізми для переговорів щодо закінчення зловживань.
4. **Тактики альтернативи** пропонують альтернативні методи дій, що не порушують права людини.

Тактики опору

Тактики опору це різні форми безпосередньої реакції на триваючі порушення або відмову поважання основних прав, які виконують дві основні функції. По перше, виявляють порушення – як на місцевому рівні, так й вітчизняному і міжнародному – усвідомлюючи їх існування тим, хто їм піддається, тим, хто може ефективно їм протидіяти, а часто навіть тим, хто їх здійснює. Цим самим вони готують базу для чергових тактик, завданням яких є тривала зміна існуючої ситуації. Тактики опору можуть здаватися дуже простими. Тактика, яка була використана в Туреччині полягала на виключанні світла в домі (в результаті в мільйонах домах) тоді як одна із тактик в Естонії була започаткована спільним співом. Тактики деколи можуть послуговуватися спеціалізованими механізмами, такими як аналіз бюджетних відомостей чи законодавча ініціатива – механізмами, які не використовувались широко в минулому.

Шляхом натиснення переключателя: Впровадження поодинокого, масового виразу протесту, що базується на простій функції, яку громадяни можуть безпечно виконати в своїх домівках.

В Туреччині, концентрація організованої суспільної кампанії на участі великої кількості людей, була не тільки ефективним засобом забезпечення безпеки заходу, але також викликала лавиновий ріст підтримки – в кінцевому результаті у ініціативу залучилися мільйони громадян.

Кампанія „Темрява для Світла” („Campaign of Darkness for Light”) змобілізувала 30 мільйонів людей в Туреччині до виключення світла в своїх домівках в знак протесту проти корупції, яка отруює публічну адміністрацію. Не зважаючи на загальну свідомість корупції, в суспільстві панувало почуття безсилля перед цією проблемою. В ситуації, коли більшість громадян боялися включитися у будь-яку політичну ініціативу, неурядові організації вимагали тактики з низьким рівнем особистого ризику, яка дозволила б переломити пов'язане зі страхом почуття ізоляції. Кампанія дала людям можливість простої і позбавленої ризику дії, яку міг здійснити кожен – шляхом звичайного виключення світла в домі цього самого вечора – щоби виразити своє незадоволення відсутністю організованої протидії корупції.

Концепція кампанії зародилася у відповідь на корупційний скандал, який виявив широкі зв'язки між високопоставленими державними урядовцями і організованою злочинністю. За місяць до самої події, організатори розпочали масову промоційну кампанію. Уклали союзи з місцевими організаціями, звертаючись про передачу петиції і інформації про майбутню ініціативу їх членам, які в свою чергу мали переказати її своїм друзям і знайомим. Залучено публіцистів, радіо- і теле-ведучих, які в своїх програмах нагадували про кампанію.

Спочатку організатори пропонували, щоби громадяни виключали світло кожного вечора. З часом люди почали „моргати” включаючи і виключаючи світло. На наступний тиждень мешканці почали імпровізувати, ініціюючи різні вуличні акції, такі як марші з ударами в сковорідки і каструлі, які несли. До моменту проголошення організаторами про її закінчення, кампанія вже тривала понад місяць.

І хоча частина депутатів, замішаних в корупційні скандали й далі засідає в парламенті, від моменту кампанії відмічено чітку зміну як на політичному так й на юридичному ґрунті – прикладом є: кримінальні процеси кількох підприємців, поліціантів, військових і мафіозних керівників, кампанії всередині парламенту, які були скеровані проти корупції чи навіть випадки відкликання політиків, які виявилися неефективними у боротьбі з корупцією.

Більше про вищевказану тактику можна прочитати в Тактичній Методиці, доступній на веб-сторінці www.newtactics.org в розділі *Tools for Action* (Інструменти Дій).

Дії, про здійснення яких звернулися до громадян, були винятково нескладними. Відсутність необхідності здійснення будь-яких приготувань чи інвестицій була гарантією масової участі. Загальна концепція тактики завдяки цьому може використовуватися в інших ситуаціях. По суті, подібні тактики вже застосовувались в боротьбі з багатьма проблемами в цілому світі. Наприклад, мешканці Замбії в кожен п'ятницю в відповідну годину сигналізували автомобільними клаксонами в знак протесту проти рішення президента про зміну конституції, яка мала йому дати

змогу виконувати урядування на наступну каденцію. Населення Чілі опротестувало режим Піночета за допомогою автомобільних клаксонів, ударів в сковорідки і каструлі в вікнах своїх помешкань та шляхом проведення вуличних маршів. Провідним мотивом цих кампаній була спроба показати суспільству величі (тобто масштабу, об'єму) громадської участі, щоби переломити викликані страхом суспільне почуття ізоляції, самотності і поразки.

Тактика, яка тут описується дає змогу „здійснити невидиме видимим”. Тому повинна бути оцінювана з перспективи своєї ефективності в створенні почуття солідарності та в допомозі визначення наново політичних і суспільних можливостей (чи доступних засобів), в рамках яких більша кількість громадян може прийняти ініціативу спільних дій.

Незважаючи на те, що впровадження тактики здається нескладним, її успіх може бути відносно складним для повторення. Організатори описуваної тактики вже кілька місяців після її закінчення не були в стані знову застосувати свою тактику в масштабі раніш досягнутому, незважаючи на існування багатьох цих самих проблем і механізмів. Тому робимо висновок, що якщо раз вдається випрацювати бажаний результат, треба безпосередньо продовжувати експлуатацію даної тактики, поки вона показує ефективність.

Треба задати собі питання, коли дійсно можна використати цього типу тактику, а особливо визначити, чи в країні існують зловживання, проти яких не виступають з приводу суспільного страху або апатії.

Співаюча революція: Масова афірмація культурної тотожності як форма протесту проти опресійного режиму.

В Естонії в 80-х роках антикомуністичні опозиційні діячі заохочували земляків виходити на вулиці і співати традиційні естонські пісні, які вони слухали в своїх домівках в роки дитинства.

В червні 1988 року сотні тисяч естонців (за деякими підрахунками триста тисяч, тобто одна третя тодішнього населення Естонії) зібралися на п'ять чергових ночей в столиці країни Талліні щоби співати заборонені або політично ризиковані народні пісні. Подібні фестивалі відбулися тамтого літа в Литві і Латвії. „Співаюча Революція”, як пізніше названо фестивалі, була суттєвим кроком на шляху до незалежності трьох балтійських республік від Радянського Союзу, остаточно досягнутої в серпні 1991 року.

Радянська політична система наполегливо прямувала до викоренення національної і етнічної тотожності громадян. Окремі елементи цієї тотожності проіснували відкрито в формах, які режим вважав нешкідливими (як деякі народні пісні). Інші не були так очевидні (як, наприклад, відношення до „Естонії” а не до „Естонської Соціалістичної Радянської Республіки” чи святкування національних свят, які походили з досоветського періоду), але присутні в суспільній свідомості. Естонці, які берегли ці традиції нагадували землякам про їх тотожність, закликаючи до їх збереження, а в контексті *гласності* – забезпечуючи їм безпеку їх вираження.

Фестивалі пісні активізували та спопуляризували опозиційних рух, який зароджувався через вжиття чітких символів міцно закоренілих в національній культурі. Багато учасників

прибувало на стадіон, де відбувався фестиваль, в національних костюмах, співаючи пісні, що маніфестували їх естонську національну приналежність. Естонцям, які жили в режимі, який культурне уодноманітнення використовував як інструмент репресії, фестивалі дали можливість публічно взяти голос власне естонцям, а не радянським громадянам. Присутність триста тисяч земляків значно зменшувало натомість ризик втручання з боку влади, який супроводжував акцію.

Фестивалі були організовані Товариством Спадщини Естонії (*est. Eesti Muinsuskaitse Selts*), неформальною організацією, яка використовувала помірковану відкритість ери *гласності* і яка діяла на користь загальних святкувань важливих річниць та повернення до ключових національних символів досоветського періоду, таких як синьо-чорно-білий прапор чи національний гімн. В майже не кривавій боротьбі за незалежність Балтійських Республік ці символи були винятково ефективною зброєю.

„Співаюча Революція” звернулася до культурних традицій, які в балтійських державах мали особливу силу, на чолі з пісенними фестивалями, історія яких датується на понад сто років, а період формування на кілька сотень. Інші культури також можуть проявляти міцну традицію пісні, танцю, театру чи іншої артистичної форми або символічної експресії. Прикладом може бути Чілі періоду диктатури, де родини викрадених використовували традиційний народний танець, якому вчать всі чілійці, і який виконується парами. Коли одне із подружжя „танцювало” з відсутнім партнером в традиційно подвійному танці, інші могли собі уявити відсутню особу та її місце в сім’ї та суспільстві.

Якщо планується змобілізувати велику кількість людей, часто сам розмір заходу призводить, що потенційні учасники перестають боятися виступу, не відчуваючи паралізуючої ізоляції. Організатори пісенних фестивалів розраховували на „безпеку через кількість”: сама по собі присутність сотень тисяч співаючих була засобом забезпечення безпеки учасникам, незважаючи на відсутність фізичної чи політичної охорони.

Суттєвим є визначити, які культурні традиції даного суспільства можуть бути чинником її інтеграції перед лицем порушень.

На папері і в реальності: Створення суспільної платформи в формі публічних допитів, де громадяни можуть допитувати державних урядовців щодо розпорядження публічними коштами.

В Індії діє організація, яка влаштовує публічні допити урядовців в зв’язку з публічними видатками. Її діячі довели, що навіть тематика вкладення фондів, яка зазвичай зводиться до мало цікавих технічних проблем, може зібрати натовпи.

Mazdoor Kisan Shakti Sangathan (MKSS) організовує публічні допити індійських урядовців з метою виявлення випадків корупції або нецільового використання фондів з проектів розвитку. Організація послуговується методом порівняння офіціальних фінансових звітів з картиною реально прийнятих заходів та свідченнями мешканців даних адміністративних одиниць.

В Індії, як й в багатьох інших країнах, які розвиваються, часто є випадки маніпулювання фондами розвитку корумпованими урядовцями і локальною елітою. Це призводить до того, що реалізовані проекти не поправляють долі бідної частини населення, спричиняючи продовження стану суспільної нерівності.

Діячі MKSS аналізують закиди корупції, до якої доходить в заявах або на рівні дистриктів, найчастіше в реакції на скарги мешканців, які почуваються скривдженими або ошуканими. В сільських радах або на вищому рівні влади вони вимагають видачі копії офіційних звітів і фінансових відомостей. Незважаючи на існування таких повноважень, отримання фінансових документів публічної адміністрації найчастіше є дуже утрудненим. Отримані звіти дуже детально аналізуються і перевіряються за допомогою локальних бачень і розмов, проведених з мешканцями сіл.

MKSS влаштовує потім публічні допити, на яких присутні часто сотні мешканців даного району. Організатори запрошують пресу, службовців урядового рівня і урядовців місцевої адміністрації, які підозрюються в корупції. Діячі MKSS, більшість з яких зазвичай є вихідцями з місцевої спільноти, читають і пояснюють офіційні документи, які посвідчують наприклад, що окрема поліклініка чи лікарня була збудована в цьому чи іншому селі, або що робітники, які працюють на конкретній будові отримали оплату в даному розмірі. Ці документи порівнюються потім з фактами. Діячі представляють результати свого „слідства”, а потім висловлюються присутні мешканці. Допити тривають по кілька годин, в міру як організатори перевіряють правильність реалізації чергових проектів розвитку та правдивість, пов'язаних з ними закидів корупції. Недавно, публічний допит був влаштований для перевірки дії системи охорони здоров'я місцевого рівня, як й для контролю фінансових операцій однієї із місцевих лікарень. Було проконтрольовано також функціонування практик, пов'язаних з безпекою харчування та дистрибуцією соціальних забезпечень.

Яким би чином описувана тактика не спричинилися до росту рівня прозорості дій публічної адміністрації та дала змогу приписати конкретним особам відповідальність за неправильності, ефекти у формі кроків, здійснених владою були мізерні – тільки кілька урядовців були заарештовані та зрушили врешті з місця слідства, доручені урядом. В кількох селах місцеві урядовці, які брали участь в допитах добровільно зобов'язалися стосовно пред'явлених доказів їх вини, співпрацювати підчас веденого слідства, а навіть повернути загарбані фонди. Незважаючи на проведені в щоразу більшому масштабі допити, діячі MKSS повинні безупинно розвивати інші форми тиску на владу з метою спонукання її зайнятися проблемою.

Принциповим елементом діяльності MKSS є отримання доступу до офіційних документів публічної адміністрації, в тому числі звітів з публічних видатків. Шляхом серії тактичних кроків MKSS спонукала місцевий парламент Раджастхану схвалити право доступу до публічної інформації. Організація змобілізувала мешканців кількох дистриктів, влаштовуючи пікети і віче та забезпечуючи проблемі відповідний медіальний розголос. В результаті був схвалений закон, який зобов'язує адміністративні органи, на підставі заяви і за невелику оплату, видавати копії

всіх документів стосовно різного типу діяльності публічної адміністрації. Закон став одним із імпульсів для виникнення загально вітчизняного руху щодо доступу до публічної інформації, який призвів до прийняття подібних юридичних актів парламентами інших штатів, як й схвалення державним парламентом закону про свободу інформації.

Варто задуматись, які тактики дій дозволять упевнитись, що володіння публічними коштами місцевою владою буде відбуватися на користь місцевого суспільства.

„Ми використали попит на інформацію як засіб вилучення демократичного права громадян на задавання питань і вимоги відповіді. Вимагання конкретної інформації використовується у різний спосіб людьми багатьох районів Індії для зменшення випадків корупції і зловживання владою. В кінцевому результаті це є вимагання не тільки інформації, але й участі в здійсненні влади.” – діяч Mazdoor Kisan Shakti Sangathan, Індія.

Кожна політика є локальною: Мотивування місцевої влади та неурядових організацій і діячів, щоби шляхом використання громадської освіти і інших засобів протистояли федеральному законодавству, яке загрожує пошануванню прав людини.
--

Нижче ми представимо, що місцева влада і неурядові організації можуть разом протистояти наслідкам правових актів, виданим на федеральному рівні.

В Сполучених Штатах Комітет Захисту Карти Прав¹ (анг. *Bill of Rights Defense Committee*, BORDC) створює інструменти, які дають змогу місцевим захисникам Карти Прав вести освітню діяльність для представників місцевої влади та членів місцевої спільноти з питань порушення основних прав федеральним антитерористичним законодавством. Багато з місцевих груп співпрацює з владою свого міста або графства, щоби дати формальний вираз протесту порушенню громадських свобод, через видання місцевих законів (в американській урядовій системі це є резолюції і ордонанси), що підтримують Карту прав. Ордонанси зобов'язують місцевих урядовців і державних службовців протистояти вимогам порушення конституційно гарантованих прав мешканців, які висуюються федеральною владою.

Patriot Act це закон, прийнятий Конгресом Сполучених Штатів в кінці 2001 року. Він впровадив нову категорію злочинів – так званий внутрішній тероризм – одночасно значно розширив об'єм повноважень федеральної влади щодо розміщення підслуховуючих апаратів в телефонах, моніторингу електронної пошти, перегляду медичних і бібліотечних реєстрів та фінансових перевірок, як й проведення ревізій домів і офісів без попередження. Згідно з цим і іншими законами, особи, які не є американськими громадянами можуть бути затримані або депортовані без права звернення по цьому питанню до суду. За оцінкою BORDC такі рішення порушують основні громадянські і політичні права, гарантовані Конституцією Сполучених Штатів.

Розуміючи, що виконання *Patriot Act*, як й решти антитерористичного законодавства, в значній мірі було довірено місцевій адміністрації, група діячів (які пізніше створили BORDC)

організувала форум для місцевого суспільства міста Northampton в штаті Massachusetts. Вони звернулися до міської ради з петицією про схвалення резолюції, яка є проти рішень федерального законодавства і звертається до місцевих служб утриматися від співпраці з федеральною владою щодо виконання закону в формі, яка б порушувала громадянські права і свободи членів суспільства. Додатковою підтримкою для організаторів були запрошені до участі в форумі місцеві організації, підприємці та приватні особи. Багато з них підтримали активістів, забезпечуючи фінансові кошти і допомогу в розповсюдженні петиції. На засіданнях міської ради прийнято рішення про політичну підтримку петиції, до чого спричинилася демонстрація так широкої громадської платформи підтримки.

Створена завдяки форум коаліція спонукала голову міської ради до представлення раді проекту резолюції. BORDC в майбутньому почала підтримувати подібні ініціативи – спочатку у сусідніх містах, потім в цілій країні. Ключовою для діяльності організації стала інтернет-сторінка, яка детально пояснювала чергові кроки впровадження громадської освіти і нагромадження суспільної підтримки, необхідної для прийняття міськими радами проєктованих резолюцій. Сторінка містить приклади текстів резолюцій, петицій, прес-повідомлень, листівок, переліки питань і відповідей та прес-статей. Там можна знайти описи організованих публічних дебатів та пропозиції альтернативних форм суспільних кампаній.

Резолюції були прийняті (в момент видання цієї праці) законодавчими органами 267 міст і графств та трьох штатів, що є виразом зростаючої суспільної підтримки щодо вилучення нормативних законів, які потенційно порушують основні права людини. Створена таким чином „зона безпеки громадських свобод” охопила територію країни, в якій в сумі проживає 47 мільйонів людей. Інтернет-сторінка BORDC надає інформацію необхідну студентам, релігійним групам, профспілкам для формальної організації з метою прийняття рішення про подібну діяльність.

Активісти BORDC почали від мобілізації найближчого оточення, а потім перенесли свою діяльність на рівень країни, щоби поділитися здобутим досвідом з іншими локальними суспільствами. BORDC допомагала їх членам та владі зрозуміти, що вони в стані прийняти ефективні дії, які протидіють порушенню прав людини, висилаючи тим самим видимий сигнал федеральному уряду. Ефективність цієї форми громадського протистояння найбільш сприяє політична реальність дуже поділеної, децентралізованої влади, однак вона може бути адаптована для потреб більш централізованих систем, хоча не без більшого ризику для місцевої влади.

А тому, перед застосуванням цієї тактики, необхідно оцінити пов'язаний з нею ризик в даній політичній системі.

Завданням, за яке відповідає місцева влада є забезпечення, щоби мешканці відчували ефективну охорону законів перед несправедливим трактуванням, необґрунтованим вторгненням в їх приватність, як й затриманням без наказу суду або утримуванням в

незнаному місці. Більшість місцевих урядовців, підчас вступу в уряд присягає на вірність в виконванні своєї влади конституціям штату як й федеральній Конституції, в тому числі, Карті Прав.

— з інтернет-сторінки www.bordc.org

Сила ініціативи: Петиція, підтримана масовою суспільною кампанією як правовий засіб тиску на законодавчу владу.

Організація захисту прав людини в Аргентині виділяє мало відомий і рідко використовуваний закон конституції для проведення громадської освіти, як й спонукання парламенту до проведення реформ в законі.

В 2002 році організація *Poder Ciudadano* (укр. Громадянська Влада) збрала підписи під петицією, яка згідно з законом конституції підлягала обов'язковому розгляду аргентинським парламентом як проект закону. Бо Конституція Аргентини зобов'язує Конгрес розглядати кожен проект закону, запропонований приватними особами чи організаціями, якщо він має підписи не менше 1,5% загальної кількості громадян, які мають діюче право вибору, із не менше шести із двадцяти чотирьох дистриктів країни.

Poder Ciudadano була створена в 1989 році групою громадян, які займалися захистом громадянських прав в Аргентині. Пред'явлення петиції організація розпочала кілька років після економічного падіння країни, зосереджуючись на ключових проблемах голоду та непропорційних розмірів пенсійних забезпечень державних урядовців. Петиція, яка стосувалася проблеми голоду, пропонувала забезпечення державою харчування вагітним жінкам та дітям у віці менше п'яти років. Від моменту економічного падіння понад половини громадян Аргентини жили нижче рівня соціального мінімуму. Незважаючи, що діти становлять найбільшу з груп, яких торкнулась бідність, зовсім небагато соціальних програм намагались змінити цю ситуацію. Метою петиції було не тільки спонукання парламенту зайнятися проблемою, але й запропонування конкретних рішень.

Poder Ciudadano підготувала петицію і завербувала 250 волонтерів з цілої країни, навчаючи їх за допомогою простих письмових інструкцій, які містять інформацію хто має право скласти підпис і які дані треба від нього отримати та куди переслати заповнені бланки. Більшість волонтерів були залучені за посередництвом інтернет-сторінки організації і завдяки активної позиції координатора проекту. З метою збору підписів, волонтери зустрічалися в публічних місцях, де було багато членів даної суспільства – на ринках, в книгарнях, аптеках, біля кіосків з газетами і навіть в телефонних будках. *Poder Ciudadano* об'єднала сили з кількома іншими організаціями і медіями, в тому числі з відомим радіо-ведучим, який на антені передавав інформацію про місця знаходження пунктів збору підписів, та з однієї із відомих газет, яка розміщувала актуальні повідомлення про число зібраних підписів.

Ініціативу дуже позитивно зустріли і широко про неї відзивались громадяни Аргентини, що дозволило *Poder Ciudadano* представити проект Конгресові, який під кінець 2002 року проголосував проект з невеликими удосконаленнями. Ініціатива „право на харчування” збрала понад мільйон підписів і була затверджена парламентом як підлягаюче негайному виконанню зобов'язання держави. Програма боротьби з голодом сьогодні є на початковому етапі впровадження, недавно відкрито перші центри розповсюдження харчування.

Організації *Poder Ciudadano* вдалося замінити наростаючу суспільну апатію реальною зміною. Громадяни, які втратили залишки віри в зацікавленість урядовцями проблемами держави, побачили як їх власний голос має безпосередній вплив на процес встановлення закону. Щоби розповсюдити інформацію про петицію, *Poder Ciudadano* створила мережу волонтерів, дочірніх організацій та медіа, завдяки чому була зібрана така велика кількість голосів.

Вимірювальні скриньки: Збір місцевим суспільством даних про стан забруднення повітря для їх використання проти проявів неправильності.

Місцеве суспільство може супротивитися зловживанням, в цій описуваній ситуації – тих що ведуть до погіршення стану натурального середовища, - через прості дії, які полягають на самостійному зборі даних.

Багато локальних спільнот в Сполучених Штатах розпочало і приступило до реалізації програм „вимірювальних скриньок” – ініціативи, яка має навчити людей, які живуть поблизу заводів, що забруднюють натуральне середовище, як сконструювати і послуговуватися простими приладами вимірювання складу повітря – так званими „скриньками”, затвердженими і допущеними для вживання Агентством Охорони Натурального Середовища США. В зв'язку з відсутністю суворих законів, чітко визначених стандартів і спеціалізованих органів „скриньки” є для локальних суспільств інструментом самостійного моніторингу якості повітря в їх власному районі, як й засобом збору доказів потенційних порушень.

Сама по собі „скринька” є відносно простим і недорогим вимірювальним приладом, що складається з тедларового мішка² розміщеного всередині контейнера об'ємом в п'ять галонів та приладу, що всмоктує повітря до мішка. Група, яка обслуговує „скриньку” складається з трьох осіб. Перша з них відповідає за можливо швидке викриття інциденту забруднення і переказ інформації про це другій особі, яка зберігає „скриньку” у себе вдома і у випадку підозри наявності забруднення здійснює вимірювання і бере пробу повітря. Ця особа після зазначення часу, місця і причин здійснення заміру або взяття проби контракується з третьою особою, яка переймає мішок з пробой і доставляє його для лабораторного аналізу. Результат зберігається в спеціальній базі даних, яка розповсюджується через локальні медіа, зустрічі мешканців та іншими методами. Члени суспільства використовують ці дані як основу вимоги проведення, в межах ствердженого забруднення, дальшого слідства суспільними організаціями і державними органами, в тому числі тими, що займаються загальною охороною здоров'я. Завданням трьох-

особової групи є крім цього надання мешканцям даної території письмових аналізів, що інформують про можливі проблеми зі здоров'ям, пов'язані з наявним рівнем забруднення.

Особливу зацікавленість ідеєю впровадження вимірювальних скриньок виявили локальні спільноти з низьким середнім рівнем доходів, які склалися в основному з етнічних меншин – тактика здобуває серед цих спільнот все більшу популярність. До росту ефективності тактики в багатьох випадках спричинилися також зацікавленість мас-медіа. Графство Contra Costa, яке міститься в Каліфорнії офіційно прийняло „політику справедливості середовища”, загострюючи закони про забруднення середовища промисловістю, розширюючи правову охорону здоров'я працівників і включаючи місцевих жителів у процес прийняття рішень з питань, пов'язаних з промисловими закладами, що розташовані поблизу. В Луїзіані взяті проби повітря довели, що райони міста Раймонд, де були хімічні заклади корпорації Shell, перестали бути безпечними для людини; корпорація в кінцевому результаті погодилась перенести цілий промисловий комплекс.

Підхід, який тут описується, є корисним особливо у випадку, коли інформація про забруднення не подається владою або зацікавленим підприємством, а також коли місцева спільнота вважає офіційні дані неправдивими. Створення місцевим суспільством „вимірювальної скриньки” це однозначний сигнал направлений до влади і промислових підприємств про те, що вони не мають виключного права на інформацію про рівень забруднень, як й що дана спільнота в стані самостійно зібрати такі дані, опублікувати їх і використати як засіб тиску на підприємство. Цей метод, з огляду на простоту, дуже скоро розповсюдився серед локальних суспільств в Сполучених Штатах, як й в міжнародному масштабі, створюючи не щоденні ситуації, де жертви порушень (а не особи ”ззовні”) вели документацію цих порушень. Представлена тактика була застосована в Південно-Африканській Республіці, Індії та Філіппінах.

Жертви порушень – моніторами дотримання прав людини: Навчання жертв порушень щодо моніторингу і захисту своїх прав.

Одна із мексиканських організацій проводить навчання корінної спільноти з питань моніторингу порушень прав людини. „Озброєні” у нові техніки документації і формальні засоби захисту прав члени цих спільнот в стані дійти зі своїми скаргами до найвищих інстанцій передбачених законом.

Red de Defensores Comunitarios por los Derechos Humanos lub *Red* (ang. *Chiapas Community Defenders Network*, укр. Мережа захисників прав локальних спільнот штату Chiapas) навчає молодих членів корінних спільнот в межах моніторингу порушень прав людини та їх захисту.

Інтенсивна присутність військ в Chiapas, як й збройний характер конфлікту між урядом та рухом ім. Еміліано Запата (так званими запатістами), який постійно посилюється, спричинили розповсюдження порушень прав людини в формі знущання над цивільним населенням (особливо шляхом організованих військовими контрольних пунктів), позасудових ексекуцій, сексуальне використання жінок членами міліарних і парамілітарних груп.

В 1999 році *Red* навчила 14 осіб, які представляли спільноти семи регіонів Chiapas. В 2001 році навчання розпочала наступна група учасників, визначених локальними спільнотами, в яких вони проживали.

Навчання відбуваються в формі щомісячних семінарів, які представляють теоретичні концепції роботи на користь захисту прав людини, та переказують практичні вміння необхідні для забезпечення того, що порушення будуть відповідно задокументовані, оголошені і що їм будуть протидіяти. Учасники вчаться як розпізнавати дії, які констатують порушення прав та як документувати їх перебіг з допомогою відеозапису, фотографій та цифрових методів. Вони також дізнаються як ефективно реагувати на порушення.

Діячі подають до уряду скарги, передають відповідну інформацію пресі та організаціям, які здійснюють моніторинг прав людини, приймають рішення щодо звільнення беззаконно затриманих осіб або забезпечують їм захисника. Часто їм вдається встановити місце перебування затриманих і від їх імені подавати заяви про так зване *habeas corpus* (право затриманого на вимогу судової перевірки легальності затримання), коли їх права є безпосередньо під загрозою. Вони знають як подати заяву про застосування засобів безпеки, коли порушення прав людини є неминучі, та до кого звернутися з заявою про порушення, які мали місце. У справах, які стосуються судового процесу або які вимагають довготривалої правової стратегії, діячі співпрацюють з адвокатами або звертаються до них про пораду. .

За місцем проживання діячі залучаються в різноманітні ініціативи в залежності від потреб даного суспільства. Від свідків і жертв отримують свідчення порушень, збирають докази, визначають адекватні шляхи реакції на випадки інциденту недотримання прав людини. Діляться крім цього своїм практичним досвідом з рештою членів суспільства.

Описана тактика дає змогу досягнути багатьох позитивних результатів, збільшуючи автономію корінних суспільств через обмеження їх залежності від зовнішніх суб'єктів, таких як неурядові організації.

Модель „Мережі” (ісп. *Red*) ставить на місцеві спільноти та місцевих керівників як основу діяльності на користь захисту прав людини, при єдиній підтримуючій (консультаційній) ролі осіб і зовнішніх організацій. Створення і навчання мережі локальних діячів самостійно реагуючих на порушення прав людини в їх суспільстві може бути здійснене через організації захисту прав людини практично на кожній території. Тактика навчання жертв порушень прав людини для моніторингу і захисту прав може служити як розвитку свідомості прав людини у корінних спільнотах, так й відбудові здібності цих спільнот до незалежного і самостійного функціонування.

Діячі надають юридичну „першу допомогу” – вони навчаються щоби бути своєрідною „першою лінією” захисту. Вони знають, що констатує порушення права, що є необхідним для його документації та ефективної реакції. В результаті застосування цієї тактики стабільна група представників даної корінної спільноти є в стані використовувати відповідні законні засоби для захисту перед порушеннями та навчати в цій сфері інших членів спільноти.

Громадський доступ

В Канаді проведено акцію „Громадський доступ до документів”, направлену на створення тиску на уряд, щоби він узагальнив секретний проект міжнародного договору, який на думку спеціалістів, після підписання міг бути загрозою для дотримання прав людини. Завдяки акції здійснено суспільне осудження відсутності явності, що не давало змоги піддати проект загальній критиці. Philippe Duhamel, організатор акції, так описує її перебіг:

Уряд Канади місяцями відмовлявся узагальнити документи стосовно проекту Домовленості про Сферу Вільної Торгівлі Америк (анг. Free Trade Area of the Americas, FTAA), міжнародного договору, який лібералізує торгівлю, і який обговорювався між 34 країнами обох Америк. Ми проголосили свій намір отримати ксерокопії документів FTAA в Міністерстві Закордонних Справ і Міжнародної Торгівлі Канади 1 квітня 2001 року. В першу чергу ми мали організувати легальну демонстрацію в Оттаві, де в випадку неотримання копій необхідних документів, однозначно і на очах цілого суспільства ми виказали би постійну відсутність явності процесу неоголошених переговорів. У випадку невідання документів ми мали намір організувати попередженою мирною блокадою Міністерства спробу фізичного здобуття документів в будинку, силами громадян без застосування насилля на будь-якому з етапів акції.

Коли уряд залишив наші вимоги без коментарів, група громадян проголосила наступну декларацію: „Звертаємось до Вас, службовці Поліції, про виконання Вашого обов'язку і надання нам допомоги в отриманні документів, якими ми маємо право володіти. Не будьте співниками уряду у відмові явності і здійсненні маніпуляцій. Якщо Ви відмовите, ми будемо змушені здійснити спробу самостійного здобуття документів.” Один за одним називали свої прізвища і повторювали: „я тут, щоби виконувати моє право як громадянин. Прошу мене пропустити.” Потім парами старалися пройти через барикаду, яка охороняла доступ до Міністерства. Близько сотні людей були заарештовані і затримані до в'язниці. Нікому не пред'явлено звинувачень. В цілій країні люди задавали собі питання про сенс урядової відмови узагальнення документів за рахунок арештів громадян.

Про саму акцію, як і пов'язану з нею масовою суспільною кампанією, інформували практично всі засоби мас-медіа в країні, що змусило уряд прийняти рішення про відповідні дії. Вже тиждень після акції „Громадський доступ” канадський уряд, після консультацій з партнерами, остаточно вирішив узагальнити конroversійні документи.

Більше про проведену в Канаді акцію можна прочитати в Тактичній Методиці на інтернет-сторінці проекту Нові Тактики www.newtactics.org в розділі *Tools for Action* (Інструменти Дій).

ТАКТИКИ НЕДОПУЩЕННЯ

Характер деяких порушень прав людини вимагає негайної реакції в формі безпосереднього, фізичного втручання. Неодноразово, ситуація вимагає негайного прийняття більш рішучих кроків ніж лобювання чи організація кампаній і протестів – які охоплюють такі різноманітні дії, як повернення правовим власникам їх землі, подання важко хворим необхідних ліків, звільнення молодих дівчат з публічних будинків, припинення рабської праці дітей на заводах. Цього типу тактики пов'язані з безпосередньою небезпекою для їх діячів, які часто ризикують втратити життя чи здоров'я. Багато з них, як наприклад, колишні проститутки, які створили організацію в Бангладеш (див. с.4) можуть бути несподіваними союзниками, участь яких значно збільшує ефективність допомоги, яка надається.

Проти несправедливих правил власності: Заселення необроблених земель з метою спонукання уряду до проведення необхідних аграрних реформ

Бразильський Рух Безземельних Працівників (*Movimento Dos Trabalhadores Rurais Sem Terra - MST*), борючись за проведення необхідних аграрних реформ, забезпечує підтримку жертвам порушень через заселення їх на необроблених сільськогосподарських землях.

Від моменту створення в 1984 році, MST змагається з проблемою відсутності аграрної реформи, проводячи акції заселення на необроблених землях великих власників земель. Після фізичного зайняття даної землі MST старається за допомогою петиції та шляхом законодавчої ініціативи, отримати від них законний титул. З цією метою використовується закон бразильської конституції, згідно з яким земля, яка не обробляється, може стати предметом аграрної реформи, що полягає на примусовій передачі господарювання на землі іншим особам.

Незважаючи на багато обіцянок з боку влади, за останні двадцять років тільки мізерна кількість землі стала об'єктом редистрибуції в рамках урядових програм. На сьогодні, половина цілої поверхні сільськогосподарських земель в Бразилії становить власність одного процента жителів країни, коли майже п'ять мільйонів землеробів залишається без землі.

MST направляє своїх діячів до даного села, щоби налагодити стосунки з родинами, які не володіють землею і провести набір для акції заселення. Після консультацій з представниками місцевого суспільства, діячі вибирають врожайну землю, що не обробляється і яка, в міру можливості, не має встановленого власника. Часто підготовка місцевих жителів до акції заселення вимагає присутності діячів MST протягом не менше 6 місяців. Ефективна організація роботи над підготовкою до заселення є основою поступової підготовки до управління цим процесом. Безпосередньо в рамках акції родини йдуть на вибрану землю, без вжиття насилля переступають ймовірні бар'єри, які її оточують, і займають її. Якщо ж незабаром їх виселять з землі, вони добровільно її покидають, але тільки для того, щоби потім повторити процедуру, коли наказ звільнення землі втрапить чинність.

На акції заселення звернули увагу державного агентства з питань аграрної реформи, в якій діячі люблять легалізацію описаного способу дій шляхом присвоєння зайнятих земель. З метою тиску на владу, MST організовує марші і окупації урядових будинків та публічно осуджує адміністрацію за повільність у виконванні постанов конституції. Процедура легалізації нерідко триває до п'яти років. Зараз після створення нового поселення будуються школи та поліклініки. Землі інтенсивно обробляються, щоби забезпечити живлення прибулим. Ця тактика показала небувалу ефективність, незважаючи на те, що не вдалося уникнути спорадичних актів насилля. MST отримало землю для близько 250 тисяч родин, що проживають в понад 1600 поселеннях.

Діяльність MST є винятковою – акції мирної окупації землі реально змінили долю тисяч людей, яким землеробство забезпечило незалежність і самодостатність. Хоча займання землі само по собі могло статися небезпечним і привести до насилля, об'єднання його з широкомасштабним тиском на владу для впровадження обіцяних аграрних реформ, по суті перетворилося в ефективну суспільну кампанію. MST було в стані безпечно застосовувати описувану тактику шляхом забезпечення великої кількості учасників акції. Випадкам застосування насилля власниками землі чи місцевою владою діячі організації протидіяли направленням туди уваги мас-медіа.

З інших країн відомо багато випадків акцій займання земель, які не пройшли повністю мирно або навіть закінчилися інцидентами вжиття насилля різного рівня. Використання цього типу тактики несе в певних ситуаціях велику дозу ризику, звідси вона вимагає виключного старанного планування, як й реалізації, запрограмованої в першу чергу на мирний перебіг.

Безпечне використання тактики запрограмованої на дії проти законів для вилучення прав людини і тиску на правлячих може відбутися тільки в дуже специфічних умовах.

„Закон про аграрну реформу говорить, що кожна аграрна нерухомість повинна виконувати функцію або суспільну, або ужиткову, способом, який створює робочі місця та забезпечує отримання з неї врожаю. Тому закон є по нашій стороні. Однак, якщо ми залишимо виконання реформи правлячим, вона залишиться виключно на папері, а це внаслідок впливів великих власників земель в Національному Конгресі та Сенаті”

— Wanusa Santos,

Movimento Dos Trabalhadores Rurais Sem Terra,

Бразилія

Всупереч міжнародному патентному закону: громадська непокора як форма прагнення зміни законів, які кривдять
--

В Південно-Африканській Республіці (ПАР) організація *Treatment Action Campaign* (Кампанія на користь Лікування) провела акцію громадської непокори, суттю якої було обійти вітчизняні патентні закони. Метою акції було створення тиску на уряд, щоби шляхом зміни законів, він забезпечив лікування ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД.

В червні 2000 року *Treatment Action Campaign* (ТАС) розпочала всупереч міжнародному патентному праву імпорту генеричних¹ ліків від ВІЧ і СНІД, пробуваючи таким способом спонукати фармацевтичні корпорації зредувати ціни патентних ліків, а уряд ПАР змусити видати дозвіл на імпорту дешевих, генеричних версій ліків, які охороняються міжнародними патентами. Метою описуваної тактики було збільшення доступу громадян ПАР до дешевих ліків від ВІЧ і СНІД. В країні проживає понад чотири мільйони інфікованих, з яких абсолютна більшість не має шанс на лікування в зв'язку із високими цінами ліків, патентованих міжнародними фармацевтичними корпораціями.

Fluconazol це основний препарат, який приймається при хворобах, викликаних присутністю ВІЧ-вірусу. Як і більшість ліків, що застосовуються в терапії ВІЧ і СНІД, *Fluconazol* виробляється міжнародними фармацевтичними корпораціями в рамках відповідного патенту і імпортується в ПАР по дуже високих цінах. Так звані генеричні версії препарату є значно дешевші. Патент застережений фірмою Pfitzer в світлі міжнародного закону забороняє однак уряду ПАР імпорту генеричних видів. І хоча чинний в ПАР патентний закон дозволяє імпорту або продукцію дешевих версій патентних ліків, уряд ніколи не вирішив скористатися наданими йому вітчизняним законом повноваженнями.

Перед початком імпорту, ТАС розпочала співпрацю з Міжнародною Організацією Здоров'я (WHO) та організацією Лікарі без Кордонів (MSF) з метою підтвердження, що генеричні версії препаратів є ефективними і безпечними в лікуванні. Було створено організаційну підтримку для імпорту. Наприклад, ТАС організувала візит в Таїланді, де генеричні версії *Fluconazolu* і *Biopolu* були загальнодоступні по ціні що не перевищує 28 центів США за таблетку.

Коли транспорт таблеток *Biopolu* був на кордоні, Рада Медичного Контролю ПАР (*South African Medicine Control Council*) розпорядилася тимчасово їх конфіскувати, тоді як члени Ради дебатували над можливістю зняти препарат з-під заборони імпорту. В листопаді 2000 року, під впливом тиску з боку ТАС та їх вітчизняних і міжнародних союзників, Рада видала дозвіл на дистрибуцію препарату пацієнтам однією із партнерських організацій ТАС. Фармацевтична корпорація Pfitzer проголосила впровадження власної версії генеричного препарату до березня 2000 року; виключення з-під знаку заборони, як реалізація урядом своєї компетенції, знову мало бути розглянуто в момент фактичного виконання цієї обітнички.

Через скерування уваги на дешеві, альтернативні фармацевтичні рішення, акція громадської непокори дала вираз нагальному характеру проблеми доступу до ліків від ВІЧ і

СНІД. Діячі були готові нести відповідальність за порушення закону пов'язаного з необхідністю рятування людського життя, що було ефективним засобом впливу на внутрішню політику влади.

Незважаючи на не пристосування до південноафриканського закону та міжнародних патентних домовленостей через імпорту генеричних ліків, ТАС підтримало уряд ПАР в процесі щодо збірного позову 39 фармацевтичних корпорацій, які є членами *Товариства Фармацевтичних Продуцентів (Pharmaceutical Manufacturers' Association - PMA)*. PMA закидало незгідність з міжнародним патентним правом чинного в ПАР закону про ліки, який уповноважував уряд до імпорту патентних ліків з-за кордону, якщо вони є по нижчих цінах. В кінцевому результаті PMA відкликала позов.

Південно-Африканська Республіка й надалі стоїть перед лицем серйозної кризи дотримання прав людини: мільйони людей є ВІЧ-інфікованими або хворіють на СНІД, не маючи доступу до ефективних ліків. В серпні 2003 року в результаті заходів ТАС уряд ПАР прийняв рішення про безплатне надання антиретровірусних ліків всім громадянам та підтвердив цю обіцянку в постановах плану розвитку, затвердженого в листопаді цього самого року.

Звільнення молодих дівчат з публічних будинків: використання для рятування жертв порушень прав досвіду осіб, які перебувають з ними в безпосередньому контакті.

В Бангладеш місцеве товариство приймає рішення про втручання в діяльність приватного сектора, яка констатує порушення прав людини.

Товариство Проститутток *Ekota* в Бангладеш використовує групи спостережень, членами яких є старші проститутки, для рятування дівчат, які перебувають в публічних будинках всупереч їх волі.

Проститутки з довгим стажем роботи відіграють особливу роль в торгівлі сексуальними послугами. Більшість з них є власницями публічних будинків і виконує роль посередників, що винаймають приміщення проституткам, які надають послуги в публічних будинках. Краще матеріальне становище таких осіб та їх устаткована позиція в публічних будинках дозволяє їм неодноразово вирішувати або впливати на то, хто є в публічному будинку. Винаймаючи приміщення „опікунки” упевнюються, що серед дорослих проститутток немає неповнолітніх дівчат.

Незважаючи на такі встановлені правила, молоді проститутки часто приводять з собою до публічних будинків неповнолітніх. В такому випадку старші проститутки і „опікунки” орієнтуються, де неповнолітня перебуває і утримують з нею контакт щоби довідатись, чи вона потрапила в публічний будинок добровільно, з якого вона села, скільки має років та ким є її родичі. Потім цю інформацію передають товариству *Ekota*, яке направляє довірену особу, щоби інформувати батьків або родичів неповнолітньої про місце її перебування. В багатьох випадках родина дівчини в стані сама повернути її з публічного будинку. Однак, неодноразово

виявляється, що це власне родина здійснила трансакцію продажу дитини до публічного будинку і не може або не хоче їй допомогти.

Одночасно з початком рятування дівчат з публічних будинків, товариство *Ekota* налагодило контакти з рядом місцевих неурядових організацій для отримання підтримки для своєї ініціативи і безпосередньої допомоги жертвам. Неурядові організації відіграють ключову роль в процесі суспільної реабілітації тих дівчат, які не в стані повернутися до своїх родин.

Незважаючи на великі зусилля спрямовані на звільнення молодих дівчат з публічних будинків, проститутки отримують не дуже велику підтримку з боку місцевих суспільств, які спостерігають проституцію перед усім як суспільну загрозу. Додатково, рятування дівчат влучає безпосередньо в інтереси бенефіціантів торгівлі сексуальними послугами, що ставить працюючі на цій ниві проститутки як й Товариство в небезпечну позицію. Ці проститутки полягають на підтримці місцевих неурядових організацій, вчиняючи вплив на урядовців місцевої адміністрації щоби збільшили охорону, яка забезпечується проституткам та прийняли самостійні рішення для звільнення неповнолітніх дівчат з публічних будинків.

Описана тактика є ефективною в великій мірі завдяки тому, що працюючі в ній старші проститутки і „опікунки” в стані дуже ефективно розпізнати і побачити проблему. Через своє товариство вони створили міцну мережу контактів, яка дозволяє безпечно збирати і переказувати інформацію. Тактика є втручанням на вступному етапі порушення, коли дівчата вже є в публічному будинку, але значно полегшує їх фізичне звільнення з існуючої ситуації.

Інші особи, які в минулому були жертвами таких порушень як домашнє насилля, примусова праця або виселення, можуть деколи в подібний спосіб використати досвід своєї долі, спричиняючись до запобігання стражданням інших. Треба однак пам'ятати, що так як жінки в Бангладеш, ці особи можуть виявитися в ситуації безпосереднього ризику втрати життя або здоров'я.

Виламування заводських дверей: надання допомоги працюючим дітям шляхом інспектування заводських приміщень
--

В Індії Південноазійська Коаліція до Боротьби з Рабством Дітей (*South Asian Coalition on Child Servitude - SACCS*) приймає рішення про втручання для рятування примусово працюючих дітей.

SACCS організовує без попередження ревізії заводських приміщень, звільняючи примусово працюючих дітей. Коаліція, яка є союзом понад чотириста організацій охорони прав людини в цілій південній Азії, була створена з метою покінчення примусовій праці та праці дітей.

За даними Міжнародної Організації Праці (*International Labour Organization*), сьогодні в Індії примусово працює близько 60 мільйонів дітей, яким відмовляється в їх фундаментальному

праві на дитинство, навчання, гідну винагороду та охорону здоров'я і належні умови життя. Їх примушується працювати понад 12 годин денно, більшість з них утримується на заводах всупереч їх волі, де вони постійно піддаються фізичному насиллю та наражаються на важкі хвороби.

Від моменту створення в 1989 році, SACCS змагається з проблемою застосовуючи дворівневу стратегію, яка складається з діяльності як безпосередньої так й широкомасштабної, кожна розрахована на іншу категорію наслідків. „Рятункові акції”, які організує Коаліція, - це старанно сплановані, проведені без попередження ревізії закладів тих галузей промисловості, які за статистикою найохочіше користуються працею дітей. Після отримання повідомлення про застосування цієї процедури на конкретному заводі або явки батьків викрадених дітей, SACCS організовує власні групи порятунку із членів родин викрадених дітей, місцевих співпрацівників та поліціантів, озброєних тільки палками (без зброї), щоби силою звільнити дітей. Виламують двері заводських приміщень, де дітей тримають вночі і звільняють серед них неповнолітніх, поки не буде попереджений власник заводу. З метою забезпечення підтримки з боку відділів поліції, про акцію, яка має відбутися, інформуються місцеві органи адміністрації, однак деталі операції ніколи не оголошуються для уникнення порозуміння урядовців місцевої адміністрації з промисловістю.

Звільнення дітей підлягає офіційній документації органами місцевої адміністрації. З огляду на зв'язки урядовців з бізнесом, отримання відповідного документу триває зазвичай досить довго. Після виконання цієї формальності врятовані діти можуть бути охоплені програмами реабілітації SACCS, які забезпечують безплатне навчання до повернення дітей до їх сімей, якщо це є можливим. Шляхом цього типу безпосередніх дій SACCS звільнило від примусової праці понад 65 тисяч дітей-рабів за останні дві декади.

SACCS приймає рішення про безпосереднє втручання в місцях здійснення порушень – заводах, на яких тримаються діти. Діяльність організації є не тільки формою допомоги для тисяч неповнолітніх рабів, але також суттєво спричиняється збільшенню рівня свідомості локальних спільнот щодо зловживань через виявлення і розповсюдження інформації про їх вчинення. Ця діяльність крім цього не дає змогу владі продовжувати приймати пасивне становище перед проблемою. Від моменту проголошення інформації про порушення, як й відповідних дій SACCS, влада не є в стані охороняти підприємців–винуватців не наражаючись на публічні закиди і осудження.

Ризик, пов'язаний з використанням описуваної тактики виникає з негативних наслідків, які можуть понести передусім ув'язнені діти, як й місцеве суспільство в результаті збільшеного прагнення власників заводів скрити свої дії або перенести заводи на інші території. Також члени груп вторгнення SACCS можуть бути в серйозній небезпеці, тому їх план завжди має охоплювати всі можливі ймовірності і сценарії розвитку ситуації. Однак, як показав досвід

організації, багато осіб готові надавати допомогу в вирішенні такої серйозної проблеми, незважаючи на зв'язаний з нею ризиком.

Зміна і пристосування тактик

Здібність прийняття рішення про зміну використовуваної тактики є такою ж важливою, як вміння вибрати відповідну тактику з самого початку ініціативи. Коаліція для Вільної Бірми (Free Burma Coalition) закінчила недавно свою триваючу десять років кампанію бойкоту PepsiCo, Apple Computers, Heineken, Texaco і інших міжнародних корпорацій, присутніх на бірманському ринку – не тому що кампанія виявилася неефективною чи всі основні цілі були досягнуті, але тому, що ситуація дійшла безпосередньо до зміни тактики. Zar Ni, один із засновників Коаліції, детально пояснює причини.

Бойкоти скривають в собі великий потенціал. Це є відповідник важкої артилерії в військовій кампанії – валять з ніг противника, однак основне зусилля здійснюється руками багатьох людей на місцях, в країні. Натомість, коли ви оглушили противника, треба бути готовим завдати йому наступний удар.

Бойкоти піднесли рівень свідомості щодо ситуації в Бірмі і переконали кілька міжнародних корпорацій вийти з країни, що однак само по собі не було задовольняючим.

Офіційно ми закінчили бойкот в 2003 році, коли усвідомили собі, що нам необхідний новий спектр тактик, щоби змінити підхід до проблеми і профіль нашої кампанії. Ми собі усвідомили, що доки не змінимо способу, яким люди говорять про ситуацію в Бірмі, ми не переможемо. Бойкот як центральний пункт кампанії направляв радше увагу на режим, ніж на громадян Бірми. Тому ми мусили зосередитись на людях.

Сьогодні ми розвиваємо стратегічні партнерства з іншими організаціями, залученими в міжнародні кампанії по дотриманню прав людини. Зміна профілю діяльності і використання в ній нових тактик дозволить відкрити перед нами нові шляхи і нові можливості.

ТАКТИКИ ПЕРЕКОНУВАНЬ

Тактики переконувань використовуються для припинення порушень прав людини, але без заангажування тактик, котрі полягають на порівнянні або осудження ролі правопорушників. Власне правопорушники потребують лише відповідної мотивації і підтримки, щоб більше не брати участі в правопорушеннях.

Так як тактики втручання пов'язані з протестом і непокірністю, деякі з найбільших успіхів в боротьбі з порушеннями прав людини були досягнуті завдяки угодам і переконуванням. Деколи найбільш тактичні форми наполягання дають можливість досягнути спірних успіхів в галузі прав людини, часто на протязі дивовижно короткого часу. Цього роду тактики відносяться до позитивних відносин між чиновниками та впливовими підприємцями, нерідко даючи можливість правопорушникам отримати підтримку, щоб більше не брати участі в правопорушеннях. На чолі головних ініціатив, котрі допомагають в переговорах і освіті, являються лідери суспільства, котрі мають неабиякий авторитет. Функції цих практик опираються перш за все на атмосфері співробітництва.

Головний засіб, котрий оцінюється при вказанні доступних діючих тактик, становлять люди, а також їхні відносини між собою. Завжди треба відповісти на основні питання: хто знаходиться ближче до групи призначення? Кого вона поважає? Хто може на неї вплинути?

Сила радіохвиль: Використовування потенціалу засобів масової інформації для впливу на особи, котрі могли би зупинити правопорушення.

Місцезаляження журналістів в суспільстві дає їм можливість підвищувати суспільську свідомість щодо пошанування прав людини, а також дає можливість впливати на політиків, щоб ті доконували відповідні зміни. Власне через радіопередачі журналісти в Бурундії намовили чиновників до припинення порушень прав людини, які відбувалися у лікарнях.

Африканське Громадське Радіо (*African Public Radio*, APR) використовувало свою позицію незалежного засобу інформації, щоб вплинути на особи і організації, котрі зможуть припинити перетримування бідних пацієнтів, що не заплатили за лікування в лікарнях в Бурундії. Разом з місцевими неурядовими організаціями АГР переконало уряд до видання розпорядження щодо звільнення затриманих людей.

В неспокійній Бурундії багато громадян не мають змоги заплатити за необхідну медичну допомогу. Критична економічна ситуація в 90-х роках додатково зменшила ефективність державної медичної служби. Стоючи щораз перед більшою заборгованістю або банкрутством, лікарні практикували безпідставне затримування пацієнтів, котрі не мали змоги заплатити за лікування. Працівники лікарень відчували себе пошкодованими через борги пацієнтів, більшість з них не вбачала дану ситуацію за порушення прав людини.

Після отримання доступу до затриманих людей, а також після здобуття їхньої довіри, репортери АГР потаємно вели розмови з пацієнтами, котрі пізніше можна було почути в радіопередачах. Ці передачі були безпосередньо керовані до організацій, середовищ і осіб, котрі могли би розв'язати цю проблему. Після першої радіопередачі АГР поєднало свої сили з державними особами і особами з неурядового сектору організовуючи *café presse* – дуже розбудовану конференцію для журналістів, тема якої була охорона здоров'я при участі представників державної адміністрації, а також інших впливових осіб. В заключній розмові вище вказана подія була віднесена до найбільш нелегальних затримань, а також підкреслювалось необхідність прийняття відповідних заходів на рівні уряду.

В квітні 2002 року Рада Міністрів видала офіційну заборону щодо «перетримувань в лікарнях» і наказала негайне звільнення всіх затриманих. Уряд створив відповідну комісію для дослідження проблеми доступності служби здоров'я для громадян, а також для перевірки державної політики відносно здоров'я.

Головним складовим елементом тактики було вказання потрібних слухачів, для яких були призначені ці радіопередачі: котра група людей може змінити ситуацію, а одночасно погоджується з аргументами, які підкреслювали в радіопередачах? Тепер ця група складалась з високо поставлених державних чиновників, котрі в моральний спосіб відповідали за розв'язання цієї проблеми. Тактика показує також, яку силу має вплив радіопередач, котрі розказують про безпосередніх учасників. Все-таки результатом цих розмов в цьому випадку була зміна державної політики.

Існувала загроза, що застосування тактики буде мати негативні наслідки для пацієнтів, котрі виступали в радіопередачах, тобто лікарні відмовлятимуть їм медичної допомоги. Деяки пацієнти могли відчувати себе засоромленими, розповідаючи про свої хвороби. Ефективне застосування практики вимагає від себе великого бажання до праці, яке зі сторони журналістів з радіо проявилось через поширення і пошанування прав людини.

Місцеві лідери в боротьбі з порушеннями: Намова лідерів суспільства до використання їх можливостей для позитивного впливу на правопорушників.
--

Вибір місцевих лідерів суспільства в ролі союзників в акціях проти порушень є очевидним. Вони можуть бути вождями племені, членами старшини, релігійними лідерами, місцевими політиками або просто особами з харизмою або значним впливом.

Комісія по справах Правосуддя і Правах Людини (*Commission on Human Rights and Administrative Justice*) в Гані набуває підтримку впливових лідерів племен, а також вождів і матерів цих вождів для розв'язання проблеми *trokosi* – обряду, в якому молодих жінок ув'язнюють на фетишитських вітарях. Родини з різних племен практикують приношення в жертви дівчат, щоб спокутувати за гріхи своїх рідних і цим власне відвернути від себе фатум.

Комісія має компетенції для того, щоб ввести відповідні юридичні зміни проти обряду. Однакже вона вибирає тактичний підхід, розуміючи, що застосування сили для боротьби з традицією лише стане таємним і неофіційним. Щоб приготуватись до цієї акції, Комісія наказала проведення докладних досліджень щодо традицій пов'язаних з *trokosi*, створила понадто союз з *International Needs Ghana*, неурядовою організацією, котра опікується жертвами обряду. Комісія та організація створили ниску зустрічей, на яких жертви могли розказати жрецям *trokosi* про свої муки.

Місцеві лідери допомогли Комісії усвідомити суспільство, що потрібно відійти від звичаю, а також використовуючи свою позицію, переконали жреців звільнити ув'язнених жінок. Церемонія звільнення громадить суспільство, щоб привселюдно було признане рішення жреця, а також відповідає духовним і релігійним потребам громади. Церемонії були представлені в засобах масової інформації, показуючи старшому поколінню, як місцеві лідери допомагають розв'язати проблему. Завдяки такій тактиці звільнено більше ніж 3000 жінок.

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проекту "Нові Тактики" www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Для осягнення змін в вже закорінненому в даному суспільстві звичаю потрібно засягнути по переконання, які знаходяться набагато глибше, або запропонувати альтернативні форми діяльності, котрі могли би перекреслити закоріннене релігійне вірування і змінити культуру. В іншому випадку суспільство зробить цю традицію таємною і неофіційною, а не відступить від неї. Успіх описаної тактики в великій мірі залежить від поваги, яку дане суспільство відчуває до своїх лідерів, а також від волі тих лідерів показати суспільству яскравий приклад, який можна було би наслідувати. Щоб відступити від звичаю *trokosi* в першу чергу потрібно переконати практикуючих членів суспільства, що вони не мусять віддівати в жертву своїх рідних жрецям дя спокутування гріхів. Заміна обряду ритуалом, який символізує звільнення, а також повторювані запевнення лідерів є необхідні для припинення розповсюдження страху перед гнівом богів і для збудування взаємної довіри в громаді.

Представлена тактика може бути ефективною для зміни або ліквідації сильно закоріннених в суспільстві звичаїв, котрі порушують права людини, наприклад обрізання жінок¹ або домашнє насильство.

Слідкуючи за грошима: Аналіз бюджетів для виявлення економічних і соціальних нерівностей і переконання уряду щодо ліквідації різниць.

Аналіз виконання бюджетних рішень може довести до виявлення вад в реалізації економічних і соціальних прав. Це ефективне знаряддя для переконання чиновників, щоб ці вад

¹ Проблема відома під назвою FGM, *female genital mutilation* - в деяких ісламських суспільствах цей звичай полягає на вирізанню у малих дівчаток зовнішніх статевих органів, так щоб дорослі жінки не могли відчувати сексуального задоволення (прим. перекл.).

були зліквідовані, що і дозволяє притягнути органи адміністрації до відповідальності за невиконані публічні завдання.

Відділ по справах Видатків на Дитячі Цілі (*Children's Budget Unit, CBU*), котрий функціонує при Інституті для Демократії в Республіці Південної Африки (*Institute for Democracy in South Africa, IDASA*) через аналіз виконання державних і місцевих звітів перевіряє, на скільки уряд правильно виконує свої зобов'язання в сфері охорони прав дітей, збирає докази і представляє рекомендації розв'язань, які покращили б ситуацію. Конституція Республіки Південної Африки запевнює кожній дитині право до необхідного харчування, житла, а також соціальної допомоги. Але і так мільйони дітей голодують, бракує їм матеріальних засобів для шкільних занять чи для отримання медичної допомоги.

CBU в першій черзі вказує зобов'язання держави, котрі безпосередньо впливають з конституції і міжнародного права. Потім перевіряє розміри бідноти, з котрою пов'язані діти, і проводить аналіз структури бюджетних вкладень, а також надає дітям необхідну допомогу, в чому і проявляються пріоритети уряду в сфері фінансової політики. Цей аналіз разом з порівнянням ключових бюджетних статистик дає змогу однозначно вказати, в яких сферах місцеве і державне правління не виконує свої зобов'язання. Вище вказана форма перевірки надає змогу також зібрати потрібну інформацію для сформулювання рекомендацій щодо бажаних змін в сфері політики публічних розходів. Публікація цієї інформації – це форма тиску на політиків. В деяких випадках місцева влада відмовилась самостійно збирати цього виду інформацію, полягаючи на інформації і рекомендаціях IDASA.

Результатом застосування цієї практики були бажані юридичні зміни, а також покращання відносин поміж головними урядовими інституціями, частина яких офіційно зверталась до CBU для отримання зібраної інформації. На сьогоднішній день ця тактика має глобальний обсяг, а подібні установи були утворені в різних частинах Азії, Південної Америки, а також інших частинах Африки.

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проекту "Нові Тактики" www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Для слідкування за діями уряду CBU збирає дані, які сам уряд не збирає або збирати не хоче, або не може. Так прийнята тактика об'єднує дві різні сфери – аналіз бюджету і права людини - для того, щоб покращати чіткість бюджету, правила відповідальності за його виконання, а також правила управління ним. Не стаючись противником бюджету, CBU переконує уряд у прийманні, використовуванні, а навіть у виступанні з заявами для отримання доступу до згромадженної інформації для покращання умов життя дітей з найбільш бідних суспільств. CBU тримується рівня наглядача, для того, щоб запевнити якнайбільшу правдивість отримуваних інформацій, а але через те і їх придатність для використання іншими людьми і організаціями, мета яких – пошанування прав людини. Для того, щоб займатися своєю діяльністю, CBU обов'язково потрібен доступ до бюджетних даних. В менш відкритих політичних системах можна спробувати використати тиск для отримання такого доступу.

Вище описану практику можна використати в наглядацькій діяльності в сфері правильної реалізації завдань державної і місцевої адміністрації, витрат дотацій незалежних дарувальників, користання з закордонної допомоги та виконання Стратегій Елімінації Бідноти (ці Стратегії використовуються при Міжнародному Валютному Фонді – прим. перек.), а також в сфері оцінювання уряду щодо впровадження вимог необхідних для використання в деяких видах фінансування великими міжнародними установами, такими як: Світовий Банк і Міжнародний Валютний Фонд. «Бюджетний» підхід відзеркалює також прогрес, який можна спостерігати в сфері дотримання прав людини, включаючи права людей непрацездатних, права на освіту і охорону здоров'я, а також право на місце проживання.

Бюджет – це план дій уряду, мета якого - покращання умов життя громадян. Він показує скільки грошей має бути призначених на податки і як ми ці гроші потратимо, що дамо громадянам. Це своєрідний синтез урядової політики. Бюджет – це наш договір з народом.

- Тревор Манюал, Міністер Фінансів Південної Республіки Африки

Цивілізування бюрократії : Впроваджувати взаємні відносини з публічною адміністрацією для промування зміни системи.

Російська неурядова організація доказала, що за справою відповідної тактики переконування існує можливість зреформувати державні структури “з середини”. Як в прислів’ї – більше мух можна зловити на мед, ніж на оцет.

Citizens’ Watch встановлює зв’язки з державними службовцями, які представляють демократичну орієнтацію, підтримують ідею охорони прав людини і оснащують їх інструментами для зміцнення демократичних процесів. Спадщина радянського уряду і тоталітаризму поставили Росію перед лицем дуже важких умов для розвитку демократичної системи. Службовці на високих урядових посадах не мають жодного досвіду в проведенні розмов з суспільством – так необхідного і характерного процесу для демократичної системи.

Citizens’ Watch уважно слідкує за діяльністю публічної адміністрації, а також зокрема за деякими службовцями Міністерства Внутрішніх Справ, міліції і системи правосуддя. Це приведе до ідентифікації осіб, які проявляють виїняткове зацікавлення демократизацією російського державного апарату і підтримкою механізмів охорони прав людини. Встановлюючи зв’язок і розвиваючи контакти, можна знайти індивідуальний підхід до кожної такої особи. Вимагає це, наприклад, перекладу міжнародних документів, які допомагають демократичному розвитку і охороні прав людини, або теж документів, які в інший спосіб можуть стати придатними в роботі для конкретного службовця. Часом *Citizens’ Watch* запрошує іноземних державних службовців на навчання чи конференції або організовує поїздки російських чиновників на зустрічі з їх іноземними колегами. В часах Радянського Союзу відрядження державних чиновників за кордон соціалістичного блоку були дуже рідким явищем. *Citizens’ Watch* використовує поїздки і зустрічі як форму підготовки і переконання російських чиновників до започаткування бажаних реформ.

Організація має надію на те, що представлення міжнародних документів і можливість контакту з працівниками державної адміністрації інших країн буде усвідомлювати службовцям широкі можливості і соціальний престиж, з яким зв'язана співпраця представників державної адміністрації з громадянами, а також про діяльність зв'язану з охороною прав людини. Додатково службовці мають можливість здобути інформацію, основу на прикладах, яким чином покращити функціонування державної адміністрації і механізмів охорони в їх державі.

В результаті зусиль *Citizens' Watch* збудувало близькі стосунки з багатьма службовцями і державними установами. Наладжування контактів з офіційними факторами на багатьох площах і допомога в впровадженні демократичних стандартів в державну адміністрацію, приводить до зміцнення ідеї громадського суспільства і розвиває демократичні стосунки між органами влади і громадянами.

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проєкту "Нові Тактики" www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Citizens' Watch старається нагадувати державним чиновникам, що вони на сам перед громадяни, які мають конституційно загантовані права і яких слід дотримуватись. Уроком з діяльності *Citizens' Watch* являється те, що навіть в політичних системах без демократичних традицій можуть з'явитись конструктивні течії спрямовані на зміни. Інші організації, які планують використати подібні тенденції в своїх країнах, будуть змушені звернути увагу, що такий підхід вимагає використання надзвичайних дипломатичних навиків, а також значних засобів, які необхідні для інших важливих аспектів цієї тактики: забезпечення постійної підтримки особом, які шукають в нас допомоги в поширюванні прав людини.

За допомогою такої тактики можливо змінити наших противників (або потенціальних противників) в союзників?

„Глибоко зацеплених авторитарних напрямків неможливо змінити з дня в день – часом вони здобувають над нами перевагу, а часом змушують нас зробити кілька кроків назад. Так було в березні 2004 року, коли Citizens' Watch зорганізувало разом з суддями з різних російських регіонів конференцію, яка тривала два дні і була присвячена дискусії над проблемами розвитку незалежних суддів на північному заході Росії і в інших регіонах країни. Було запрошено декілька суддів з Верховного суду, які на наш погляд понад все активно діяли в сфері розвитку правосуддя, а також представників адміністрації Санкт-Петербурга і з інших міст цього регіону.

Два тижні перед конференцією нас поінформовано, що органи Верховного Суду заборонили запрошеним суддям брати участь в нашій конференції, а також в інших ініціативах неурядових організацій. Місцеві судді показали все-таки позицію гідну незалежного статусу, який був їм признаний в 1992 році в Росії, і з'явилися на конференції, яка відбулась в Міському Суді Санкт-Петербурга, також і з нашої ініціативи. Прибувши судді виявились дуже відважними, що протистояли вказівкам своїх колег, вищих в ієрархії. Доказали цим, що наші дії не проводяться в абсолютній порожнечі.”

— Борис Пустінцев, *Citizens' Watch*, Росія

Позиція учасників: Представлення рішень акціонерам товариств для переконання великих корпорацій прийняття більш відповідних суспільних напрямків в торгівлі, включаючи політику охорони прав людини.

Дуже часто забувається про те, що інвестори і власники великих фірм можуть являтися потенціальними діячами для покращення охорони прав людини в сфері пов'язаній з господарством. Центр Розвитку Корпораційної Відповідальності (*Interfaith Center on Corporate Responsibility - ICCR*) - це коаліція, котра складається з 275 суспільно зацікавлених інституційних інвесторів з Північної Америки, які розповсюджують рішення власників-акціонерів великих товариств, мета яких це зміни несправедливих і шкідливих практик великих корпорацій. Тільки в 2003 організації, які входять в склад ICCR розпоряджались інвестиціями на суму величиною в 110 мільярдів доларів. Члени ICCR проводять аналіз суспільного і екологічного ґрунту в фірмах, які планують інвестувати. Замість того, щоб провати акцій товариств, які проводять несправедливі практики, ICCR використовує свій вплив, будучи акціонером, і натискає на фірми, щоб ті змінили свій спосіб діяльності.

Будучи акціонерами члени ICCR представляють проекти рішень, котрі відносяться до суспільних аспектів діяльності фірм. Ці рішення подаються на розгляд на щорічних загальних зборах товариства. В одному з дев'яти випадків, акціонери пов'язані з ICCR запропонували відповідний проект рішення на загальних зборах акціонерів банку Amalgamated і інших корпорацій. Рішення закликала керівництво корпорації Unocal до введення такої політики праці, щоб її основою була Міжнародна Декларація Організації Праці (ILO) про Фундаментальні Принципи і Права Праці. Цей проект був представлений до уваги Unocal в 2002 році.

Аргументи підкреслювали те, що дуже поганий вплив на справи Unocal мали власне торгові практики пов'язані з реалізацією проекту будови трубопроводу в Бірмі, що і привело до зменшення зацікавленості до купівлі акцій корпорації. Рішення було затверджено на загальних зборах акціонерів з найбільшою кількістю голосів з усіх проектів рішень, котрі відносились до охорони прав працівників і прав людини. Це привернуло увагу керівництва і осіб на високих становищах в товаристві. В 2003 році Unocal офіційно прийняв політику праці, яка ґрунтувалась на декларації ILO. В 2004 році, після представлення членами ICCR проекту відповідного рішення, керівництво Occidental Petroleum згодилось на введення комплексної політики пов'язаної з охороною прав людини. ICCR щорічно видає *Proxy Resolutions Book* – книги, які містять всі проекти рішень представлені для акціонерів в данному році, щоб надати можливість свідомо прийняти рішення голосуючим менеджерам, яких уповноважили акціонери², а для присутніх на ринку інвесторам побачити актуальні напрямки в сфері відповідальності великих корпорацій.

Кожного року установи, які включає в себе ICCR, представляють акціонерам більш ніж 100 проектів рішень пов'язаних з суспільною темою і охороною середовища. В багатьох випадках рішення

² В американському господарському праві в зв'язку з роздібленням колективу акціонерів з'явилась інституція *proxy voting*, котра полягає на можливості права голосу однією великою юридичною особою (наприклад банком або фінансовою установою) від імені дрібних акціонерів (найчастіше особи фізичні), на підставі спеціального уповажнення (*proxy*), яке надають їм ці дрібні акціонери (прим. перек.).

– це початок переговорів поміж заінтересованими соціальною ситуацією інвесторамі великими корпораціями.

Хоча описані рішення акціонерів не є (в американському господарському праві – прим. перек.) обов'язкові, найчастіше викликають відповідну реакцію органів товариства, якщо голосувало «за» більшість акціонерів. Не менш важливе, що ця тактика показує велику кількість людей, яка може активно і самостійно брати участь в поширенні охорони прав людини завдяки зміні власного способу інвестицій.

Симуляційні суди: Проведення симуляцій судових засідань для поширення знань про права людини впливу на соціальну політику держави.

Порушення прав людини не повинні остаточно закінчитись, щоб ефективно використати їх історію для відбудови і погодження суспільства та мобілізації громадської думки. В Нігерії група людей, яка займалась поширенням знань про права людини, створила симуляційний трибунал для порушення питання охорони прав жінок.

Організація ВАОБАВ для Прав Жінок (*BAOBAB for Women's Human Rights*) разом з Центром Документації і Розвитку Громадських Ресурсів (*Civil Resource Development and Documentation Centre*) зорганізували Перший Народний Трибунал Проти Насильства Жінок. Цей Трибунал в березні 2002 року в Абуджі, столиці Нігерії, був неофіційним (не був державним органом судової влади), а його рішення не були легітимними, показання свідків були цілком правдиві. Тридцять три жінки підтвердили свої розповіді про те, що вони пережили, показуючи суспільству страшну картину свого життя – насильство вдома, в суспільстві, а також від чиновників, включаючи сексуальне домагання та обов'язкове обрізання (*female genital mutilation*, FGM).

Усі судді були нігерійського походження, обрані для засідання Трибуналу завдяки своєму авторитету і причетності до охорони прав жінок. Серед них були два судді (один із них – суддя Верховного Суду), бувший посол, член Народної Комісії Прав Людини і бувший генеральний прокурор. Засідання Трибуналу були відкриті для публіки, а організатори запросили багато журналістів, міліціонерів, чиновників, членів парламенту і міжнародних спостерігачів. Деяким видам порушень прав людини увага була присвячена на окремих засіданнях. Спочатку судді вислуховували показання свідків, а потім було їх закрите засідання. Замість рішення судді оголошували відповідні рекомендації щодо державної політики.

Діяльність Трибуналу, а також відгуки журналістів, набагато підняли рівень громадської свідомості відносно величини кількості порушень прав жінок в Нігерії. Це і прискорило прийняття відповідних постанов в різних штатах (Нігерія – це федерція, прим. перек.), які відносяться до різних аспектів пов'язаних з жінками, а також прийняття державного закону щодо насильства проти жінок..

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проєкту “Нові Тактики” www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Подібні трибунали можуть підняти рівень громадської свідомості тільки тоді, коли знання про їх діяльність буде широко розповсюджене. Тому теж успіх ініціативи ВАОВAB повинен був бути запланованим разом з ефективною співпрацею з журналістами, рішучим управлінням, а також доконання продуманих концепцій політичного характеру. На приклад ВАОВAB не запросила закордонних спеціалістів для того, щоб вони засідали в Трибуналі, тільки тому, щоб уряд Нігерії не здискредитував праць Трибуналу, називаючи їх «зовнішнім втручанням». Інші організації, які мають намір ввести цю тактику, повинні дуже точно підібрати критерії утворення і границі діяльності своїх трибуналів для досягнення якнайкращого впливу на слухачів. Вже декілька разів були використовувані подібні трибунали в різних суспільствах на цілому світі для різних цілей, зокрема для нагромадження інформації про порушення і для підняття рівня громадської свідомості .

Знайдення людей, які були готові дати показання [перед Трибуналом – прим. перек.] було великим викликом, починаючи від пошуку свідків, пізніше піклуючись про них, аж до переконання їх , що потрібно дати показання. Традиційні і релігійні переконання деяких осіб все-таки не дали їм змоги розказати своєї історії. Інші боялись виявлення своєї особи. Взагалі ж потенційні свідки боялись, що їхні показання буде причетне до їхнього відкинення суспільством. Ми не допустили до цього змінюючи вигляд свідків, коли вони давали показання.

- Муфіліят Фільяді, ВАОВAB, Нігерія

ТАКТИКИ АЛЬТЕРНАТИВИ

Представлені в цьому розділі тактики, мають за ціль створення для різних груп осіб – батьків, підприємців, споживачів – можливість вибору способу дій згідного з постулатами охорони прав людини.

Якщо батьки змусені віддавати дітей до праці, щоб забезпечити родині засоби утримання, фінансова підтримка для родини може стати ефективним імпульсом, щоб залишити дітей у школі. Стрімлення підприємців до зниження коштів праці, беручи до праці дітей, можна знизити (скоротити), узалежнюючи надання кредиту від введення відповідних практик робітничих, або відкриваючи ринки збуту для цінностей створених без експлуатації.

Покоління споживачів, відверто висловлюючих свої погляди, стане для створюючих свою ринкову позицію імпульсом до дотримання прав людини.

Хоча тактики представленні нами в цьому розділі зосередженні перш за все на засоби фінансового характеру, іншого гатунку мотивація може бути так само ефективна – наприклад, визнання, престиж та опозиція в міжнародному суспільстві може мотивувати так людей, як і владу.

З вулиці до школи: забезпечення батькам засобів, які уможливають відправлення дітей до шкіл замість до праці.

Бідність є однією з головних причин явища дитячої праці. Багатьом родинам щоб вижити необхідні гроші зароблені дітьми, з цієї причини вони не в змозі відіслати дітей до шкіл. В Бразилії утворено програму фінансової підтримки для сімей, яка дає можливість навчання дітей.

Бразилійська програма „Bolsa Escola” забезпечує родинам щомісячну стипендію, завдяки якій, діти можуть ходити до шкіл, замість до праці. Програму, розпочату у місті Бразилія, створено з думкою, що „працюючі діти сьогодні – це бідні дорослі завтра”. Від 2001 року „Bolsa Escola” ведеться в державних масштабах.

Програмою „Bolsa Escola” керує Міністерство Освіти. Родини, які кваліфікуються до програми, отримують щомісячну грошову допомогу та банкові картки, які уможливають їм легкий доступ до отриманих свідчень. Родини повинні сповнювати наступні умови: діти віком від 6 до 15 років не можуть пропустити більше 2 шкільних днів на місяць.

Окрім боротьби з бідністю і мотивуванням дітей до продовження свого навчання, описана тактика помітно зменшила кількість працюючих дітей, як і кількість дітей виключених щороку зі шкіл. До цього моменту „Bolsa Escola” допомогла 8 289 230 дітям. Введена у цілій країні „Bolsa Escola” стала соціальною програмою з найширшим обсягом в цілому світі.

Самі родини найчастіше є виною праці дітей – хоча частіше через потребу, ніж за власним вибором – а описана тактика створює для них альтернативу (вибір).

Використовувані в програмі банкові картки, нічим не відрізняються від звичайних платіжних карток, що дозволяє уникнути стигматизації (назначення) суспільством, в зв'язку з бідністю і отриманням соціальної допомоги. Такий підхід з очевидних причин вимагає значних грошових накладів, як і організаційних внесків пов'язаних з керуванням програмою і координуванням співпраці поміж різними інституціями та урядовими організаціями.

Які імпульси окрім грошей можуть становити позитивну мотивацію для твоїх супротивників або ж потенційних союзників?

Пов'язання кредитів з правами людини: пропонування кредитів на корисних варунках для малих підприємців з вимогом не використовувати працю дітей.
--

Група діячів з Бангладешу представила місцевому суспільству альтернативу до використання праці дітей, організовуючи надання на корисних варунках кредитів для підприємців, які не використовують працю дітей.

Комітет до Розвитку Села у Бангладеші (BRAC) адмініструє програмою «Кредит і Підтримка для Малих Підприємців» (Micro Enterprise Lending and Assistance, MELA), який пропонує кредити на корисних варунках малим підприємцям, які не були б в змозі отримати кредит на звичайних варунках, при умові що вони зобов'язуються не працевлаштовувати дітей в праці підприємства.

Програма кредитування, призначена для існуючих або новоутворених добре запов'ядаючих підприємств, а особливо в галузі текстильній, перетворення харчових продуктів, usługовій та транспортній. Потенційним кредитоберцям не мало залежить на отриманню кредиту, який виносить від 300 до 3500 американських долларів з опроцентуванням 15% від вартості операції. Середня високість кредиту – 1000\$. Кредитоберці погоджуються на представлені вимоги головне тому, що звичайні банки неохоче позичають гроші мешканцям сіл, а також вимагають одноразової сплати кредиту, взамін за місячні виплати в розсрочку. Сплата кредитів виданих MELA розкладена на рік або на два.

BRAC моніторує дії, які підіймають кредитоберці щоб впевнитись, що виконують взяті на себе зобов'язання. Місцеві діячі організації готові, незволікаючи реагувати в разі

ствердження випадків порушень прав людини, незважаючи на те, чи допущені вони безпосередньо особами, що користуються кредитами BRAC.

З моментом розпочення діяльності, в 1996 році, з кредитної програми скористувалося 45000 осіб у Бангладеші, в кожному випадку в зв'язку з діяльністю, яка не обіймає праці дітей. Одночасно програма генерує працевлаштування способом уколу капіталу для місцевих підприємців, підвищує суспільну свідомість над проблемою праці дітей, а також зменшує рівень цього явища. Характер мотивування є в цьому випадку однозначний. BRAC ідентифікувало потребу і заспокоює її, представляючи одночасно свої вимоги в обсязі дотримання прав людини. Описана тактика може також бути використана в інших ситуаціях, де існує зв'язок між фінансовою діяльністю і охороною прав людини в таких сферах, як охорона перед дискримінацією, загарантування гідної зарплатні та запевнення безпечних умов праці. Самі в собі кредити повинні бути на стільки привабливими, щоб притягнути багато бажаючих, наприклад завдяки меншим відсоткам або кориснішими ніж в інших банках умовами сплати.

Ознакування проти дитячої праці: створення ринків збуту для чесно виготовлених товарів.
--

Споживачі, кредиторів, акціонери або інші особи, які не мають безпосередньої стичності з проблемами праці дітей, нечесних робітничих практик або свідомої деградації середовища, часто відчують потребу зайняти чітке становище щодо подібних порушень. Але не завжди диспонують інформацією, потрібною щоб підняти відповідні кроки. Фондація *Rugmark* займається доставленням інформації до людей, які знаходяться далеко від місця виготовлення товарів для купівлі, що дозволяє споживачам зробити вибір згідний із стандартами охорони прав людини.

Означення *Rugmark*, зображуюче усміхнене лице на тлі килима, стало розпізнавчим знаком динамічної ініціативи, маючої на цілі ідентифікування та рекламу килимів ручної праці, виготовлених без використання дитячої робочої сили. Фондація *Rugmark* приділяє спеціальні „ліцензії” для експортерів килимів, які згодні не використовувати дітей для праці на своїх підприємствах і добровільно піддатися під систему моніторингу, яка передбачає контролі реєстрів експорту і інспекції текстильних закладів без попередження. Дітей знайдених в закладі в часі інспекції *Rugmark* звільнює і запевнює їм безплатне навчання.

Ведені на особисті потреби розслідування *Rugmark* поділено на три етапи:

1. Видача ліцензій, попереджена рядом інспекцій. Інспектори найняті і витреновані організацією *Rugmark* затверджують підприємця, або ж, в випадку віднайдення доказів, вказуючих на використання праці дітей, дають підприємцю термін, щоб закінчити таку практику.
2. Перевірки без попередження, які вимагають сертифікати на килими, виготовленні під час проведення інспекції.
3. „Націлення на килими” – кожний виріб, не маючий сертифікату *Rugmark*, можна ідентифікувати в будь який час з уваги на назву виробника, місце виготовлення та дані експортера.

Rugmark, у своїй праці ставляє чоло багатьом викликам. В зв'язку з розсіянням текстильних закладів в Індії на величезній території, регулярні перевірки утруднені. Структура цієї галузі не є однорідною. Під час, коли частина експортерів пов'язана безпосередньо з конкретними закладами, багато з них працевлаштовує посередників, що в ефекті опізнює визначення походження продуктів, яке є важливе в процесі признавання сертифікатів. Незважаючи на це, більш ніж 4000 дітей в Індії, Пакистані і Непалі були врятовані завдяки програмі *Rugmark*, а отриманий розголос перешкоджає працевлаштуванню в текстильних закладах тисячі дітей.

Грунтовним для успіху *Rugmark* було усвідомлення, що існує зростаючий попит на продукти, виготовлені без використання дитячої праці. *Rugmark* веде свою діяльність не на рівні споживачів, а імпортерів, яких мусить, в зв'язку з цим, постійно переконувати в існуванні ринку збуту, який охоплює подібні продукти.

Імпортери килимів, означених маркою *Rugmark*, вносять, окрім коштів закупівлі килимів оплату, яка виносить 1,75% річної суми імпорту, з якої частина призначається на програми навчання і ресоціалізації дітей. В обмін *Rugmark* рекламує роздрібних продавців, що мають в пропозиції килими з ознакуванням. Про таких продавців згадується в матеріалах підготовлених *Rugmark*, а також в часі подій в яких *Rugmark* відіграє ведучу роль, наприклад в Світовий День Проти Дитячої Праці. Роздрібним продавцям запевнюють також матеріали з поясненнями наскільки велике суспільне значення має купівля ознакованих килимів. *Rugmark* переконує імпортерів і роздрібних продавців в тому, що дистрибуція ознакованих килимів запевнює не лише потраплення до більшої кількості споживачів заінтересованих цим продуктом, але також в тривалий спосіб зміцнює зображення їхніх фірм.

Ознакування *Rugmark*, подібно як багато інших системів ознакувань введених на протязі останньої декади, запевнює споживачам інформацію, необхідну для уникнення фінансового причинення до порушень прав людини. Одночасно підвищує рівень свідомості проблем пов'язаних з конкретним продуктом, а також стимулює попит на продукти виготовлені і введені на ринок в чесний спосіб. Оскільки головною ціллю виробників є доступ до ринку, сама в собі ініціатива є для них ефективним імпульсом до співпраці.

Подібні програми піддатні на злиття асоціацій пов'язаних з їх „марками”, якщо не супроводжуються вимогливою системою моніторингування, звичайно ускладненою і вимагаючою значних фінансових накладів. Ці програми повинні бути надто ведені з використанням інших тактик, підвищуючих вразливість суспільства до даної проблеми та базованих на політиці інформування, пояснюючої споживачам і виробникам, чому повинні цікавитись змінами у процесі виготовлення продуктів.

Ведуча роль підприємців: введення на всіх етапах продукції механізмів, полегшуючих моніторингування та вилучення порушень прав людини.

Reebok є однією з найбільш розпізнаваних марок глобальних розмірів, яка має свою позицію, крім всього, також завдяки внеску в охорону прав людини за допомогою діяльності моніторингування.

В 1996 році корпорація Reebok International заініціювала моніторингування фабрик, ознакування продуктів, а також навчальні програми, які мають запобігати використанню праці дітей при виготовленні м'ячів марки Reebok в Пакистані.

Згідно з обчисленнями, одну п'яту робітників працюючих при виготовленні м'ячів у провінції Sialkot в Пакистані становили діти. Стандарти охорони прав людини прийняті в Reebok вимагають, аби робітники фабрик корпорації мали від 15 років і більше, якщо це вимагають місцеві закони.

Після входження на ринок футбольних м'ячів, Reebok підняв впевнену ініціативу проти праці дітей, концентруючи всю продукцію, що об'єднує пошиття м'ячів в одній комплексній фабриці на підвищеному технічному рівні – Sialkot. Вся праця виконується на обшарі фабрики, без використання дітей-працівників. Інспектори періодично моніторують фабрику частинами, проводять інтерв'ю з робітниками і надзорючими працівниками. До того ж підтримують контакти з місцевим суспільством і складають візити до сіл, оточуючих фабрику, щоб впевнитись що жодний м'яч марки Reebok не ш'ється поза територією фабрики. Після проведення таких дій, м'ячі отримують ознакування „Гарантовано: виготовлено без використання дитячої праці”. Це гарантує споживачам вибір, маючи на увазі спосіб виготовлення м'ячів, будуючи водночас суспільну свідомість проблем дитячої праці в процесі виготовлення спортивних товарів.

В результаті концентрування продукції в одній, постійно монітованій групі фабрики, Reebok був в змозі виготовити десятки тисяч м'ячів без використання праці дітей.

В 1997 році Reebok створила програму „Освітня Допомога Reebok для Пакистану” (Reebok Educational Assistance to Pakistan - R.E.A.P.), виділяючи на її діяльність мільйон американських долларів, для підтримання місцевої системи освіти у регіоні, де виготовляються м'ячі. Також в 1997 році Reebok разом із Товариством на Річ Прогресу Освіти в Sialkot створили Інститут Chaapan, який співпрацює з родинами місцевого суспільства на річ заміщення дітей у школах і видалення їх з середовища потенційних працівників.

Reebok вичув попит на продукти вироблені без використання праці дітей і вирішив його заспокоїти. Декілька років зайняла будова відповідного рівня суспільної свідомості навколо цієї проблеми. Як міжнародна корпорація з великим внеском на ринку, Reebok знаходиться в винятково корисній позиції, щоб впливати на цілість ланцюга продукції і дистрибуції своїх продуктів. Це є важливим аспектом описуваної тактики; зростаюча кількість етапів, на яких знаходиться продукція від постаті сировини аж до придбання його споживачем приводить до того, що монітування порушень прав людини в сьогоднішній глобальній господарці є утрудненим. Reebok здав собі справу з необхідності пов'язання цих етапів для запевнення того, що товар вироблено без використання праці дітей.

Описана тактика ознакування товарів може бути використана для заспокоєння ринкового попиту на інші виготовлені добра чесним способом: врожай, за який сільськогосподарі отримують гідну платню, продукти, які походять з фабрик, де робітникам пропонується добра зробитна плата чи теж продукти, виготовлені в спосіб не деградує навколишнього середовища.

Потрібно задати собі питання, чи і коли господарка і підприємці можуть стати союзниками в нашій діяльності.

ТАКТИКИ ВІДБУДОВИ

В 1980-2000 роках в Перу пропало без весті або було вбито понад 70 000 людей. Більшість жертв були з бідних сільських родин, які в значній мірі були виключені з економічного і політичного життя країни. На цю проблему діячі з прав людини в Перу звернули увагу міжнародної публічної думки та міжнародних організацій, що призвело до створення Комісії Правди і Примирення, у роботі якої я брала участь.

Комісія, яка закрила свою діяльність виданням в серпні 2003 року заключного звіту, не дозволила державі й далі ігнорувати вимоги тих, хто домагався справедливості. Робота комісії, хоча й була, без сумніву, досягненням в сфері прав людини, була тільки першим кроком в широкому процесі відновлення прав і справедливості для всіх жителів Перу.

У цьому розділі представлено особи і організації, такі як Комісії Правди і Примирення, діяльність яких була частиною процесу повернення справедливості і відбудови суспільства після жорстоких порушень прав людини. Деякі з цих осіб і організацій фіксували випадки порушень, не дозволяючи державі і суспільству їх ігнорувати. Інші допомагали повернути рівновагу окремим особам, які дізнали порушення своїх прав. Ще інші вимагали справедливості як для жертв, так й для винуватців.

У роботі Комісії справедливість означала покарання переслідувачів, отримання відшкодування – як групових, так й індивідуальних – для жертв, та запевнення, що здійснені злочини більше не повторяться. Відшкодування є важливою частиною здійснення справедливості в Перу, оскільки уряд має борг перед жертвами, яким не забезпечив захист, а також, відшкодування дозволяють членам суспільства поновити втрачені права.

Інші групи вживали інші техніки, щоби повернути справедливість у своєму суспільстві. Сподіваюся, що багато із цих тактик будуть корисними у вашій роботі.

— Sofia Macher

колишній член Комісії Правди і Примирення

колишній координатор, Народний Координатор з питань Прав Людини, Перу

Необхідність творчої діяльності в області прав людини не закінчується, коли разом із закінченням війни чи поваленням режиму припиняються порушення прав людини, чи коли жертви є звільнені або їм вдалося втекти. Вона триває навіть тоді, коли від часу здійснення порушень пройшло багато часу. Вплив порушень прав людини виходить поза безпосередньо завдане страждання: воно може знищити структуру даного суспільства, довести до економічної кризи і знищення громадського суспільства.

Наступаюча тиша (бездіяльність) не дає змоги жертвам, їх родинам і спільнотам, з яких вони походять, відбудувати суспільні структури; здійснити правосуддя по відношенню до винуватців порушень та робить даремними зусилля суспільства щодо примирення і повернення до нормального функціонування. Описані в цьому розділі тактики були використані у роботі по поверненню жертв і їх спільнот до втраченої

рівноваги, справедливості і примирення, для відбудови суспільної структури і створення бачення вільного і чесного суспільства.

Зазвичай є різниця між компенсаційною справедливістю і реваншистською справедливістю, де компенсаційна справедливість концентрується на зціленні жертв, винуватців і спільнот, а реваншистська справедливість підкреслює значення покарання винуватців і відшкодування для жертв. Обидва ці підходи мають значення і є корисними в реалізації завдання відбудови знищеної спільноти, тому, обидва були враховані.

Описані тактики, хоча найчастіше концентруються на минулому, відіграють важливу роль у запобіганні майбутніх порушень. Вони були використані для укріплення порушеної спільноти, протидіють безкарності винуватців; здійснюють щодо них правосуддя і вказують, що не будуть терпіти порушень; здійснюють записи порушень, які документують страждання жертв і їх родин; вказують схему здійснення порушень, що при збереженні пильності може допомогти розпізнати загрозу порушень і протидіяти їм у майбутньому.

Описані в цьому розділі тактики були поділені на три секції.

1 Збереження пам'яті про порушення — тактики, які виявляють характер і об'єм порушень прав людини або ідентифікують винуватців і жертви.

2 Підтримка осіб і спільнот — тактики, які охоплюють діяльність в сфері психічного здоров'я, терапії і інших методів повернення осіб і спільнот до рівноваги.

3 Прагнення отримання відшкодування — тактики, які прямують до справедливості шляхом судочинства, здійснення правосуддя, відшкодування і інших засобів.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ПОРУШЕННЯ

Часто ми стараємось викреслити з пам'яті порушення прав людини, про які дізнаємось, яких ми є свідками або які самі пережили. Забуваючи про порушення, ми залишаємо не виправленими кривди, що може відкрити дорогу наступним порушенням. Описані у цій секції тактики становлять міцну і загальнодоступну документацію порушень і методів, якими вони були здійснені. Без такої документації пам'ять може стертися, так як існуючі документи можуть бути розпорошені або доступ до них є ускладнений з огляду на бюрократичні процедури. Документи, що описують порушення прав людини мають тенденцію "зникнення", якщо вони не зберігаються. Там де документація існує, отримання до неї доступу і оповіщення даних може вимагати окремих заходів. В ситуаціях, де єдиним доказом є тіла, поховані в анонімних або масових могилах, необхідні є тактики, які використовують спеціалізовані методи судової медицини. В інших випадках, інформація про порушення є вже загально відома, але оскільки вони відбулися досить давно, виникає побоювання, що люди забудуть про то, що відбулося. Ці механізми не тільки зберігають пам'ять про порушення, але також дозволяють робити висновки. В деяких нижче описаних ситуаціях, там де порушення

мали загальний широкий масштаб, державні комісії і трибунали давали жертвам, їх родинам, і в деяких випадках – винуватцям, можливість висловитися.

Розкриття справ і реєстрів, які містять інформацію про порушення прав людини – особливо про випадки смерті, катувань і зникнень – для загального відома, може служити кільком цілям. Може дати родинам жертв почуття “здійснення розплати”, допомагаючи їм закрити минуле або здійснити традиційно прийняті в їх культурі жалобні ритуали. Допомагає також родинам зібрати базову інформацію для подання позову проти винуватців. Загальнодоступні архіви можуть стати помітним і відчутним доказом пам’яті, становити платформу для громадських дискусій і бути, певним чином, голосом жертв.

Відповідь для родин жертв: Документація порушень прав людини як засіб реалізації справедливості.

В Камбоджі задокументовано злочини геноциду здійснені Червоними кхмерами і зібрану документацію надано до загального відома, зберігаючи таким чином пам’ять про тих, хто став жертвами геноциду, як й тих, хто до цього допустив.

Центр Документації в Камбоджі (*Documentation Center of Cambodia* - DC-Cam) накопичує дані про жертви і винуватців геноциду, який мав місце в Камбоджі, завдяки чому родина і друзі можуть дізнатися, яка була доля загиблих. Одночасно, DC-Cam збирає інформацію, яка може бути доказом у судочинствах проти членів Червоних кхмерів.

Система ідентифікації справ в рамках DC-Cam допомагає родинам як жертв, так й винуватців, встановити їх долі, передивляючи детальну документацію, яку вів режим Червоних кхмерів в 1975-1979 роках. DC-Cam складається із чотирьох баз даних, в яких згруповані тисячі сторінок документації, фотографій і протоколів. Топографічний проект, здійснений з використанням технології GPS ідентифікував 19 466 масових поховань, 168 в’язниць і 77 інших ознак геноциду в 170 округах Камбоджі і майже усіх провінціях країни.

Хоча найчастіше докази вказують, що дана особа була замордована Червоними кхмерами, відомість про це, що саме відбулося може допомогти родинам закрити цей розділ, що дасть змогу цілому суспільству вийти із травми геноциду. У справі деколи міститься інформацію про місце поховання тіла, що дозволяє родині здійснити відповідний погребальний ритуал. Близько 80 процентів родин, що звертаються до центру, щоби довідатися про долю своїх близьких, отримує інформацію про те, що відбулося.

Кінцевою метою DC-Cam є збереження живої пам’яті про геноцид, допомога жителям Камбоджі у пошуках справедливості та участь у будівництві майбутнього без ризику повторення таких подій.

Тактика DC-Cam є дуже ефективна в такій країні як Камбоджі, де населення тривалий час піддавалося серйозним порушенням прав людини. Цей досвід можуть використати інші країни, які виходять з тривалого процесу насилля. Щоби створити центральну базу даних, організація мусить визначити чи і яка документація або докази лишилися після винуватців порушень, необхідним може виявитися також здійснення ексгумації і дослідження в області судової медицини. В Камбоджі злочини геноциду були скеровані проти освічених осіб, що знищило систему правосуддя і стало причиною того, що отримані інформації могли бути використані лише після відбудови системи.

Яким чином можна задокументувати порушення прав людини у своєму суспільстві? Як можна використати цю документацію у відновленні рівноваги і справедливості?

Розкриття архівів періоду терору: використання права доступу до справ жертв порушень з метою встановлення справедливості

В Парагваї, Центр Документації і Архівів (*Centro de Documentación y Archivo* - CDyA) використовує приписи, які дають колишнім ув'язненим привілей *habeas data* – право на контроль документів, пов'язаних з їх справою – створення “архіву терору”.

CDyA після 35 років панування в країні військової диктатури представив до загального відома поліцейські архіви.

Конституція Парагваю, як і конституції п'яти інших країн Латинської Америки, містить право охорони особових даних - *habeas data*: належне колишнім ув'язненим право контролювати дані, що стосуються них. Після подання заяви про надання доступу до своєї справи, Мартін Альмада, колишній політичний в'язень, разом з місцевим суддею, знайшов в 1992р. у відділенні поліції в Ламбарі тисячі справ заарештованих осіб.

Знайдені справи детально документують долю в'язнів – катування і інші порушення їх прав, тому послужили відтворенню подій затримання окремих осіб під час чергових диктатур, підтвердили випадки загибелі, а також були використані як доказ у справах проти колишніх поліцейських і військових службовців з кількох країн Латинської Америки.

Суди у Парагваї, в т.ч. Верховний Суд, остаточно вирішив зробити справи загальнодоступними. Архіви, тепер під контролем CDyA, є відкриті для науковців, аналітиків, діячів з питань прав людини і всіх зацікавлених. CDyA використала справи як основу позовів; вони також спричинилися до організації трибуналів, які засуджували головних винуватців, яких держава надихала до безправних затримань і використання тортур, а також до інформування про роботу парагвайської комісії правди. По відношенню до двадцяти засуджених урядових службовців були висунуті вироки вищої міри покарання. Архів також використано у справі екстрадиції генерала Августо Піночета з Великої Британії до Іспанії в 1998 році.

CDyA зафіксувала 90 відсотків матеріалу на мікроплівках, а також записує його в цифровій формі. Сьогодні тривають клопотання про занесення архівів у список світової спадщини ЮНЕСКО.

Доступність детальної інформації про порушення прав людини має основне значення для тих, хто став їх жертвою, а також для встановлення справедливості після закінчення періоду порушень. Констатації Мартіна Альмади в Парагваї підтвердила досвід багатьох в'язнів і запустили юридичні дії.

Оскільки в Парагваї архіви були знайдені випадково, уряд багатьох країн вжив тактику свідомого розкриття архівів стосовно порушень прав людини. У Німеччині і кількох країнах Східної Європи зробили доступними справи жертв дій тайної поліції. У Німеччині архіви, які надає незалежна установа – так звана Адміністрація Гауска, відкриті для всіх жертв, але не для кожного зацікавленого. У тодішній Чехословаччині

і інших країнах, архіви розкривалися поступово і не були доступні жертвам, однак, деякі справи, внаслідок пробілів в системі, були розкриті для політичних цілей.

Такий підхід викликав хвилю критики і був підставою для багатьох роздумів. Тіна Росенберг під час семінарів з питань прав людини у Harvard Law School присвячених комісіям правди, підкреслювала, що “факт, що німецькі архіви були розкриті, допоміг вирішити проблему відсутності вірогідності справ”. Жертви можуть підтвердити, чи оскаржені особи, під час їх буття інформаторами, дійсно здійснили дії, в яких їх звинувачують. Це є механізм самоконтролю, відсутній в моделі, прийнятій в Чехословаччині. Більше того, у Німеччині жертва може вирішити чи вона хоче оприлюднити дані особи, яка на неї доносила. Така інформація, в принципі, не має загального характеру.

Які із приписів, діючих в даній країні, можуть пригодитися для отримання доступу до документації, яка підтверджує порушення прав людини і ідентифікує винуватців?

Збереження пам'яті: Координація зусиль багатьох організацій для збереження архівної інформації і створення системи доступу до неї

Коли порушення прав людини стають явними, часто повторюється зобов'язання „ніколи більше”. Ця обіцянка однак, не може бути дотримана, якщо пам'ять про жертви, і тих, хто протистояв переслідувачам, не буде живою. Нажаль, важлива інформація, яка міститься в документах багатьох організацій, часто є невідомою на зовні і є недоступна для тих, хто міг би запобігти повторенню порушень прав людини. *Memoria Abierta* є союзом восьми діючих у Аргентині організацій прав людини, які спільно створили загально доступну базу даних, що має спричинитися до тривалого увіковічення у свідомості події періоду режиму.

Memoria Abierta створили систему, доступну до всіх публічних архівів, які містять документи, фотографії і протоколи, які є свідцтвом жорстокості державного терору в Аргентині, його жертв і осіб, які ставили їм опір. Оригінальні матеріали переховуються в офісі *Memoria Abierta* та інших партнерських організацій; кожен користувач Інтернету може переглянути каталог файлів. База даних містить простий у користуванні індекс всіх матеріалів, який також видає інформацію про те, де знаходяться оригінальні матеріали, отож, кожна зацікавлена особа може контактуватися у цій справі з відповідною організацією. В рамках проекту розроблено спеціальне програмне забезпечення в форматі *open-source*, яке може служити для створення подібних баз даних іншими організаціями.

Архів програми „Patrimonio Documental” складається з п'яти частин: 1) відповідної програми „Patrimonio Documental”, яка містить близько 22 000 документів щодо терору у період державного режиму; 2) програми „Топографія пам'яті”, яка містить карти, документи і інформацію про місця, де відбулися порушення – понад 340 місць тортур, які були розміщені у звичайних будинках на території цілої країни; 3) архіву фотографій, якій містить цифрові фотографії із організацій прав людини, приватних колекцій і засобів масової інформації; 4) архіву зізнань, яке містить перекази понад 320 розмов, проведених з особами, які були жертвами терору; 5) власних документів зі зборів *Memoria Abierta*.

До складу *Memoria Abierta* входять наступні організації: *Abuelas de Plaza de Mayo*, *Asamblea Permanente por los Derechos Humanos*, *Asociación Buena Memoria*, *Centro de Estudios Legales y Sociales*, *Familiares de Desaparecidos y Detenidos por Razones Políticas*, *Fundación Memoria Histórica y Social Argentina*, *Madres de Plaza de Mayo — Línea Fundadora* oraz *Servicio Paz y Justicia*.

Партнерство цих організацій було налагоджене для розробки і підтримки проєктів, скерованих на збереження у суспільстві і окремих осіб пам'яті про події, які мали місце підчас військової диктатури. *Memoria Abierta* підтримує також ініціативи стосовно дебатів щодо створення місць пам'яті. У майбутньому архіви увійдуть до складу основної колекції Музею Пам'яті.

Тактика координації діяльності архівів різних організацій, може бути використана у кожній країні, де дані стосовно прав людини збирає більше ніж один суб'єкт. Може бути частиною проєкту увіковічення, але також може бути використана в країнах, де численні організації прав людини поточно слідкують здійснені порушення прав людини і потребують ширшого доступу до інформації.

Судова антропологія: Використання методів судової медицини у встановленні тотожності жертв і причин смерті

У справах, де відсутня документація або вона є недостатньою, судова медицина може представити матеріал, необхідний для відкриття процесу у суді і надати родинам жертв інформацію, яку вони шукають. Зібрані матеріали мають спеціалізований науковий характер і тому можуть мати більшу доказову силу здійснення порушень прав людини ніж покази свідків та документи. Проведення ексгумації дозволяє родинам здійснити традиційні жалобні ритуали та поховання і хоча члени родин жертв й далі переживають, мають можливість закрити цю сторінку.

Протягом двох минулих декад Аргентинська Група Судової Антропології (*Equipo Argentino de Antropología Forense* - EAAF) проводила ексгумацію останків жертв державного терору. В Аргентині за часів диктатури в 1976-1983 роках було вбито або пропало без вісті десять до тридцяти тисячі людей. EAAF ставить собі три цілі: передача останків жертв їх родинам; представлення доказів в процесах проти винуватців; навчання і розвиток навиків інших груп, що ведуть дослідження в сфері судової медицини в країнах, які пройшли через насилля з боку уряду і мусять здійснити порахунки з минулим.

EAAF має постійний колектив, який аналізує інформації про загиблі особи. Колектив зазвичай розпочинає роботу зі вступного розслідування щодо ствердження, де дана особа могла бути похована, якому супроводжують розмови з близькими, друзями, іншими колишніми в'язнями, колишніми політичними діячами. Розмови стосуються фізичних характеристик загиблого і можливого місця і часу смерті. EAAF аналізує також поліцейські і урядові документи, які містять описи зовнішності, відбитки пальців і звіти автопсії – для цього часто необхідним є отримання дозволу суду. Якщо колективу вдається знайти відповідну кількість документів, процес переходить у наступний етап.

Коли ідентифіковано ймовірне місце поховання останків, колектив налагоджує зв'язок з родиною жертви, без згоди якої EAAF не буде продовжувати дії. Якщо родина виразить згоду, а колектив отримає необхідні дозволи прокуратури або відповідного органу, починається ексгумація. Родина може взяти участь

в деяких заходах. Колектив використовує стандартні археологічні методи, а видобуті останки передаються в лабораторію, де працівники EAAF пробують підтвердити тотожність жертви та встановити причини і обставини смерті.

Таким чином EAAF вдалося ідентифікувати сотні жертв, даючи родинам впевненість щодо долі їх близьких та накопичувати докази у процесах в державних судах, міжнародних трибуналах, комісіях правди і місцевих судах. EAAF навчила також багато інших груп в цілому світі. Члени колективу вказують, що це мало велике значення для розвитку співпраці між країнами Південної Америки.

Дуже важким моментом є налагодження контакту з родиною і передача їй інформації про долю близької особи. Це може бути кінцем пошуків, на які родина не завжди готова. Стараємося створити зв'язок з родиною і підготувати її до того, що має наступити. Пояснюємо їм, що вони побачать, чого можуть сподіватися і стараємося відповісти на їх питання та дозволити бачити нашу роботу.

— Luis Fondebrider, Голова EAAF, Аргентина

Ведення EAAF слідства в справі смерті даної особи дає змогу брати участь родинам і спільноті. Це має принципове значення для спільнот, які не тільки були пригнічувані під пануванням режиму, але також були виключені з процесу примирення. Підхід, запропонований EAAF вимагає визначеного рівня відвертості і політичних свобод, але досвід перенесення тактики до понад 30 інших країн показує, що повна підтримка уряду не є необхідною.

Інша група, працююча в Гватемалі, концентрується на психологічній допомозі. Група з питань Досліджень Суспільства і Психосоціальних Дій (*Equipo de Estudios Comunitarios y Acción Psicosocial* - ECAP) співпрацює з *Fundación de Antropología Forense de Guatemala* у забезпеченні підтримки родинам і спільнотам до ексгумації, підчас неї та після.

ECAP створює групи підтримки, в яких родини можуть поділитися почуттям втрати, яку вони понесли, можуть розповісти про свій досвід, вчать ставити чоло наслідкам насилля і зрозуміти свою теперішню ситуацію і подумати про плани на майбутнє. Родини отримують також допомогу в організації похорону, який має символічно утримати зв'язок між живими і мертвими.

Крім підтримки до ексгумації, діячі ECAP супроводжують родини підчас неї, щоби допомогти їм сприйняти реальність. В спільнотах, які зіткнулися з серйозними переслідуваннями на політичному фоні, дуже розповсюдженими в сільських районах Гватемали, діячі ECAP оцінюють вплив насилля, створюючи групи, які шукають шляхи повернення цілої спільноти до рівноваги. З цією метою ECAP підтримує спільноти щодо створення місць пам'яті. Такі програми пропагують свідомість історії, минулого і майбутнього країни та завдань, які пов'язані з домаганням своїх прав.

Як можна використати методи судової медицини і інші спеціалізовані методи досліджень для документування порушень прав людини?

Виявлення правди: Створення офіційної комісії правди для дослідження найсерйозніших порушень прав людини .

Протягом останніх двох декад, кілька країн, які пройшли тривалий період порушень, надали жертвам, а деколи й винуватцям можливість висловитися. Режим часто засекречує свої дії, що може спричинити ізоляцію жертв. Виявлення правди може призвести до того, що жертви усвідомлять собі, що багато інших людей також були у подібний спосіб трактовані. В оптимальному вигляді, цей процес повинен охопити ціле суспільство або принаймні значну його частину, так, щоби не викликати внутрішніх поділів.

Комісії правди є одною із тактик виявлення правди, які використовують уряди країн для запуску процесу примирення. Мандат комісії, який вказує мету їх діяльності і компетенції, визначається зазвичай законодавчими або виконавчими органами держави. В Південній Африці, під кінець ери апартеїду, було прийнято стратегічне рішення про створення Комісії Правди і Примирення, замість відкриття судових процесів проти винуватців найбільш серйозних порушень прав людини. Комісія Правди і Примирення була скликана державним парламентом; її місія полягала на встановленні повної картини характеру, причин і об'єму порушень прав людини, здійснених всіма учасниками конфлікту в період з 1 березня 1960р. по 10 травня 1994р.

Діюча в Південно Африканській Республіці Комісія Правди і Примирення (*Truth and Reconciliation Commission* - TRC) була створена в 1995р. після тривалого часу публічних дебатів. Завданням Комісії було збір інформації про найсерйозніші порушення прав людини, здійснені державними установами або озброєною опозицією під час апартеїду, а також пропагування народної єдності і примирення. Комісія мала підготувати рекомендації щодо змін в політиці держави для запобігання майбутнім порушенням. Крім процесів, пов'язаних з амністією і порушенням прав людини, відбувалися також процеси присвячені порушенню прав жінок і дітей, процеси присвячені ролі, яку відіграли релігійні спільноти, служба здоров'я, представники юридичних професій, сектор бізнесу і інші установи, які активно чи пасивно спричинилися до порушень прав людини. Судові процеси відбувалися по цілій країні, а мас-медіа слідували за ними в поточному режимі. Вони широко інформували про роботу TRC протягом всього періоду її діяльності.

Свідчення дали понад 20 тисяч свідків. Щоби спростити свідкам їх завдання, TRC послужилася так званими "радниками", (що само по собі було цікавою тактикою) вибраними серед священнослужителів, соціальних працівників або працівників служби здоров'я, які підтримували їх до процесу, під час та після його закінчення. "Радники" пройшли інтенсивне навчання щодо принципів роботи і організації Комісії.

Унікальним аспектом мандату Комісії була можливість надання умовної амністії винуватцям порушень прав людини, котрі публічно дали свідчення щодо своїх дій. Передумовою надання амністії було цілковите оприлюднення здійснених вчинків і встановлення, що вони були політично мотивовані. Умовна амністія була методом, який раніше діючі комісії правди не вживали в широкому масштабі, а який приніс результат у вигляді публічних зізнань, в яких містяться деталі найголосніших злочинів ери апартеїду, в т.ч. здійсненого в 1977 році вбивства активіста Stevena Biko. Особи, які свідчили, насправді не мали гарантії амністії, однак, в кінцевому результаті, процеси проти тих, кому не дали амністію, так й тих хто не зізнавався, не були розпочаті.

Звіт Комісії був виданий в семи томах в 1998-2002 роках. Хоча не можливо оцінити результатів роботи Комісії на перспективу, одним із результатів, який відразу було видно, були рекомендації щодо способу протидії майбутнім порушенням, які мали вплив на роботу новоствореного уряду, а також нагромадження збору документів порушень прав людини під час апартеїду. Треба підкреслити, що TRC не виконала всіх пов'язаних з нею сподівань. Дотепер жоден із винуватців, котрий відмовив свідчити, не представ перед судом, хоча процедура допускає таку можливість, а країна й надалі пробує вирішити проблему відшкодувань.

Більше про роботу “радників” можна довідатись на сайті проекту “Нові тактики” www.newtactics.org, в секції *Tools for Action* (Інструменти Дії).

Комісії правди були створені в багатьох країнах, для вирішення різних проблем, маючи різні об'єми діяльності і давали різні результати. Деякі з них мають уповноваження щодо виклику в суд під загрозою покарання, а інші диспонують лише обмеженими юридичними інструментами. Частина комісій проводять публічні процеси, які часто транслюються по телебаченню, інші працюють виключно при закритих дверях. Деякі комісії рекомендують фінансові і іншого типу відшкодування жертвам та з метою запобігання майбутнім порушенням прав людини формулюють рекомендації щодо змін в політичних, військових, поліцейських структурах чи юрисдикції, в суспільному житті чи системі освіти,

Glenda Wildschut, колишня комісар Комісії Правди і Примирення в ПАР, підкреслює, що дії Комісії були під багатьма кутами обмеженими. Наприклад:

- TRC займалася тільки найсерйознішими типами порушень прав людини. Жертви примусових переселень, відчуження землі, особи, які зіткнулися з законом про мішані шлюби і іншими правовими актами, не мали змоги звернутися до TRC.
- Діючий в рамках TRC комітет з питань відшкодування був уповноважений лише сформулювати рекомендації щодо дій парламенту, а комітет з питань амністії міг дати негайну амністію.
- TRC мала охопити триваючий 34 роки період порушень протягом лише трьох років роботи.
- Засоби щодо емоціональної і психологічної підтримки жертв були дуже обмеженими.

Тактика й надалі викликає контра-версії. Дехто рахує, що комісії правди тільки зміцнюють біль і почуття безпорадності жертв, оскільки виявлення порушення не в'яжеться з покаранням винуватців. Інші стверджують, що в глибоко поділеному суспільстві переслідування порушень прав людини судовим шляхом незмінно в'яжеться зі зміцненням опору винуватців проти демократичних перемін. Комісії правди, однак, можуть бути використані як частина ширшої стратегії, яка охоплює як виявлення правди, так й покарання винуватців, або, як у випадку Аргентини, можуть спричинитися до створення політичного клімату, скерованого на відкриття карного процесу.

Осудження військових злочинів: Створення міжнародного трибуналу як форми усвідомлення військових злочинів на сексуальному ґрунті та прагнення забезпечення відшкодування жертвам.

Азіатська організація створила міжнародний трибунал для збереження пам'яті про порушення, які мали місце десятки років тому, і домагання відшкодування.

Діюча в Японії Мережа з питань Насилля проти Жінок під час Війни (*Violence Against Women in War Network* - VAWW-NET) створила трибунал, який мав засвідчити про насилля на сексуальному ґрунті під час війни і вимагати справедливості для його жертв. В першій половині двадцятого століття уряд Японії створив систему сексуального рабства в формі мережі так званих осередків комфорту, публічних будинків, контрольованих армією. Близько 400 000 жінок і дівчат були змушені в них працювати. Близько 50 років цей факт був оточений мовчанням.

В 1998р. VAWW-NET запропонувала створити Міжнародний Комітет з питань Військових Злочинів проти Жінок (*Women's International War Crimes Tribunal*). Був скликаний Міжнародний Засновницький Комітет (*International Organizing Committee* - IOC), до складу якого увійшли представники неурядових організацій з країн походження жертв і Японії та представники міжнародної громадськості. IOC розробив статут Трибуналу, встановив принципи діяльності і регламент і підготував його до процесів, які мали відбутися в Токіо в грудні 2000р. Чотири групи обвинувачів з 10 країн представили акти оскарження (в т.ч. спільний акт оскарження, підготовлений Північною і Південною Кореєю). На процесах головував склад чотирьох суддів, які представляли різні країни і юридичні закони. Трибунал вислухав зізнання жертв, так званих "постачальниць комфорту", які відбувалися на живо і записувались, та зізнання двох колишніх солдат.

Експерти висловилися щодо способу організації японських військових структур. Судді проаналізували офіційну документацію, спогади, щоденники і урядові листи. Під час тривання процесу зал Трибуналу був заповнений близько тисячним натовпом спостерігачів і представників міжнародних мас-медіа. Після трьох днів Трибунал виніс вступний вирок щодо правових і фактичних висновків і рекомендував виплату відшкодувань.

Трибунал зібрав документацію і пробудив в міжнародній громадськості свідомість військових злочинів на сексуальному ґрунті. Уряд і суспільство Японії створили в 1995р. Фонд на користь Жінок Азії (*Asian Women's Fund* - AWF), який був виразом вболівання і джерелом компенсації для жертв. Хоча фонд для жертв становив 483 мільйонів ієн (приблизно 4 мільйони доларів США), багато із жертв вважає, що AWF є для японського уряду лише претекстом для уникнення виплати безпосереднього відшкодування; деякі із жертв відмовили у прийнятті відшкодування з цього фонду, кошти якого є приватні.

Трибунал переламав триваюче кілька декад мовчання навкруг теми, яка в Японії становила табу, а міжнародна громадськість не вміла до неї підійти. Звернули увагу та переживання "постачальниць комфорту", появились дотації для жертв від приватних дарувальників. Однак, не вдалося стягнути відповідальність японського уряду щодо виплати безпосередніх відшкодувань. Такий трибунал міг би допомогти переламати мовчання навкруг інших тем - в більшій чи меншій мірі - і створити рух міжнародних ініціатив з цих питань, як наприклад, організація фондів на користь жертв.

Подібні процедури, що мають форму приближену до судового процесу, можуть бути використані також поза межами країни, в якій були порушення. У Сполучених Штатах організація *Minnesota Advocates for*

Human Rights організувала інсценізацію засідання трибуналу щодо злочинів Червоних кхмерів, під час якого члени місцевої спільноти з Камбоджі висловилися на тему геноциду в їх країні. Свідки мали можливість розказати про свої досвіди, а жителі Мінесоти завдяки цьому дізналися ким є люди, які прибувають до їх спільноти і через що вони пройшли. Частиною проекту була підготовка кіно-матеріалів на підставі зібраних висловлюваннях, які тепер є частиною постійної експозиції в *Minnesota History Center*.

Яким чином можна отримати підтримку своєї діяльності в інших країнах?

ПІДТРИМКА ОКРЕМИХ ОСІБ І СУСПІЛЬСТВА В ЦІЛОМУ

Насильство можна побороти традиційними методами охорони прав людини, але за їх допомогою не вдасться відтворити мирне середовище життя без налагодження шкоди, понесеної окремими особами, які були об'єктом порушень і суспільствами, до яких вони належать. Тактики описані у цій секції мають на меті підтримку у відновленні рівноваги особами і їх суспільствами, шляхом започаткування серії змін, які прокладуть дорогу до поступу.

Переслідування по відношенню до окремої особи, кривдить також її родину і ціле суспільство, нищить довіру і почуття безпеки, порушує існування міжлюдських відносин, які дають членам суспільності відчуття взаємної підтримки. Порушення прав людини, що скоюються протягом довшого періоду часу і у великому розмірі — чи то при правлінні безкомпромісного режиму, чи теж в період внутрішнього конфлікту — є причиною створення значної популяції біженців або виселених осіб, що навіть у спільнотах, які не мали фізичних втрат, може викликати у окремих осіб нервовий розлад.

Тактики, що описані далі, спрямовані на відбудову суспільств і відновлення внутрішньої рівноваги в окремих осіб, життя яких змінилось в результаті порушення їх прав. Ці тактики користуються сучасними методами з галузі психічного здоров'я і технік терапії (хоча докладна тематика технік психологічного лікування залишається поза матеріалом цієї книги), що часто поєднуються з елементами, взятими з традиційних культур. Велике значення має факт, що більшість, якщо не всі описані тактики, відбуваються при підтримці конкретних осіб суспільством. Може здаватись, що суспільство знищене конфліктом чи диктатурою не володіє ресурсами, з яких воно могло б черпати сили. Однак дослідження існуючих ресурсів — ними є традиції культури чи особи, які володіють знанням і вмінням, які можна використати — та збільшення їх потенціалу має ключове значення для відбудови суспільства.

Три описані тактики концентруються на процесі повернення рівноваги суспільствам, знищеним внутрішніми конфліктами, катуваннями і виселеннями. Інколи, особливо після довготривалого внутрішнього конфлікту чи плеєнних сутичок, переслідувачі і жертви повинні відбудувати своє життя поруч, в тому самому суспільстві. Зосередження уваги на потребах жертв при одночасному знехтуванні переслідувачів може здаватись натуральним, однак робота з виконавцями порушень може мати велике значення для суспільства і його потреб.

Біженці, які здобувають кваліфікації для надання психологічної допомоги: Інтенсивні навчання методом побудови локальної бази послуг у галузі психологічної допомоги для травмованих жертв.

Центр для Жертв Катування (який координує проект Нові Тактики Прав Людини, і в рамках якого видано цю книгу) функціонує на користь відбудови суспільств, в яких більша частина

популяції зіткнулась з катуваннями і має війсьну травму, а також була змушена залишити свої домівки.

Центр для Жертв Катування (*Center for Victims of Torture - CVT*) навчає і готує біженців, що проживають в Гвінеї і Сьєрра Леоне до ролі тзв. *peer counselors* – радників, які підтримують особи, які знаходяться в такій самій ситуації, як колись вони. Біженці надають психологічну допомогу для осіб, що були піддані катуванню і є жертвами війсьної травми. Завдяки цьому CVT може надати допомогу більшій кількості осіб, одночасно створюючи штат, підготованих в результаті навчанням осіб, для надання психологічної допомоги в суспільствах, де раніше не було такої підтримки. Такі особи виконують багато завдань типових для професійних психологів, але працюють вони під наглядом і контролем спеціалістів.

Війни і внутрішні конфлікти, що відбуваються у Західній Африці торкнулись такої значної частини населення і привели до створення такої великої кількості осередків для біженців, що навіть міжнародні організації, такі як CVT не могли б запропонувати достатньої кількості працівників для повного заспокоєння потреб психологічної допомоги. Замість цього, CVT вирішило провести набір серед осіб, що перебувають в осередках для біженців в Гвінеї і Сьєрра Леоне, рекрутуючи понад 120 біженців для ролі радників - *psychosocial agents (PSAs)*, які надаватимуть психологічну підтримку.

Робота в центрах для біженців, де постійно перебуває дуже багато осіб, що потребують психологічної допомоги, запевняє можливість постійного нагляду за працею вивчених осіб. Більшість із радників (PSAs) проходили навчання і спостереження протягом понад чотирьох років до того, як розпочати реалізацію програми в суспільствах, в яких скоєно порушення.

Застосовувана CVT модель інтенсивного практичного навчання поєднує західне розуміння психотерапії і локальне розуміння проблеми травми та процесу виходу з неї. Програма розпочинається двотижневим тренінгом, після якого відбуваються наступні тренінги: один день на місяць і тижневе навчання раз у квартал. Тренінги концентруються на проблемі травми, загальної психології, розвитку комунікаційних здібностей і вміння надання допомоги. Психологи і соціальні працівники CVT працюють в осередках для біженців, вказуючи методи роботи і допомагаючи PSAs розвивати здобуті здібності. Розпочинаючи роботу, радники (PSAs) протягом десяти тижнів спостерігають за професійними психологами і їх роботою в рамках групової терапії, протягом наступних десяти тижнів допомагають у проведенні роботи з групою, врешті, протягом ще наступних десяти тижнів ведуть власну групу, під наглядом спеціаліста. Після закінчення навчання радники (PSAs) володіють знанням про результати травми і способів виходу з неї, а також вміють оцінити процес лікування. Вони здобувають також вміння роботи у групі і результативного спілкування.

Більше про цю тактику прочитай в Тактичній Методиці, яка міститься на сайті проекту “Нові Тактики” www.newtactics.org, в розділі *Tools for Action* (Інструменти дії).

Що найважливіше, CVT користується цією тактикою для того, щоб допомогти суспільству у самостійному відновленні рівноваги. Біженці, які завдяки навчанню стають радниками (PSAs), набувають почуття власної вартості завдяки здобуванню нових вмінь і можливості здійснення чогось на користь свого суспільства. Особи, яким надається допомога, переконуються, що не тільки хтось, хто приходить ззовні, але також члени їх власного суспільства є в стані допомогти їм. Врешті, особи, що перебувають в центрах для біженців отримують психологічну опіку, якої вони потребують.

В описаному прикладі тактика була використана для роботи з жертвами катувань і воєнної травми, але можна її вживати також стосовно суспільств, яких у значній мірі торкнулось насильство.

Чи створення штату осіб, які після навчання надавали би допомогу з галузі медицини, психології чи охорони здоров'я має значення для твоєї роботи? Як можна збільшити спектр цих дій?

Прийняття дітей-солдат до суспільства наново: Поєднання традиційних метод і західної психотерапії для реінтеграції колишніх дітей-солдат в рідних суспільствах.

Діти-солдати є жертвами конфліктів, але і винуватцями порушень. Деякі з них були змушені до здійснення жорстоких злочинів, часто проти своїх близьких і членів своїх родин. Результатом цього є не тільки глибока психологічна травма, але також труднощі у прийнятті дитини наново родиною і суспільством. В Мозамбіку, організація прав людини використала тактику, яка вимагає тісної співпраці і великої довіри з боку всіх учасників – дітей-солдат, спільноти і її лідерів. Ця тактика базується на підтримці процесу відновлення рівноваги у суспільстві, допомагаючи наново включити дітей у життя цього суспільства.

Організація *Reconstruindo a Esperança* в Мозамбіку, поєднала традиційну терапію і західну психологію, щоби привести до реінтеграції колишніх дітей-солдат і суспільства. В громадянській війні в Мозамбіку з обох сторін конфлікту брали участь тисячі дітей. Лукреція Вамба, психолог *Reconstruindo a Esperança* пояснює, що „вони пройшли через небачені жахи, борючись зі своїм досвідом згідно з культурою і віруваннями свого суспільства. Процес повернення до суспільства має відбутись цим самим шляхом, щоби дозволити як на реабілітацію окремої особи, так і на реінтеграцію її з суспільством”. Організація прийшла до висновку, що ані традиційні методи оздоровлення, ані скерована до конкретної особи західна психологія, вживані окремо, не будуть достатніми до заспокоєння потреб дітей, ані суспільств.

Reconstruindo a Esperança почала роботу з проведення досліджень, метою яких було визначення, які суспільства не вміють порадити собі з проблемою повернення дітей-солдат і ствердження, яким потенціалом вони володіють. Дослідивши, що особами, до яких насамперед звертаються члени суспільства, потребуючи допомоги, є традиційні знахарі, психологи

Reconstruindo a Esperança переконали лідерів суспільств підтримати дії організації і допомогти у контактуванні зі знахарями.

Діючи всередині суспільства, психологи досліджують роль, яку традиційні процеси лікування відіграють у процесі поєднання і реінтеграції, а також контактуються з родинами, щоби довідатись, чого потребують їхні діти. Спочатку родини були недовірливі для чужинців, остерігаючись, що вони захочуть забрати їх дітей. Психологи зустрілись також з місцевими лідерами, описуючи результати травми і запитуючи, які проблеми вони спостерігають у дітей-солдат і чи можуть вони з ними впоратись самотужки. Коли лідери зрозуміли, що їм не вдасться вирішити проблему самостійно, психологи запропонували допомогу шляхом співпраці з традиційними знахарями.

Щоб полегшити започаткування співпраці, місцеві лідери супроводжували психологів підчас відвідування знахарів. Стало очевидним, що підхід і методи роботи обох груп можуть доповнюватись. Будуючи довіру у суспільстві *Reconstruindo a Esperança* розпочала також спільно зі спільнотами роботу над визначенням пріоритетів і здобуттям матеріальної підтримки, прагнучи заповнити відбудову засобів, таких як помешкання, освіта і господарське обладнання.

Наслідком тактики було створення цілісного підходу, в якому знахарі і психологи співпрацювали, спільно займаючись з дітьми, щоби отримати як найкращі результати.

Більше про цю тактику прочитай в Тактичній Методиці, яка міститься на сайті проекту “Нові Тактики” www.newtactics.org, в розділі *Tools for Action* (Інструменти дії).

Проблеми, з якими зустрічається суспільство в зв'язку з ситуацією колишніх дітей-солдат, нажаль існують не тільки в Мозамбіку. Ця тактика може застосовуватись в інших суспільствах, які працюють над інтеграцією осіб, які брали участь у військових діях, передусім у суспільствах, в яких лідери і знахарі можуть відіграти значну роль, і в яких жертви і переслідувачі змушені жити поруч. Процес повернення до рівноваги вимагає від суспільства перелому переконання, що порушники є з натури погані і їх не можна повернути назад до суспільства. Застосуванню цієї тактики перешкоджають обмежені ресурси, а передусім факт, що члени суспільства виходять з переконання, що ці ресурси можна би використати краще на користь жертв, ніж тих, хто їх переслідував.

Підчас відвідин кожного зі знахарів нас супроводжувала лідер цієї спільноти. Вона була нашим провідником, впроваджуючи нас у дім знахаря, де нас представляла, пояснюючи, що ми хочемо допомогти. „Це лікарі” - пояснювала - „вони є тут для того, щоби нам допомогти. Я їх привела, тому що вірю, що вони дійсно можуть це зробити”. Знахарі розповідали нам, в чому полягає їх робота з дітьми, а ми пояснювали, в який спосіб діємо ми, концентруючись на дітях і суспільстві в цілому. Ми відчували, що можемо співпрацювати. Якщо знахар спочатку може усунути погані емоції, то ми можемо потім домогтися підросли тим дітям, які до нас прийдуть.

— Лукреція Вамба, *Reconstruindo a Esperança*, Мозамбік

Розмови в колі: Включення суспільства в процес визначення покарання для порушників і підтримки їх ресоціалізації.

Розмова між жертвою і переслідувачем про спричинену кривду у спосіб, який допомагає обом сторонам і одночасно запобігає повторенню порушень, є рідкістю. В спільнотах Сполучених Штатів і Канади традиція, існуюча вже століття, адаптується до вирішення проблем сучасного виміру справедливості.

Розмови в колі відносяться до традиційного ритуалу розмови, створюючи атмосферу пошани, в якій всі учасники — особа, яка є жертвою порушення; її найближчі; переслідувач; суддя; прокурор; оборонці; поліція і працівники суду — можуть розпочати відверту розмову і вчинити спробу зрозуміти, що сталося, віднайти спосіб підтримки для обох сторін і запобігти наступним порушенням. Ця тактика базується на традиції розмови в колі, звичайної для корінних народів Північної Америки, в якій розмовники передають собі по черзі визначений символічний предмет, щоби надати розмові впорядковану структуру.

Розмови в колі є формою співпраці суспільств з правосуддям. Вони поєднують зазвичай декілька етапів, що розпочинаються ініціативою порушника і обіймають розмову з участю жертви, а також розмову з участю порушника, врешті – розмову за участі обох сторін, що має служити прийняттю рішення; а ще розмови, що мають на меті вивчення перебігу реалізації прийнятих рішень. Прийняте рішення може накладати певні обов'язки на дії суспільства, правосуддя, членів родин чи врешті – самих порушників.

Підчас розмови, учасники сидять у колі без столу і інших меблів. Одна з осіб веде розмову – часто цю роль виконує один із членів спільноти, завданням якого є надання зустрічі атмосфери взаємної пошани. Право висловлення на даний момент має той з учасників, хто тримає визначений символічний предмет, який переказується по черзі так, щоби кожна особа мала можливість висловитися. Шляхом визначення, кому на дану хвилину прислуговує право голосу, виключається можливість переривання висловлювання, що полегшує роботу керуючому розмовою. Це полегшує також можливість висловитись і представити свої концепції тим особам, які зазвичай мають труднощі з включенням до розмови. Кожного з учасників заохочується до розмови і пошуку можливих розв'язань для існуючої проблеми.

Тактику можна також використати в формі окремих розмов, що проводяться за участі жертви і винуватця, підчас яких учасники можуть домовитись про відповідну поведінку у справі і спосіб вирішення проблеми. За згодою зацікавлених осіб коло розмовників може визначити покарання для винуватця, може також прийняти постанови щодо зобов'язань членів суспільства і державних працівників правосуддя. Після проведення розмов перевіряється, чи зобов'язання були виконані відповідно до постанов, а у випадку зміни обставин, їх допасовується до нової ситуації.

Розмова в колі дозволяє особам, що мають різні погляди на дану ситуацію, зустрітись і провести важку для себе розмову, пов'язану з конфліктом, болем і насильством, в атмосфері пошани для кожного з учасників. Окрім підтримки для жертв і допомоги порушникам у зміні їх способу життя, кола можуть бути способом вирішення кризових ситуацій всередині родини, суперечок у школі чи на роботі, усунення бар'єр між культурами і поколіннями.

Розмова у колі не є методом, який можна застосувати до кожного порушника. Зв'язок порушника з суспільством, ступінь і щирість його старань щодо виправлення своїх вчинків, участь жертви, відношення осіб підтримуючих порушника – всі ці чинники визначають, чи у даній справі цей метод буде дієвим. Оскільки суспільства відрізняються, коли йдеться про здібності давати собі раду з внутрішніми конфліктами, урядове правосуддя бере участь в прийманні рішення колами щодо покарання, щоби захистити як жертви, так і винуватців перед невідповідною реакцією суспільства чи нерівним трактуванням.

— Кей Праніс, ведучий навчань, США

Розмова on-line: Створення Інтернет-форум підтримки і обміну досвідом для колишніх дітей-солдатів
--

Нові технології створюють можливість побудови свідомості порушень прав людини.

Започаткований в 2000 р., *Child Soldier Project* організації *International Education and Resource Network* з Сьєрра Леоне (*iEarn Sierra Leone*) створив Інтернет-сторінку, за допомогою якої колишні діти-солдати можуть розповісти про те, що вони пережили. На сторінці www.childsoldiers.org, є розміщені вірші, малюнки і висловлювання колишніх дітей-солдатів.

iEarn Sierra Leone відвідує школи, лікарні і табори, розміщує оголошення на радіо і публікує газетні статті з метою інформування всіх зацікавлених про проект. Учасники вчаться писати і читати, оволодівають підставами в обслуговуванні комп'ютерів. Психологічну опіку їм забезпечують психіатри і медичні сестри, які співпрацюють як волонтери.

Коли учасники проекту опанують вже обслуговування комп'ютера, вони можуть ділитися своїм досвідом і роздумами через інтернетні сторінки. Записки, малюнки і висловлювання колишніх дітей-солдатів викликали підтримку і солідарність в цілому світі. Учасники набирають впевненості і опановують знання, необхідні їм для визначення свого місця в суспільстві. Дотепер, в проєкті взяло участь понад 200 колишніх дітей-солдат.

Описана тактика використовує Інтернет, щоби допомогти розпорошеній групі жертв поділитися своїм досвідом і налагодити контакт між собою, тому може бути використана в інших ситуаціях, коли жертви порушень є далеко один від одного, або тоді, коли меншини – об'єкти

переслідувань (напр., неповносправні особи, геї або лесбіянки) – не можуть відкрито говорити про свої переживання перед суспільством. Інтернет створює безпечну зону для тих, хто хоче налагодити контакт з особами, які зрозуміють їх ситуацію. Однак, не завжди гарантування анонімності або конфіденційності є можливе в Інтернеті.

Ця тактика явно вимагає відповідної технологічної інфраструктури, але успіх, який мала *iEarn* в Сьєрра Леоне, - країні, знищеній війною і найбіднішій в світі, доказує, що цю перешкоду можна подолати.

Як можна комусь дати змогу висловитися? Діти, серед яких є багато художньо талановитих, можуть відкрити свої таланти, що дозволить їм повірити, що їх життя може бути кращим. Їхні пісні, малюнки і музика, а також міцна підтримка з боку ровесників, є каталізатором суспільної справедливості і позитивних змін.

— Andrew Benson Greene, childsoldiers.org, Sierra Leone

Даючи дітям надію: Організація відпочинкових таборів для надання дітям можливості відірватися від насилля, яке їх торкається

На Західному Березі Йордану організація прав людини функціонує для вирішення проблеми комплексів у дітей, які проживають на окупованих теренах, даючи їм шанс на контакт з іншими дітьми з приязного середовища.

Центр Терапії і Реабілітації Жертв Катувань (*Treatment and Rehabilitation Center for Victims of Torture - TRC*) в Ramallah, на Західному Березі організовує безплатний літній табір для реабілітації дітей з комплексами. Рекреаційні, художні і реабілітаційні заняття, які проводяться в рамках цього табору, мають на меті допомогти дітям порадити собі зі своїм страхом і комплексами, а також надати собі взаємну підтримку.

Ізраїльські війська окупує Західний Берег з 1967р. Неперервне насилля, яке панує в цьому регіоні, має вплив на все палестинське суспільство, спричиняючи створення культури життя, яка базується на агресії. Більшість дітей, проживаючих на Західному Березі, які народилися вже в небезпечних і конфліктних умовах, були протягом свого життя свідками жорстоких подій.

TRC розпочала програму літніх таборів щоби допомогти дітям зняти це навантаження і створити їм можливість реабілітації. TRC розповсюджує інформацію про програму в поближких селах, таборах для біженців та серед своїх пацієнтів. Більшість дітей, які беруть участь у таборах (близько 60-70) проявляють симптоми неспокою, депресії або почуття самотності, пов'язані з пережитою травмою, багато з них було свідками смерті або катувань членів своїх родин.

Літній табір триває три-чотири тижні, підчас яких проводяться щоденні три- або чотиригодинні заняття. Забезпечується транспорт до місця проведення занять, які найчастіше

проходять поблизу будинків дітей. Учасники діляться на групи. Кожна дитина має свого опікуна, який підтримує його, слухає і допомагає зблизитися зі всією групою. Кожна дитина також має опіку психіатра, психолога і суспільного працівника. Перші і останні дні табору присвячені художнім і спортивним заняттям. Решта днів концентруються на роботі в групі, групових процесах, консультаціях, терапії через мистецтво і ігри. Для оцінки впливу табору на кожну дитину ведуться медичні звіти і звіти про поведінку дітей.

Як вказують анкети, заповнені батьками і опікунами дітей, після закінчення табору багато із дітей проявляє менше неспокою, рідшими є агресивні поведінки, діти є більш відверті і краще спілкуються з групою. Підчас занять з малювання діти малюють місця де вони живуть і свої плани на майбутнє. Найчастіше перші малюнки намальовані темними кольорами і є сумні. На малюнках дітей, намальованих під кінець табору, видно більше оптимізму і надії.

Табори дають дітям можливість вирватись з середовища, де щоденно проявляється насилля і знайти інші способи радити собі з комплексами не прибігаючи до агресії. Діти мають відчуття свободи, табір є для них місцем, де вони можуть виразити себе через ігри і мистецтво, одночасно пройти реабілітацію.

Повернення історії: Документування зізнань свідків для створення запису історії, який дасть можливість членам ізольованих суспільств ствердити об'єм військових злочинів, скоєних в країні.

Історію пишуть переможці. Жертви переслідувань – чи це бідні спільноти, чи цивільне населення, впнутане в громадянську війну – рідко коли мають можливість висловитися, навіть вже після закінчення періоду порушень. Діюча в Гватемалі група збрала для написання історії війни осіб, яких власне ця війна знищила і виключила із суспільства. Безпосереднім результатом цієї роботи був звіт, однак його опрацювання розпочало ширший процес примирення місцевих спільнот і дало шанси висловитися особам, які раніше не мали такої можливості.

В рамках проекту REMHI (*Recovery of Historical Memory*), кілька католицьких єпархій в Гватемалі залучило своїх членів для збору зізнань свідків порушень прав людини, здійснених владою країни. Ці свідчення зібрано в звіті, метою якого було представити інформацію про ситуацію в країні, яку на собі відчують спільноти і окремі особи.

Підчас триваючої понад 36 років громадянської війни в Гватемалі понад 200 000 осіб було вбито, зникло без вісті або стало жертвою інших порушень прав людини, здійснюваних переважно державними службами безпеки. Проект REMHI розпочався в 1994р., за рік до підписання в 1995р. мирних трактатів, укладених з ініціативи Бюро Прав Людини, діючого при Архієпископаті Гватемали, під керівництвом архієпископа Juana Gerardi. Хоча згідно зі скорішим мирним трактатом, частиною мирного процесу мало бути скликання комісії правди, вона не була створена. Костел мам відчуття,

що комісія не була би в стані виконати свої завдання в зв'язку з глибокими поділами в суспільстві і насиллям, з яким воно зіткнулося.

REMHI прийняв рішення про використання структури Костелу і великої кількості людей, діючих в його рамках, для створення платформи діалогу і полегшення роботи майбутньої комісії. Костел повідомив про публічну думку через плакати, листівки і рекламні програми по радіо. Кожна з парафій, яка брала участь в проекті, визначила по дві особи із своїх спільнот для ролі "посередників примирення". Підхід REMHI відрізнявся від інших дій на користь примирення з використанням мобілізації місцевої спільноти, особливо жертв насилля, які часто бвиконували роль координаторів дій. В цілій країні близько 800 діячів зібрало і проаналізувало зізнання близько 5 000-7 000 осіб, які були жертвами насилля, катувань або втратили члена сім'ї. Оскільки в країні й надалі правило насилля, збирання зізнань було зв'язане з серйозним ризиком для Костелу і його співпрацівників.

Аналіз зізнань вказав, що державні служби безпеки були відповідальні за більшість порушень прав людини, які відбулися підчас війни. Кінцевий звіт, *Гватемала: Ніколи Більше*, був опублікований в чотирьох томах і вийшов перший раз 24 квітня 1998р. Два дні пізніше архієпископ Gerardi був вбитий; служби безпеки пізніше були визнані виконавцями цього злочину.

Незважаючи на вбивство архієпископа, багато з діячів продовжували діяльність по проекту. Результати були представлені спільнотам, де проект був задіяний, допомагаючи розмістити досвід окремих осіб і суспільства в контексті історії цілої країни. Після підготовки перекладів на місцеві діалекти, учасники проекту отримали копії скороченого варіанту звіту, призначених для читання в голос підчас дискусій. Звіт усвідомив їм, що, це що їх спіткала не було їх виною і з цим стикнулося багато осіб в цілій країні. Місцеві координатори проекту підтримували суспільства в їх намаганні примирення, допомагаючи їм створювати культуру миру шляхом не насильних методів вирішення конфліктів. Цей процес протікав паралельно з проведенням ексгумацій і захоронень залишків жертв, що в культурі Маїв є принциповим елементом процесу примирення з минулим. REMHI підтримало також роботу гватемальської комісії правди, надаючи підтримку свідкам і співпрацюючи з суспільними організаціями в цьому процесі.

Тактика REMHI може бути використана для підтримки роботи комісії правди в інших країнах, знаходить застосування також в інших ситуаціях, де відсутня комісія правди, та тоді, коли ті, що зіткнулися з порушенням прав людини, не можуть брати участь в роботі комісії правди або в судових процесах.

Успіх цієї тактики в Гватемалі витікав в основному з розбудованої установчої структури і об'єму діяльності католицького Костелу. Без попередньо існуючої довіреної групи людей збір зізнань не був би можливим у такому масштабі. Для використання цієї тактики необхідні фінансові кошти; в Гватемалі грошові засоби були сильно обмежені, тому робота була поділена між окремими єпархіями.

Ця тактика може бути ризикована. Багато з винуватців порушень прав людини й надалі займають впливові посади в армії і уряді, а армія і парамілітарні угруповання реагують погрозами, а навіть допускаються вбивства тих, хто бере участь в проекті.

Як можна активно залучити членів місцевого суспільства в процес примирення?

ПРЯМУВАННЯ ДО ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ

Коли була здійсненя велика кривда, чи можливим є взагалі належне або повне відшкодування? Чи покарання винуватців може допомогти жертвам або запобігти майбутнім порушенням? Чи вирок суду може виправити зло? Чи гроші можуть бути компенсацією за кривди? Міжнародна громадськість мусить знайти відповіді на ці питання. Всі описані в цій секції тактики стосуються встановлення справедливості за здійснені порушення прав людини, прагнучи покарати винуватців, отримати відшкодування для жертв або ліквідувати культурні обумовленості і установи, які забезпечують винуватцям безкарність.

Судовий процес проти винуватців серйозних порушень прав людини – таких як військові злочини і злочини проти людськості – може бути дуже вимогливим. Необхідним є зібраність цілої групи чинників. Необхідним є наявність відповідних правових інструментів – місцевих або міжнародних – трактатів або законів; треба зібрати доказовий матеріал, затримати оскаржених і довести їх до суду; часто необхідним є наявність договорів екстрадицій і з ними пов'язаних механізмів. Такі справи рідко появляються, але коли є, вони становлять цінну нагоду для оцінки як міжнародних конвенцій, трактатів і інших юридичних інструментів, так й ролі міжнародної громадськості в запобіганні порушень і забезпеченні жертвам компенсації.

Часто ціллю судового процесу є не стільки встановлення покарання за дані порушення прав людини, скільки декларація, що такі порушення не будуть терпітися. Дії скеровані проти порушень прав людини можуть здійснюватися поза структурами правосуддя. Розроблено творчі методи виявлення порушень і притягнення винуватців до відповідальності за свої дії.

Прецедент у міжнародному вимірі справедливості: Застосування міжнародного права проти диктаторів, які є поза своїми країнами

Арешт і екстрадиція колишнього диктатора Августо Піночета є однією із незвичайних справ в історії судочинства. Вона встановили прецедент, який в майбутньому може використовуватись для притягнення теперішніх і колишніх державних керівників до відповідальності за свої вчинки.

Іспанський і британський уряди, використовуючи як вітчизняне законодавство так й міжнародне, встановили, що чилійський диктатор Августо Піночет може встати перед судом в зв'язку із порушеннями прав людини, здійсненими підчас його правління.

На початках диктатури Піночета, в 1973-1990 роках, діячі з прав людини почали вести документацію випадків безправних затримань, примусових переселень, вбивств, катувань і зникнень, за які відповідальними були сили, підлеглі Піночетові. Після повернення демократії в Чілі, офіційно скликана комісія правди збрала детальну інформацію стосовно 3 000 випадків порушень пав людини. Однак Піночет не міг предстати перед судом в Чілі, оскільки перед резигнацією з

уряду отримав конституційні гарантії захисту від судових процесів по відношенню до себе і своїх найближчих співробітників.

Юристи, які працюють від імені осіб, права котрих були зламани в період правління Піночета, подали приватні акти оскарження проти Піночета в Іспанії, використовуючи процедурний засіб *acción popular* – популярна скарга, яка дозволяє громадянам Іспанії подавати за відповідними обставинами приватні акти оскарження. Іспанські суди допускали такі справи на підставі принципу універсальної юрисдикції, яка дозволяє судам розглядати справи, пов'язані з випадками катувань, геноциду і інших злочинів проти людськості, незалежного від того, де відбувся злочин і незалежно від національності винуватця і жертви.

Вийшов іспанський наказ арешту і Піночет був затриманий британською владою в Лондоні, де він тоді перебував. Захисники диктатора пробували анулювати наказ, аргументуючи, що як колишньому керівнику держави, Піночету належить імунітет, захищаючий його від арешту і екстрадиції. Британська Палата Лордів дворазово відкидала цей аргумент, постановляючи в першому випадку, що, як би колишньому керівникові держави не належав імунітет в зв'язку із діями в рамках виконання своїх функцій, не можна признати, що тортури і злочини проти людськості входять в ці рамки. В другому випадку стверджено, що в зв'язку з цим, що як Великобританія так й Чілі ратифікували Конвенцію Об'єднаних Націй Проти Тортур і іншого Жорстокого або Нелюдського Трактатування з 1984 р., Піночет не захищається імунітетом від оскарження стосовно здійснення цього типу вчинків.

Остаточно, в зв'язку із станом здоров'я, Піночета відправили в Чілі і він не представ перед судом в Іспанії. Верховний Суд Чілі позбавив його парламентського імунітету, який Піночет сам собі встановив, і прийняв рішення його судити. Чергове рішення Верховного Суду стверджувало однак, що поганий стан здоров'я Піночета на це не дозволяє.

Рішення Палати Лордів встановило важливий прецедент, вказуючи, що керівник держави не є захищений імунітетом від процесу, пов'язаного з закидами катувань; що такі злочини можуть переслідуватись в цілому світі на підставі принципу універсальної юрисдикції та, що вітчизняні суди можуть змусити держави до реалізації зобов'язань, що витікають з міжнародного права.

Увага міжнародної громадськості змінила також систему політичних сил в Чілі, оскільки влада не могла довше прикриватися вітчизняним законодавством, яке захищало винуватців порушень прав людини, в т.ч. Піночета, від порушення процесу. Більше того, довгий період затримання Піночета в Лондоні, зменшив страх, який диктатор викликав в населенні Чілі, яке завдяки цьому могло почати діяти.

Притягнення до відповідальності міжнародні корпорації: Використання приписів вітчизняного законодавства проти винуватців злочинів проти людськості в інших країнах.

Діюча в Сполучених Штатах організація використовує існуючі довгий час приписи федерального права, які дозволяють жертвам порушень прав людини, здійснених в інших країнах, подати позов проти підприємств, які беруть участь в порушеннях.

International Labor Rights Fund (Міжнародний Фонд з Прав Працівників - ILRF) базувався на законі *Alien Tort Claims Act* (ATCA) подаючи позови проти міжнародних корпорацій, які брали участь у порушеннях прав людини. Схвалений в 1789р. федеральний закон мав на меті протидіяти піратству, дозволяючи громадянам іноземних держав подавати цивільні позови проти громадян Сполучених Штатів і діючих в Сполучених Штатах підприємств, в зв'язку з порушенням ними міжнародного права. Оскільки тактики, що опираються на виконанні діючих норм законодавства, давно використовувались для забезпечення відшкодування за порушення прав людини, використання приписів вітчизняного законодавства для переслідування порушень, які відбулися поза даною країною, відкриває жертвам порушень прав людини нові можливості. Такий підхід є одночасно винятковим в зв'язку з концентрацією на порушеннях, здійснених міжнародними корпораціями.

Багато громадян іноземних держав не має можливості подання позову до суду у власній країні. Першим процесом ILRF з використанням ATCA був процес проти енергетичної спілки Unocal, порушеним від імені бірманських біженців в зв'язку із випадками примусової роботи на паливному трубопроводі в Бірмі. Якщо би біженці вирішили подати скаргу в Бірмі, їх могли заарештувати, катувати, а навіть вбити, оскільки законодавство забороняє передавати іноземним державам інформацію про дії влади. ATCA дає їм можливість порушити процес в Сполучених Штатах. Щоби скаргу почали розглядати, необхідно встановити, що підприємство свідомо брало участь в порушеннях, ILRF працює для доказу цього факту.

Крім справи Unocal, ILRF подало скарги проти корпорацій Coca-Cola, Exxon-Mobil, Drummond oraz Del Monte. Жоден з процесів ще не закінчився. ATCA на сьогодні аналізується урядом генерального прокурора Сполучених Штатів з метою обмеження об'єму його використання.

На сьогодні, існуючі в міжнародному законодавстві прав людини механізми не є достатньо ефективними у протидії порушенням прав людини, здійсненим міжнародними корпораціями. Описана тактика використовує доступні приписи вітчизняного законодавства, щоби розширити можливість вимагання жертвами порушень прав людини належного їм відшкодування. Укріплює суспільну свідомість в цьому питанні, одночасно переказуючи міжнародним корпораціям ясне повідомлення, що вони будуть притягнуті до відповідальності за порушення прав людини в зв'язку із їх діяльністю.

АТСА і подібні до нього закони можуть бути використані жертвами порушень прав людини, які мають місце в інших країнах, а вітчизняне законодавство не дає можливості діяти. Сам АТСА інтерпретується в вузьких рамках і знаходить застосування лише в найбільш шокуючих порушеннях прав людини – геноциді, військових злочинах, злочинах проти людськості, рабстві, позасудових езекуціях, катуваннях і безправних затриманнях.

Які з існуючих юридичних приписів універсальної юрисдикції можуть бути використані для притягнення до відповідальності суб'єктів, відповідальних за порушення?

Тест на порушення прав людини: Оцінка випадків звинувачення у дискримінації
--

Коли порушення мають скритий характер та тоді, коли їх схвалює більшість суспільства, жертви можуть мати труднощі з доведенням, що дійсно дійшло до порушення їх прав. Діюча в Угорщині організація вживає метод тестування, щоби довести дискримінацію і дати змогу розпочати судовий процес від імені і на користь жертв.

Здійснюючи пристосування методу, який використовується в Сполучених Штатах, організаціями, що протидіють дискримінації на квартирному ринку, Бюро Юридичного Захисту Національних і Етнічних Меншин (*Legal Defense Bureau for National and Ethnic Minorities* - NEKI) застосовує тести, які є методом збору доказів дискримінації. Перша справа, в якій угорський суд признав тести як допустиму форму документації дискримінації, появилась в 2000р.

Циганська меншина є в кільканадцяти країнах Європи. Цигани (роми) є частим об'єктом злочинів ненависті, їх часто оскаржують в спричиненні росту приступності і безробіття в Угорщині. Форми дискримінації, з якою стикаються цигани, охоплюють відмову у працевлаштуванні, відсутність доступу до квартир і послуг в загальнодоступних місцях. Оскільки дискримінація часто приймає скриті форми, рідко коли є доступні безпосередні докази її наявності.

NEKI використовує тести, щоби довести дискримінацію шляхом отримання безпосередніх доказів. Організація набирає і навчає особи, які потім направляються як тестери (ті, що здійснюють тести), щоби повторити дії тих, хто стверджує, що зіткнувся з дискримінацією. Кожен із тестерів має бути докладним і об'єктивним спостерігачем, мусить також бути подібним до особи, яка зіткнулася з дискримінацією. Здійснюючи набір тестерів, NEKI також оцінює, хто з них міг би бути вірогідним свідком підчас судового процесу. Оскільки такий процес може тривати навіть кілька років, тестери повинні бути готові перебувати у контакті з програмою на довший період часу.

Коли NEKI отримує скаргу, члени організації оцінюють справу і, якщо приймуть рішення про її прийняття, висилають тестерів в місце, де був прояв дискримінації. Якщо оскарження стосується напр., працевлаштування, тест передбачає направлення двох тестерів – рома і особу,

нециганського походження – обоє з подібними ознаками і кваліфікаціями, які відрізняються лише етнічною приналежністю. Ці особи подають заяви про прийняття на роботу в короткому проміжку часу цього самого дня, здійснюючи подібні дії, щоби полегшити порівняння.

Тестери передають свій досвід безпосередньо після тесту, заповнюючи анкету, яка містить детальні питання про перебіг кваліфікаційної розмови, поведінку по відношенню до кандидата і спосіб, яким була представлена пропозиція праці, напр., заробітна плата і додаткові оплати. Координатор тесту (організація або юрист) оцінює чи мало місце дискримінаційне трактування. Ця інформація часто використовується в судових процесах на користь жертв дискримінації.

До 2002р. NEKI використало тактику п'ятнадцять разів. В трьох справах проведення тесту виявилось неможливим. З дванадцяти закінчених тестів, п'ять не виявило ознак дискримінації. Решта сім – переконливо довели дискримінацію і були підставою для порушення судового процесу.

Більше про цю тактику прочитай в Тактичній Методиці, яка міститься на сайті проекту “Нові Тактики” www.newtactics.org, в розділі *Tools for Action* (Інструменти дії).

Описана тактика, яка перенесена з американського підґрунтя, має усесторонній характер і багато організацій зверталось до NEKI з прагненням застосувати її для інших справ в області прав людини як напр., проблеми неповносправних осіб. Тести можуть також бути використані для оцінки політики працевлаштування, яку ведуть різні установи, в т.ч. поліція і підприємства.

Домагання відшкодування: Спонування уряду до забезпечення відшкодування жертвам порушень прав людини, скоєних поліцією і армією.

В Індії Національна Комісія Прав Людини аналізує випадки скарг на порушення прав людини і рекомендує місцевим владам виплатити відшкодування жертвам.

Національна Комісія Прав Людини в Індії відповідає на направлені до них підтверджені скарги на порушення прав людини, скоєні поліцією, звертаючись до влади про фінансове відшкодування для жертв і належне покарання винуватців.

Створена на підставі закону про охорону прав людини з 1993р., Комісія має повноваження аналізу порушень прав людини і рекомендувати способи реакції на порушення, здійснені публічними службовцями – в т.ч. сприяння при здійсненні порушень або занедбання протидії їм. Більшість поданих скарг стосується вчинків поліції. Комісія займалася також справами відшкодування для жертв порушень, скоєних військовими і членами інших збройних сил.

Інформація щодо порушень надходить від активістів, з повідомлень мас-медіа, а також направляється самими жертвами і членами їх родин. Скарги стосуються переважно фізичного

насилля, знуцання, порушення принципів поведінки по відношенню до жінок, безправних затримань і катувань. Комісія отримує також скарги пов'язані з примусовою працею і порушенням прав дітей, жінок, неповносправних осіб, осіб, які належать до відповідних каст або груп племен, біженців та меншин.

Після отримання скарги, Комісія звертається про надання рапорту зі слідства або доручає розслідування власному слідчому відділу. Якщо оскарження підтвердяться, Комісія передає рапорт органам влади штату, в якому скоєно порушення. Рапорт містить рекомендації щодо фінансової компенсації для жертв і порушення дисциплінарного процесу проти винуватців порушень. Органи влади даного штату можуть самі отримати суму компенсації від службовця, який був безпосередньо відповідальним за порушення.

Комісія публікує детальні звіти стосовно найважливіших справ в щомісячнику *Human Rights* та в річному звіті. Інформації про голосні справи появляються також в засобах масової інформації.

Відшкодування можуть реально допомогти жертвам і їх родинам та вплинути на їх долю, тільки за умови, що компенсація має відповідний розмір. Треба також звернути увагу, щоби застосування тактики компенсацій не відвернуло увагу від необхідності здійснення інших реформ. Незважаючи на труднощі, робота Комісії без сумніву спричинилася до усвідомлення чиновникам наслідків їх діяльності, протидіючи наступним порушенням.

Створення подібної комісії вимагає значної підтримки з боку влади, необхідна є широка інформаційна акція і суспільна кампанія щоби забезпечити впевненість, що жертви і їх родини мають можливість скористатися цим засобом без побоювання помсти.

Як можна довести до перейняття агентствами і урядовими структурами відповідальності і переконати їх до підтримки цієї ініціативи?

Мобілізація проти безкарності: Збудження суспільної свідомості для запобігання безкарності шляхом організації референдумів або петицій

Часто суспільство не має свідомості існування відповідних юридичних інструментів, або, знаючи про них, не вміє ними послужитися. Діюча в Уругваї організація реалізувала значні заходи, щоби виразити спротив признанню імунітету військовим, які скоїли порушення прав людини.

Використовуючи закон конституції, який ніколи раніше не залучався, Національна Комісія з питань Референдум (*Comisión Nacional Pro-Referéndum* - CNR) провела в Уругваї референдум щодо подання на голосування громадян рішень Конгресу про гарантування військовим - винуватцям порушень прав людини звільнення від покарання. Звернення до уряду про проведення

загального референдуму вимагало від CNR збору протягом року від моменту схвалення законів щодо безкарності, підписів 25 процентів населення, яким прислуговує діюче право на вибори.

Збір підписів одної четвертої населення вимагав дуже хорошої організації дій та залучення волонтерів, з яких більшість належала до жіночих організацій. Підчас одноденної кампанії збору підписів, організатори координували роботу 9 000 *brigadistas* – волонтерів, які збирали підписи. Для документації були використані комп'ютери і калькуляційні бланки.

Після збору підписів і передачі їх органам влади, CNR виступила з заявою про їх визнання виборчою комісією. Підчас всього процесу збору і передачі підписів, CNR використовувала методи активізації місцевих спільнот, щоби протиставитися опозиції з боку влади і мас-медіа. Роздавалися листівки, розвішувалися банери і плакати, проводились рейди, музичні фестивалі і велосипедні марафони. Хоча референдум вирішився невеликою більшістю голосів на не користь, робота CNR створила нові інструменти формування демократії в Уругваї. Підчас кампанії волонтери відвідали кожного третього уругвайця. Від того часу було проведено вісім загальних референдумів. Волонтери і керівники CNR й надалі активно працюють в політиці.

CNR не реалізувала своєї первісної мети, а саме – відміна права, яке забезпечує безкарність винуватцям порушень прав людини, але нечувано змобілізувала суспільство Уругваю, вчиняючи безкарність проблемою національної ваги. Візити волонтерів усвідомили великій кількості людей існування відповідного правового закону, інші довідались про ситуацію завдяки повідомленням засобів масової інформації.

Правові приписи щодо референдум як в законодавстві Уругваю, не існують в кожній країні. Збір підписів може однак стосуватися також петицій, як форми збудження суспільної свідомості і одночасно як декларації перед урядом, що суспільство не є задоволене з веденої ним політики.

Взяття відповідальності за минуле: Використання державних засобів на користь периферійної суспільної групи

Ідентифікація і, якщо це можливе, покарання винуватців, є тільки частиною рішення. Прямуючи до вимоги отримання компенсації за порушення прав людини, деякі організації вимагають відшкодування для жертв порушень прав людини часто у формі забезпечення лікування, встановлення грошового відшкодування або повернення забраного майна.

Для успіху справи необхідно змусити владу признати свою відповідальність за порушення і виплатити відшкодування жертвам або запевнити їм належне лікування і терапію.

Діюча в Румунії фундація ICAR здійснила натиск на владу щодо забезпечили, в першу чергу приміщення для створюваних осередків для жертв тортур, а також право на безплатні ліки та медичні страховки на спеціалізоване лікування, необхідне жертвам тортур.

Тактика ICAR є частиною стратегії, скерованої на примушення влади взяти відповідальність за події минулого, щоби запобігти їх повторення в майбутньому. Багато серед тих, хто підчас ери комунізму в Румунії допустився тортур, уникли покарання, а дехто з них й надалі займає високі державні посади. Жертви мусять функціонувати в суспільстві, більшість якого воліє забути минуле і його жертви, ніж робити висновки і в більшій мірі залучати громадян до встановлення демократії і прав людини.

ICAR спочатку налаштувалася на здобуття довіри жертв, співпрацюючи з Румунським Товариством Колишніх Політичних В'язнів, що дало можливість організації пізнати потреби цієї групи щодо доступу до медичного обслуговування, фінансової підтримки і юридичної допомоги. Щоби відповісти на ці потреби, ICAR налагодила контакт з громадськими службовцями, працівниками служби здоров'я, міськими і державними урядовцями та урядовими установами, такими як Міністерство Здоров'я, які могли забезпечити професійну допомогу і підтримку. ICAR також налагодила співпрацю з іншими меншими організаціями, засобами масового переказу, а також Міжнародною Радою з питань Реабілітації Жертв Тортур в Данії.

Завдяки триваючий десять років роботі, ICAR остаточно змусив уряд Румунії признати свою відповідальність за тих, хто був жертвою колишнього режиму.

Більше на цю тему прочитай в Тактичній Методиці, яка міститься на сайті проекту “Нові Тактики” www.newtactics.org, в розділі *Tools for Action* (Інструменти дії).

Успіх ICAR не був легким і в значній мірі був обумовлений політичними перемінами, які були в Румунії у цей період. Завдяки своїм контактам ICAR відповідно оцінила і використала ці обставини. Нові встановлені права і відкритість суспільства дали жертвам можливість діяти без побоювання репресій. Тактика ICAR послужила як забезпеченню компенсації для жертв, так й скороченню безкарності влади.

Як можна залучити урядові засоби для заспокоєння потреб жертв порушень прав людини?

Демаскування переслідувачів: Публічне виявлення винуватців порушень прав людини шляхом проведення проти них демонстрацій.
--

Коли винуватці залишаються ненаказані, чи на підставі закону чи, фактично, можуть вести відносно анонімне життя – часто в цьому самому суспільстві, де живуть жертви їх вчинків, діюча в Аргентині організація вирішила, що навіть якщо винуватці не можуть притягнутися до суду, можуть бути виявлені – “здемасковані” – перед суспільством.

Організація Діти за Розпізнання і Справедливість проти Забуття і Тиші *Hijos por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio* - Н.І.І.О.С) проводить демонстрації перед будинками осіб, яких розпізнали як винуватців порушень прав людини. Ці демонстрації, так звані *escraches* (“зняття маски”) публічно клеймлять винуватців і дають змогу суспільству виразити своє моральне осудження.

Н.І.І.О.С., членами якої є в основному діти загиблих, розпочинає діяльність від встановлення тотожності особи, які була відповідальна за порушення прав людини в період військової диктатури в Аргентині в 1976-1983 роках. *Pre-escrache* охоплює розмови з місцевими профспілками, бібліотеками і іншими установами в місцях проживання переслідувача. Діячі роздають листівки і виголошують неформальні виступи по сусідству і в школах. Метою цих дій є залучення суспільства, участь якого має основне значення для успіху тактики. В день *escraches* (“зняття маски”), протестуючі збираються на площі або в іншому публічному місці поблизу будинку винуватця, проголошуючи виступи, які клеймлять цю особу і її вчинки. На будинку розміщуються плакати з фотографією цієї особи, її прізвищем, адресою і номером телефону та інформацією про її вчинки. Залежно від конкретної ситуації, приймаються також інші дії. Варіантом *escraches* (“зняття маски”) є так звана *escrache-movil*, демонстрація – марш, скерована проти більше ніж одного винуватця.

Н.І.І.О.С. запрошує до роботи юристів для допомоги в вирішенні проблем, які можуть виникнути з боку поліції або контрдемонстрантів, але ключем досягнення мети демонстрації без виникнення конфлікту є залучення якомога більшої кількості людей.

Ефективність дій після *escraches* (“зняття маски”) залежить від поведінки сусідів особи, яка була предметом демаскування. Деколи ця реакція є дуже сильною. Були випадки закриття магазинів або залишення барів відвідувачами, коли туди хотів зайти винуватець порушень. Деякі з винуватців мусили поміняти місце проживання внаслідок відкинення їх суспільством.

Незважаючи, що закони, які надають право амністії, утруднюють переслідування деяких винуватців, Н.І.І.О.С. на свій спосіб обходить юридичну і політичну систему, застосовуючи гумор, елементи театру і інші ефекти видовищ.

Ця тактика має серйозний ризик. Особи, які по ній діють, повинні мати абсолютну впевненість, що діють проти відповідних осіб, і що демонстрації не використовуються для політичних цілей. Організація масових демонстрацій, пов'язаних з темами, які збуджують сильні емоції, мусить мати механізми, які запобігають перетворенню їх в акти насилля. В такій ситуації місцева громадськість відвернеться від протестуючих, не бажаючи мати заворушення.

Як можна використати силу впливу всього суспільства для осудження порушень прав людини і їх винуватців?

Відбудова рідного району: Збір особистих спогадів для відбудови і повернення втраченої власності.

Деспотичні режими часто змушують людей залишати свої домівки, виселяються цілі спільноти, конфіскуючи землю і майно. Колоніальна влада і нові прибульці займають території, які належали корінним спільнотам. Повернення колишнім власникам їх власності може бути важким і вимагає визначення поділу власності і їх об'ємів.

Музей Шостого Району (*The District Six Museum*) в Південно- Африканській Республіці (ПАР) новаторським методом вирішує цю проблему. Музей першим пред'явив претензію щодо землі, завдяки якій люди повернули власність і гідність, яку втратили під час апартеїду. Він залишається місцем, де збираються, переховуються і обмінюються інформація і спогади, пов'язані з минулим Шостого Району. Музей бере участь в промоції суспільного діалогу з питань форми міст ПАР.

В 1966р. в результаті схвалення закону *Group Areas Act*, поселення Шостого Району в Cape Town, в яких раніше проживали розшаровані спільноти, були знесені під новий житловий масив, призначений “тільки для білих”, будова якого ніколи не розпочалася. Єдиними залишеними будинками були місця культу.

Як частина кампанії по охороні землі і інтегральності спільнот, які на ній проживають, група колишніх мешканців побудувала експозицію, центральним місцем якої є карта колишньої території. Підлогу методистичного костелу вкрито докладною картою знищеного району; колишніх мешканців запрошено для зазначення на ній своїх будинків, вулиць, магазинів і інших загальнодоступних установ.

Проект “карти пам'яті” став основою претензій щодо повернення землі. Музей організував і був господарем одного із засідань земельного суду, під час якого мешканці мали можливість подати формальні заяви про повернення землі, яка колись належала їх родинам. Колишні мешканці стоячи на плані колишнього району отримали від суду, за словами одного з них, “свою землю, свої будинки, свою гідність”. Від цього часу Музей готував експозиції, стосовно історії інших невеликих поселень, які були знищені на підставі *Group Areas Act*, в тому числі Kirstenboch і Two Rivers, щоби висловити і підтримати їх дотепер нереалізовані претензії щодо повернення землі.

Музей Шостого Району ставить собі за мету підтримку процесу повернення суспільства до рівноваги і примирення, а також проголошення тривалої культури демократії і пошанування прав людини. Здійснювані програми спричиняються до збереження пам'яті про примусове виселення і переказу її наступним поколінням. Пам'ять про минуле зміцнює зусилля щодо запобігання сегрегації, виселенням і іншим порушенням демократії у майбутньому.

У найближчі роки, колишні мешканці Шостого Району будуть повертатися до нього, повертаючи свою землю і відбудовуючи дома. Міжнародна Коаліція Пам'яток Сумління, членом якої

є Музей, дає багато роздумів щодо способів використання історичних подій і місць, де вони відбувалися, в чинностях пов'язаних з актуальними проблемами по захисту прав людини.

Круги на поверхні води.

Компенсація є можливою навіть багато років після здійснення порушень. Корінне населення в Сполучених Штатах і інших країнах десятки років звертається в суди і до державних органів з метою повернення землі, яка колись їм належала. *White Earth Land Recovery Project* в штаті Мінесота повертає землю, і тим самим спадщину племені Anishinaabe, у інший спосіб – викуповуючи її. Winona LaDuke з проекту „*White Earth Land Recovery*” описує стратегічне мислення, еластичність при виборі тактики і створенні союзу з іншими суб'єктами.

Коли ми розпочали нашу боротьбу за повернення землі, ми вжили всі доступні методи. Ми звернулися до суду, але вирок був для нас негативним. Ми звернулися до Конгресу, але там нам не допомогли. Я особисто виступили перед Організацією Об'єднаних Націй. Ми вжили всі можливі способи і остаточно вирішили, що маємо знайти інший шлях повернення нашої землі.

Ми створили довірчий фонд. Викупили землю від осіб, які погодились її продати, дехто передав нам її безплатно. Тепер ми маємо близько 1 700 акрів (приблизно 680 гектарів). Тут ми вирощуємо різні сорти кукурудзи, малину і полуницю. Налагодили виробництво кленового сиропу. Свою роботу ми визначаємо як “діяльність, що базується на прикладі”. Вже 25 років я організую різні заходи і навчилася, що недостатньо боротися з тим, що погане, необхідно також показати відповідний спосіб поведінки. Люди на свій спосіб звикли до ситуацій, яким не має бути місця. Навіть в нашій спільноті корінних американців ми звикли до трактування нас як громадян другої категорії. Ми звикли до думки, що не повернемо своєї землі і не зможемо з неї користатися.

Ми крок за кроком працювали над зміною такого ставлення і над поверненням нашої землі. Наприклад, десь є кладовище, де поховані люди з нашої спільноти, а хтось та пасе своє стадо. Тоді необхідно провести розмову з цією особою і встановити, як можна загородити і охороняти це кладовище. Приймаємо підхід в масштабі мікро, а не макро. Це можна порівняти з дрібними камінцями, які – кинуті в озеро – створюють на його поверхні круги, що розходяться.

Вирішуючи дрібні справи, одночасно треба мати свідомість ширшого контексту. Необхідним є пристосування до актуальної політичної ситуації. Часто, щоби діяти на користь своєї спільноти, треба налагоджувати союзи з особами, про які ми ніколи не думали як про співпрацівників.

Ці серед нас, хто працює в рамках реалізації прав корінних спільнот в Сполучених Штатах, займається цим вже довгий час. Ми маємо великий досвід в аналізі вітчизняної політики, ми співпрацювали не тільки з іншими корінними групами, але також з діячами з питань охорони середовища і представниками служби здоров'я. Тепер, ми працюємо над створенням союзу, діючого в сфері органічного продовольства. Ми мали щастя здобути великий досвід, але це не значить, що ми завжди виграємо. Це лише значить, що ми свідомі своєї ситуації.

СТВОРЕННЯ КУЛЬТУРИ ПОВАГИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ

Різні суспільства під впливом своїх традицій, культури, а також під впливом економічної ситуації надають по-різному розуміють права людини. Кожному суспільству потрібна площина, на якій особа, влада і громадські організації змогли б співпрацювати між собою, а також визначити порядок цієї співпраці.

Це явище можемо називати громадянським суспільством або публічною сферою. Воно становить ту площину, на якій існує можливість створення культури і громадських інституцій, що реалізують стандарти захисту прав людини. В деяких країнах, особливо західних, цей публічний простір є досить сильно розвинений, хоча не повністю забезпечений від порушень. В інших частинах світу ця площина існує, але вона не становить тривалої частини громадського життя. В деяких суспільствах вона дуже слабка і знаходиться під сильним впливом держави, що позбавляє особу громадської активності, заохочуючи її тим самим до приватної діяльності замість публічної. Без громадянського суспільства, без цього публічного простору, не може існувати суспільна активність, а захист прав людини зводиться до другорядної проблеми.

Однак, як буде далі представлено у цьому розділі, все більше людей починає цікавитися і займатися розвитком та захистом прав людини у місцевому, вседержавному і міжнародному масштабі. Деякі з них розпочинають свою діяльність на рівні своїх шкіл, поселень і, здебільшого, це - діяльність у поодиноких справах. Успішне досягнення хоча б незначної цілі збагачує людину досвідом, необхідним для здолання значних і серйозних цілей. В цій ситуації у пригоді стають нові тактики, які дозволяють людям зробити наступний крок.

- Мурат Бельдже

Голова

Хельсінського Громадянського Товариства

Стамбул, Турція

Захистники прав людини діють різними способами. Вони займаються проблемами голоду, деградації навколишнього середовища чи несправедливої політики, зосереджуючись іноді на проблемах дітей, жінок чи меншин – спільним критерієм є прагнення побудови світу, в якому всі людські істоти живуть гідно і у безпеці.

Міжнародні порозуміння, конвенції і трактати, підписані за останні десятиріччя, становлять значне досягнення, але і цього недостатньо. Особи як і суспільства повинні зрозуміти права, що знаходяться в цих актах - наприклад: всі люди є рівними перед законом, їм гарантується свобода пересування та заборона катування – а також як домагатися стягнення цих прав. Інші тактики цього

підручника зосереджуються на порушеннях, що обов'язково настануть або вже настали, а також на виправленні вже заподіяної правопорушеннями шкоди. Ці тактики здебільшого мають великий обсяг, який зміцнює культуру поваги до прав людини. Вони спрямовані на пошук нових людей і організацій, які б захищали права людини. Це не тільки збільшує спектор наших можливостей, але і підтверджує законність руху. До того ж, тактики налаштовані на підтримку співпраці осіб і організацій – найважливішою тут є сума спільних зусиль. Людям надаються необхідні в їх праці знання та вміння. І накінець, тактики підвищують правову свідомість людей, освідченність в розпізнаванні правопорушень і усвідомленні їх недопустимості.

Деякі з представлених тактик відносяться до конкретної проблеми або зосереджуються на конкретному праві, але багато з них має глибшу ціль: закладення підвалин, інституцій, союзів, свідомості і позицій, які б сприяли захисту прав людини.

Тактики у цьому розділі поділено на чотири групи:

1. **Тактики створення підтримки** залучають нових осіб і цілі групи осіб до діяльності у сфері захисту прав людини;
2. **Тактики співпраці** служать розвитку нових і успішних партнерств, спрямованих на впровадження змін;
3. **Тактики побудови потенціалу становлять громадські інституції установи і систему освіти для поширення культури прав людини;**
4. **Тактики формування свідомості** навчають про права людини.

ТАКТИКИ СТВОРЕННЯ ПІДТРИМКИ

Ідея руху прав людини краще сприймається тими, кому вже знайомі його проблеми і хто висловив своє зацікавлення та підтримку. Нові члени руху тільки зміцнюють наш потенціал і заохочую нас до більш ефективної діяльності. Вони мають нові ідеї і енергію, відкривають невикористані можливості і сприяють новим контактам. Чим різноманітніша група осіб, задіяна у вирішенні проблеми, тим гнучкіша буде її реакція на зміни обставин і тим важче буде її противнику вести ефективну оборону. Активні члени групи становлять основне підґрунтя сильного руху прав людини.

Тактики, описані у цьому розділі, громадають людей навколо ідеї поваги до прав людини. Перш за все, вони спрямовані до тих, які ніколи не мали можливості займатися подібною діяльністю – молоді, місцевих політиків, а також осіб, які мають особливий авторитет у суспільстві і значний вплив на людей – релігійних керівників.

Молодь проти фашизму і расизму: Використовування сучасної культури для залучення молоді до приготування звітів щодо стану захисту прав людини.

Семінари, дискусійні групи і форуми в інтернеті є найбільш поширеними засобами для підвищення громадської свідомості і пошуку нових людей для певної ідеї. Однак, ці способи можуть виявитися недостатніми, коли мова йде про залучення дуже важливої групи – молоді. Організація, що діє в Польщі, вибрала два ефективні методи зацікавлення молоді частини суспільства – а саме – музику і спорт.

Товариство *Ніколи Більше* використовує масову культуру для створення антирасистської молодіжної кампанії в Польщі. На рокконцертах і футбольних матчах організація спілкується з великими молодіжними групами і усвідомлює їм існування проблеми. Потім рекрутує їх як кореспондентів, і вони складають звіти про активність неонацистських груп в своїх містах.

В рік акції „Музика Проти Расизму” *Ніколи Більше* організовує концерти і випускає CD диски з композиціями польських та іноземних виконавців. За допомогою концертів і вкладишів до дисків Товариство представляє людям проблему ксенофобії у Польщі і закликає до активної діяльності проти расизму.

Перед початком акції „Виженемо расизм зі стадіонів” на стадіонах футбольних команд панували ксенофобічні субкультури. *Ніколи Більше* публікує журнал „Стадіон” – антирасистське видання для болільників футболу, випустило диск CD, організовує аматорські футбольні турніри і забезпечує транспаранти та брошури, які використовуються під час матчів для сигналізуванню присутності Товариства іншим антирасистським організаціям.

Під час проведення молодіжних акцій *Ніколи Більше* зібрала 150 волонтерів – кореспондентів, основне завдання яких складати щомісячні звіти про діяльність расистських або ксенофобічних груп у місцевих громадах. *Ніколи Більше* збирає ці звіти, опубліковує їх в своєму періодичному виданні і передає польській та зарубіжній пресі, що сприяє кращому усвідомленню проблеми расизму у широких колах польського суспільства.

Докладніше про цю тактику можна прочитати в тактичному зошиті на сайті www.newtactics.org у розділі *Tools for Action* (Інструменти Діяльності).

Ніколи Більше використовує сучасну культуру для залучення молоді – групи, яка проявляє велику емпатію, але яка не є безпосередньо задіяна у програму поваги для прав людини. При цьому діяльність Товариства не обмежується тільки концертами і спортивними розвагами. Коли хтось зацікавлюється співпрацею, організація забезпечує йому перспективу розвитку у формі волонтеріату. Застосування даної тактики може подолати суспільну апатію до різних проблем. Однак, основні умови залишаються незмінними: молодь повинна відчувати особистий зв'язок з проблемою, розуміти її потенційну загрозу.

Влада і найбільші засоби масової інформації Польщі та інших країн Центральної і Східної Європи негативно ставляться до самого існування таких проблем як: расизм і ксенофобія.

— Рафал Панковский, *Ніколи Більше*, Польща

Права людини на місцевому рівні: включення положень міжнародних конвенцій до місцевого законодавства підвищує стандарти захисту прав людини у місцевій політиці.

Представники місцевої законодавчої влади становлять дуже впливову групу для підтримки руху захисту прав людини, однак, вони рідко залучаються до конкретних ініціатив. У більшості країн місцеві чиновники не розглядають свою роботу під кутом захисту прав людини, а їх щоденні обов'язки полягають на таких аспектах як: територіальне загосподарування, адмініstraційні дозволи і місцевий бюджет. Жіночий Інститут для Громадянського Лідерства і Розвитку (*Women's Institute for Leadership and Development, WILD for Human Rights*) співпрацює з місцевою владою у США, щоб донести до свідомості чиновників, яку важливу роль вони можуть відігравати у формуванні політики захисту прав людини. ЖІГЛР також намагається активізувати місцеві громади виборців, перед якими ці чиновники несуть відповідальність.

WILD використовує Конвенцію ООН Про Ліквідацію Усіх Форм Дискримінації Жінок (CEDAW), щоб поширювати права людини на регіональному рівні.

У 1996 році WILD розпочав акцію за прийняття владою Сан-Франциско місцевого законодавства, в яке були включені положення CEDAW. Беручи активну участь у публічних дебатах на тему стандартів захисту прав людини від дискримінації і можливих способів громадського протистояння, WILD почав співпрацювати з держслужбовцями, громадянами і громадськими організаціями, які займаються проблемами домашнього насильства, бідності і охорони здоров'я.

Інститут організував громадську зустріч, на якій активні мешканці міста і чиновники мали можливість послухати про факти порушення прав жінок, а також могли висловити свою думку щодо втілення положень з CEDAW. Ціль зустрічі – заохотити всіх присутніх керівників і чиновників магістрату до прийняття ініціативи, а також до їх особистої зацікавленості справою.

Факти, що підтверджували важливість CEDAW для життя місцевих жінок, було представлено службовцям місцевої влади восени 1997 року. Квітень 1998 року – у місті ухваленно нормативні документи, які зобов'язали відділи магістрату до перегляду своїх бюджетів, політики працевлаштування і процедури надання соціального забезпечення стосовно рівноправності статі. Влада виділила на це додаткове кошти. Те акти вступили в силу у 2003 році.

На підставі прийнятих документів місцева влада проконтролювала Відділи Громадських Робіт, Ресоціалізації Молоді і Дорослих, Навколишнього Середовища, Раду до Справ Найму

Помешкань і Комісію до Справ Мистецтва. У цих Відділах впроваджено низку змін, такі як: працевлаштування жінок на посадах, які традиційно призначалися для чоловіків, установлення вуличного освітлення у небезпечних ділянках міста. .

WILD надає консультаційні послуги іншим неурядовим організаціям В США щодо впровадження до місцевого законодавства положень з CEDAW і з Міжнародної Конвенції Про Ліквідацію Усіх Форм Расової Дискримінації (CERD).

Жінки, що розказували ситуації зі свого досвіду на публічних зустрічах, напевно, ніколи не вбачали в них порушення прав людини, так само як і чиновники Сан-Франциско не помічали своїх обов'язків у цій сфері. WILD не тільки допоміг їм усвідомити це, але і безпосередньо залучився їх підтримкою у русі захисту прав людини.

Представлена тактика дозволяє на поступову зміну певної частини менталітету суспільства, веде до впровадження і регулювання стандартів захисту прав людини. Громадські організації можуть дійти до висновку, що привернення союзників і груп підтримки на місцевому рівні призведе до бажаних змін на усіх рівнях.

Протидія громадській стигматизації: Залучення релігійних лідерів для допомоги людям, які живуть з ВІЛ/СНІД і які потерпають від нетолерантності суспільства.

Повага, з якою ставляться до релігійних лідерів, дає їм можливість визначати моральні принципи людей у повсякденному житті. Тибетські монахи і буддистські монахині протидіють громадській стигматизації пов'язаній з вірусом ВІЛ/СНІД. Вони демонструють свою підтримку і всіляко допомагають хворим і інфікованим особам.

Проект „Sangha Metta” (Санкха Мета) навчає буддистських монахів і монахинь надавати практичну та духовну допомогу людям хворим на СНІД і ВІЛ інфікованим, а також навчає їх ламати стереотипи, міфи і злагоджувати суспільну травму, яка оточує це захворювання.

На сьогоднішній день проект реалізується у Тайланді, Камбоджії, Лаосі, Бірмі, Бутані, В'єтнамі, Китаї та Монголії, його фінансує ЮНІСЕФ (UNICEF – Дитячий Фонд ООН), а також організації *AusAID, Open Society Institute* і *Burma Project*.

Драматичне зростання хворих на ВІЧ та СНІД у південно-східній Азії тісно пов'язане з недостатніми знаннями щодо способів перенесення інфекції, а також з дискримінацією інфікованих та хворих осіб.

Проект „Sangha Metta” (Санкха Мета) оснований на етичних і релігійних вченнях буддизму тайландськими монахами у 1997 році. Від того часу „ Sangha Meta” – це джерело натхнення, знань і технічної основи буддистського руху проти СНІДУ. „Sangha Metta” організовує для керівників буддизму і інших релігій семінари, курси та візити до диспансерів тяжко хворих на СНІД. Учасників

3 та 5-денних семінарів навчають способам запобігання хворобі і розвитку свідомості суспільства, прийомам організації громадської праці, розвитку толеранції та емпатії. Вони разом оцінюють проблеми власного суспільства і разом шукають можливих шляхів їх вирішення.

Керівники буддизму показують приклад ставлення до людей з захворюванням СНІДУ та ВІЧ інфікованих. Вони споживають страви, які приготували ці люди. Це дуже вражаючий і водночас дуже простий крок, який допомагає подолати панічний страх щодо зараження вірусом. Монахи також проводять заняття з медитації для осіб з ВІЧ та СНІД, відвідують їх удома, навчають молодь аспектів хвороби, опікуються дітьми, чиї батьки померли від СНІДУ.

Задіяні у проєкті монахи проявляють толеранцію до хворих на СНІД, чим хочуть змусити суспільство шанувати права інших людей. Буддистські святині в Азії – це духовний центр кожного поселення, жителі якого дуже поважають монахів і монахинь як наставників буддизму. Їх етична і взірцева поведінка служить для всіх найкращим прикладом. Хоча не кожна культура передбачає таку традицію, але часто віруючі різних релігій звертаються за порадою до своїх духовних наставників, які можуть спрямовувати діяльність свої прихожан на захист прав людини.

За допомогою „Sangha Metta” вдалося подолати релігійні перешкоди і тепер проводяться семінари для наставників християнства, індуїзму і ісламу.

Як можна задіяти керівників Твоєї громади?

Я розмовляла з монахами про їх роль у вирішенні проблем ВІЧ і СНІДУ. Цікавилася їх концепцією і вивчала разом з ними буддистські рукописи. Вони дійшли до висновку, що ВІЧ і СНІД – це проблема не тільки охорони здоров'я, але і проблема соціоекономічна. Будучи традиційними і релігійними лідерами свого народу, монахи усвідомлювали свою важливу роль у боротьбі з суспільними і економічними наслідками вірусу.

— Лорі Маунд , „Sangha Metta”, Тайланд

Від дому до дому у пошуках союзників : За допомогою рекомендацій можна знайти потенційних прихильників руху захисту прав людини.

Не зважаючи на стереотипи, проблема домашнього насильства непокоїть тільки жінок, Але і чоловіків. Одна з організацій у Південно-Африканській Республіці використовує нову тактику, що залучає чоловіків до протидії домашньому насильству.

Акція „Герої щодня” (*Everyday Hero Campaign*) в рамках Проекту « 5 із 6-ти » (*5-in-6 Project*) у ПАР (Південно-Африканська Республіка) передбачає допомогу жінок при виборі найбільш лояльних чоловіків, яких пізніше заохочує приєднатися до руху захисту жіночих прав.

Згідно статистики, ПАР займає перше місце по насильству над жінками серед країн, що не перебувають у стані війни. Один чоловік із шести хоча б раз у житті піднімає руку на жінку. Головна ціль Проекту « 5 із 6-ти» - достукатися до тих п'яти, які ще ніколи не вчинили насильства над жінкою. Проект розпочав в/в акцію, щоб знайти таких чоловіків і залучити їх до діяльності. Волонтери Проекту проводять опитування серед жінок, шукаючи лояльних представників сильної статі. У своїх листах-рекомендаціях, що надійшли поштою (понад 50 000) жінки назвали „найкращих” чоловіків, татусів, дядьків, братів, дідусів і друзів. Прізвища і рекомендації вивішуються у костелах, інформуючи тим самим про акцію і збільшуючи її популярність.

Особи, що зголосилися до акції, обговорюють на спільних зустрічах проблеми місцевої громади. Зазвичай, це чоловіки різного віку, з різним життєвим досвідом, соціальним статусом і матеріальним становищем. Мета таких дискусій - вирішити проблему насилля над жінками мирним і ефективним способом. Додаткові заняття допомагають чоловікам усвідомити усю складність відносин між сильною і слабкою статтю, налаштуватися на позитивні думки про самого себе і пізнати способи протистояння домашньому насильству. Вони сприяють підвищенню свідомості учасників, спонукають їх залучати інших чоловіків і об'єднувати зусилля.

Завдяки тому, що вдалося знайти і залучити до акції чоловіків з дуже позитивною репутацією, Проект „5 з 6-ти” створив активні групи, які аналізують і шукають шляхів вирішення проблеми домашнього насильства та інших проблем.

Представлення рекомендацій дозволяє знайти „прибічників» - людей, які хочуть вирішити проблему, але які не роблять для цього потрібних кроків. Вони або не утотожнюють себе з даною проблемою, або ніколи не мали можливості приєднання до руху, або ж належать до прошарку суспільства, для якого цієї проблеми не існує.

Коли „5 із 6-ти” знаходить таких пасивних союзників, за них беруться активні діячі програми, Вони, користуючись необхідними знаннями і прийомами, налагоджують контакти з «потенціальними прибічниками», майбутніми новими учасниками руху захисту прав людини.

Що собою представляє твій пасивний союзник? Яку тактику треба застосувати, щоб залучитися його підтримкою і допомогою?

СМС (SMS) підтримка : Створення підтримки для кампанії прав людини за допомогою текстових повідомлень СМС (SMS)
--

Сучасну технологію можна використовувати для кращого усвідомлення суспільних проблем, а також для залучення великої кількості людей – особливо, молоді – до кампанії прав людини.

Голандський відділ *Amnesty International* промує участь в цій організації через текстові повідомлення (СМС-и) до молоді. СМС-и використовуються для пропаганди Кампанії Проти

Катування і для отримання підтримки інших кампаній. У результаті СМС - акції більш ніж 500 осіб стали новими членами організації, а понад 5000 відповіли на інформацію повідомлення про „urgent actions”¹.

Ця тактика з'явилася у 2001 році, коли *Amnesty International* проводив Кампанію Проти Катування. Щоб захистити когось від катування, голандський відділ *Amnesty International* негайно розсилав текстові повідомлення на мобільні телефони тисячі людей, які погодилися на отримання СМС-інформації від Кампанії. Відповідь надходила напротязі кількох годин, таким чином, АІ швидко збирав тисячі підписів на підтримку протесту проти застосування тортур або погрожуванню ними. Списки з підписами висилалися до керівників держав, в яких повинно було настати порушення.

Тактика була введена завдяки громадянину Тунісу, який колись сам скористався з допомоги „urgent action” , а також завдяки телебаченню Al-Netherlands, яке тоді показувало популярну теле-програму. Програму дивилося понад 2,5 мільйона глядачів, які дізналися, що «термінова реакція» - це лише 160 знаків повідомлення СМС. «Термінова реакція» полягала у тому, що потрібно було вислати одне слово «JA» («ТАК» голандською) на номер 4777. Через хвилину учасники отримують повідомлення про кількість людей, що взяли участь в акції, а потім СМС з інформацією, який був результат, напр. звільнення затриманої особи.

Хоча *Amnesty International* рідко бере на себе відповідальність за покращення становища осіб, яким допомагає, але приблизно одна третя справ закінчується перемогою: відкладається виконання смертної кари, знаходяться особи, які «зникли», оголошується місце знаходження затриманих осіб. Таким способом зменшується статистика випадків катування, а також збільшуються шанси тяжко хворих в'язнів на отримання медичної допомоги.

До того ж кампанія переконала багатьох – можливо навіть тисячі людей – молоді, у необхідності приєднання до „urgent actions” , організованих *Amnesty International*.

Усі кампанії *Amnesty International* одностайно відповідають у ситуації, коли комусь потрібна допомога. Використовується тактика простих ініціатив, в яких бере участь велика кількість людей і які дають почуття впливу на ситуацію. Кампанії допомагають усвідомити глобальність порушень прав людини, таких як тортури. Тактика текстових повідомлень – це загальна і швидка реакція на порушення прав людини, мета якої допомогти жертві порушень. Водночас тактика збільшує вплив *Amnesty* на людей, які підтримують її.

Кампанія надсилання СМС- повідомлень залучилася великою підтримкою молоді. Саме молодь, група яку найбільш потребує *Amnesty International* для своєї діяльності, являється найбільшим споживачем мобільних телефонів. Цей популярний винахід цивілізації дозволяє притягувати молодих активістів, чия енергія додає силу організації.

¹ „Urgent action” це спосіб діяльності, створений організацією *Amnesty International*, оснований на терміновій мобілізації великої кількості людей для негайного масового протесту проти конкретного випадку порушення прав людини (власний переклад)

Реформування поліції: Ознайомлення працівників поліції з їх основною функцією пов'язаною з дотриманням прав і основних свобод людини.

Бразильська організація, застосовуючи тактику комплексного навчання працівників поліції, намагається вплинути на покращення відносин між працівниками поліції і населенням.

Центр для Організації Громадянських Просвітніх Програм (*Centro de Assessoramento a Programas de Educação para a Cidadania*, CAPEC) проводить навчальні семінари для працівників поліції, щоб вони усвідомили, яку важливу роль відіграє поліція у реалізації стандартів дотримання прав і основних свобод людини. Семінар включає багато різних курсів, які основну увагу приділяють захисту прав людини. Так учасникам легше зрозуміти ключову роль поліції. Це сприяє налагодженню їх стосунків з населенням, а також підвищує громадський інтерес до прав людини.

Факти жорстокого поводження і катувань із затриманими, нажаль, не належать до поодиноких у Бразилії. Через низькі заробітні платні працівників поліції корупція тут процвітає всюди. Метою CAPEC є створення системи „інтерактивної безпеки”, в якій поліція буде співпрацювати з громадкістю підчас планування і організовування заходів публічної безпеки. Відповідальність за проведення цих заходів спочиватиме не тільки на поліції, але і на громадкості.

Навчальні семінари поділено на три дводенні етапи, що загалом тривають шість місяців. Для забезпечення великої кількості учасників CAPEC звертається до відділів поліції з проханням призначити працівників, які зможуть поділитися здобутими знаннями зі своїми колегами по роботі. Громадкість також приймає участь у семінарах разом з поліцейськими.

Семінари CAPEC демонструють працівникам поліції можливість впливу на життя людей і суспільства і їх суспільну роль. Самі поліцейські можуть висловитися про їх відносини з громадкістю. Вони починають помічати позитивні аспекти системи „інтерактивної безпеки”, напр. більш ефективне планування заходів безпеки, підвищення безпеки працівників поліції.

Тренери семінарів використовують приклади з особистого досвіду учасників, зосереджуючись передусім на навчанні, а не на оцінюванні конкретних вчинків. Завдяки проведенню діалогів, поліцейські відчують свою важливість, але водночас вони вчаться покращувати відносини з населенням.

Семінари CAPEC поки що проведено в 25 штатах Бразилії², в них взяли участь понад 30 000 чоловік, в основному – працівники кримінальної, федеральної, дорожньої поліції та вуличного патруля. CAPEC веде співпрацю з федеральною владою, регіональною і з магістратами.

Про те, що тактика CAPEC унікальна, свідчить зацікавленість групи, відповідальної за порушення. Такий підхід не тільки сприяє зміцненню культури дотримання прав людини, але і

² Бразилія – це федерація, поділена на 25 штатів і 1 федеральний дистрикт. (власний переклад)

ефективно зменшує кількість порушень. Відповідний суспільний клімат дозволяє поліції і громадськості шукати спільних рішень для спільних проблем.

Входячи у контакт з населенням, працівники поліції стають вчителями для молоді, яка не має жодного прикладу до наслідування. Тезу може підтвердити історія однієї з дільниць Масарá. Дільниця та була дуже небезпечною через ганги підлітків, які бентежили жителів міста. Коли в цій місцевості впровадили систему «інтерактивної безпеки», призначений до її контролювання капітан поліції дізнався, хто очолює ганг і запросив його на зустріч. Після кількох таких розмов капітанові вдалося знайти спільну мову з підлітком, успішно втілюючись у роль вчителя і авторитету. Можливо, що та особа ніколи не зіткнулася у своєму житті з кимсь, хто міг би стати для неї прикладом для наслідування, взірцем. На сьогоднішній день ця людина співпрацює з поліцією, а завдяки його позиції у групі багато інших молодих членів гангів допомагає хранителям правопорядку. Дільниця стала безпечнішою і спокійнішою. Капітан усвідомив, якою важливою є його роль як вчителя і авторитету, а також що його праця в суспільстві може принести конкретні зміни

—Роза Альмеїда, CAPEC, Бразилія

ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ

Усвідомлення всіма членами даного суспільства значення прав людини становить перший крок на шляху до формування громади. Якщо у людей немає необхідних знань про свої права, то зловживання уряду, котрий керує суспільством, чи іншими впливовими групами можуть бути неопротестовані, прийняті толерантно або взагалі незауважені. Тактики описані в цьому розділі мають на меті формування свідомості в широкому розумінні ідеї прав людини, а також в детальному розумінні питання, пов'язаного з способом, як ці права знаходять застосування до індивідуальних людей і цілого суспільства.

Основна мета цього розділу - це необхідність створення людям можливості розуміння значення прав людини в щоденному житті. Індивідууми, які живуть в ізованих суспільствах можуть не знати своїх прав. Не знати про міжнародні конвенції, про закони даної держави або думати, що описані там норми до них не відносяться. С другого боку, люди, котрі живуть у розвинутих суспільствах, можуть бути переконані, що поняття "прав людини" і філософія, яка виражається в цьому понятті, відноситься до далеких, бідних країн.

Правничне навчання в сільських регіонах : Інформування мешканців сільських регіонів про їхні права, а також покращання контакту з юристами, котрі можуть їм допомогти.

Для суспільства, яке географічно, культурно чи традиційно відізоване, відсутність знання і низька свідомість може бути найбільшою перешкодою в повному використанні своїх прав. Створене в Тайландії згрупування об'єднує суспільну освіту – в формі з'їздів і семінарів – з доступом до правничої системи, гарантуючи людям не тільки свідомість своїх прав, а також активне використання їх.

Фонд *Thongbai Thongpao* (TTF) дає доступ до безплатних юридичних порад для мешканців сільських регіонів в Тайландії, проводить навчання щодо прав людини і юридичних законів, які мають застосування в щоденному житті. Щоправда, Тайландія досягнула значний господарський зріст в дев'яностих роках, але зв'язаний з цим зростання рівня життя відносився тільки до мешканців міст. Суспільство з сільських регіонів залишилось економічно відсталим, а його мешканці не мали свідомості загарантованих їм прав в законах Тайландії. Це і було причиною використання їхньої несвідомості скорумпованими чиновниками і представниками кредитних установ.

Проведений TTF курс „Право для Села” був скерований до вчителів, учнів, керівників локальних суспільств, бідних фермерів і жінок. Колектив TTF і група юристів, працюючи безплатно для фонду, провели суботні і недільні з'їзди в селах, переважно на прохання їх мешканців, котрі мали досвід з поганим відношенням зі сторони державних чиновників. Під час двох днів курсу, учасники ознайомились з основами конституційного права, прав людини, сімейного права, з

питаннями зв'язаними з проблемою кредитів і іпотек, правом праці і іншими питаннями, які мають значення для їх повсякденного життя. Під час лекцій і дискусій проводились симуляції правильної поведінки в суді.

Кожен з учасників курсу на закінчення курсу отримав сертифікат з фотографією, своїми даними і підписом юриста, який працював для нього. Ззаді сертифікату були описані права підозрюваного: право до мовчання, право до юридичної допомоги, право до інформації про поставленні обвинувачення, право до звільнення під заставу. Після реалізації цілої програми в селі створено локальний комітет, який складався з 5 – 7 чоловік з основним знанням права і які забезпечували дотримування прав людини і допомогу в організації наступних курсів.

Замість того, щоб відсилати до далеких і абстрактних концепцій, TTF показує практичні знання і вміння, які можуть бути використаними мешканцями для реалізації своїх прав. Не слід недооцінювати значення, яке має сертифікат виданий кожному з учасників : свідомість, що існує особа до якої можна звернутись в ситуації порушення своїх прав, являється не тільки психічною опорою, але може відведнути потенціального переслідувача від його задумів.

Описана тактика може бути придатною в сільських регіонах і на відізолюваних територіях на цілому світі, де люди не мають свідомості своїх прав або не в силах звернутись до правосуддя. Вона також забезпечує юридичну допомогу спрямовану на жертви порушень. Подібна тактика була застосована в Уганді і навчила мешканців далеких регіонів про їхні права, а також створила можливість поширення інформації.

Які інші “символи сили” (як описаний сертифікат) можуть допомогти людям, котрі мають труднощі в реалізації своїх прав ?

Театр для зламання змови мовчання : Використання театру для зламання змови мовчання навколо проблеми браку знань прав людини і забезпечення юридичного навчання.

В Сенегалі, регіональне згрупування розказує про права своїм громадянам, які відізолювані не через своє географічне положення, а через культурні норми.

Африканська Організація на Користь Зінтегрованого Розвитку (*Réseau Africain pour le Développement Intégré* - RADi) навчає жінок, як боротися з проблемою насильства в сім'ях, використовуючи театральні сценки і неформальні дискусії, які проводяться особами з підставовим знанням права, а також використовуючи доступні юридичні засоби охорони від агресії. RADi, застосованими формами інсценізації, ставить своєю метою зламати змову мовчання, яка оточує в Сенегалі проблему насильства в сім'ї.

Таке насильство, тим більше якщо воно має сексуальне підґрунття, являється в Сенегалі темою табу і рідко коли буває предметом зацікавлення влади. В країні, де дев'яносто п'ять

відсотків населення являється мусульманами, вважається, що релігійні норми дозволяють певні форми насильства спрямованні на членів сім'ї. Тому RADІ була змушена знайти ефективний спосіб для поширення свідомості щодо нововведених юридичних законів. Так як там часто люди не вміють ні читати, ні писати, то театральні сценки користуються великим зацікавленням. RADІ вибрала такі інсценізації, які б найсильніше звернули увагу людей, пробудили свідомість щодо проблеми насильства в сім'ї і на доступні юридичні способи зараджування цієї проблеми.

RADІ запрошує відомих артистів, які вибирають серед публіки жінок, котрі допомагають їм в відтворенню сцен насильства в сім'ях. Спонтанна реакція жінок на сцені і серед публіки доказує, що їм знайомі представлені ситуації. Закінчення сцени немає, що дає можливість керуючим дискусією спрямувати її до застосування можливих юридичних засобів. Керуючі зустріччю запевняють те, що будуть показані доступні методи діяльності, а також відповідні санкції передбачені кримінальним і цивільним правом.

RADІ опирається в своїй тактиці на два важливі культурні обумовлення. Першим з них являється театр, який є популярною і загально прийнятим методом освіти в Сенегалі; другим – організація зустрічей разом з *mbottayes* – традиційні, неформальні збори жінок, котрі гарантують участь в дискусії серед багатьох людей. RADІ стверджує, що багато участниць театральних зустрічей і дискусій не тільки дізнається більше щодо своїх прав, але також передає цю інформацію близьким і знайомим.

Багато організацій використовує театр і інсценізовані виступи для поширення прав людини, однак RADІ об'єднує право і елементи театру в винятковий спосіб. Частиною успіху RADІ в знаходженні зацікавлених їхньою діяльністю, являється використання існуючої суспільної структури *mbottayes*. Театральна форма додатково заохочує до участі і полегшує розмову без повернення до прикрих спогадів.

Які традиції даного суспільства створюють бар'єр у розмові про права людини? Які традиції можна використати у боротьбі з викликаним перешкодами мовчанням? Кількість жінок, які розказали про випадки насильства в сім'ях значно збільшилась, так як збільшилась кількість заяв про розлучення.

— Заступник Генерального Прокурора Республіки Сенегал.

Повернення до традицій: Використання мистецтва для поєднання прав людини з регіональною культурою і традиціями.
--

Може здаватись, що права людини були насильно впроваджувані ззовні або зверху. Регіональна установа щодо прав людини, яка діє на Близькому Сході і діє з метою зміцнення цих прав, доказує, що права людини являються частиною культурної спадщини їх регіону.

Каїрський Інститут Досліджень в Сфері Прав Людини (*The Cairo Institute of Human Rights Studies* - CIHRS) в Єгипті використовує мистецтво і літературу для доказання існування прав людини і те, що вони існували в минулому. Хоча багато арабських країн підтримало Загальну Декларацію Прав Людини, але від моменту її видання декілька країн саму Декларацію, а також ідею охорони прав людини назвали видумкою Заходу.

CIHRS використовує різноманітні варіанти для зображення коріння традицій прав людини в арабських, ісламських суспільствах – в їхньому фольклорі, літературі, фільмах. Наприклад, щомісячно запрошуються артисти на покази фільмів, де обговорюється фільм в контексті прав людини. Під час сеансів часто присутні режисер фільму і критики. Фільмовий Клуб Прав Людини являється однією з перших такого типу ініціатив в арабських країнах.

Додатково, CIHRS випускає серію бюлетенів під назвою “Права людини в мистецтві і літературі”, які підкреслюють вплив мистецтва і літератури в розповсюдженні поняття прав людини. До тепер опубліковано 10 брошур. Артисти заохочують учасників зображувати власний досвід пов’язаний з поняттям прав людини.

Завдяки Клубу і брошурам, CIHRS збудувала сітку контактів між артистами, які заінтересованні поширенням прав людини, а також переконує їх до створення проєктів популяризуючих права людини в сучасних суспільствах. Деколи CIHRS вибирає певну тему або проблему, досліджує яким чином конкретний творчий підхід може мати для нього значення, а тільки тоді налагоджує контакт з артистами, які зможуть описати цю тему за допомогою різних засобів масової інформації.

Таким чином CIHRS поширює права людини в культурі Єгипту і в цілому арабському світі.

CIHRS використовує фільм, мистецтво і літературу, щоб допомогти мешканцям цілого регіону охороняти права людини, не приймаючи аргументи про те, що ця проблема охорони являється чужою для їхньої культури, а цим самим дає можливість побудови підтримки щодо руху прав людини.

Такий підхід має довготерміновий характер, найсильніше притягує людей, які вже раніше цікавились мистецтвом, але одночасно дуже мало шанс на те, що цей підхід приведе до швидких змін у суспільстві. Але якщо вибрані приклади все-таки будуть відноситись до культурного підґрунтя, з яким більшія половина суспільства безпосередньо пов’язана (наприклад народні казки чи оповідання для дітей), то приклади зможуть зрозуміти і більші групи.

Місцеві традиції, міти і оповідання можна використати як інструменти освіти, зробити з них символи прав людини. Інститут *Sisterhood is Global* (SIGI), тепер діючий в Канаді, використовує модель неформальної освіти, який допомагає мусульманським жінкам полегшити в розумінню прав людини в умовах місцевої культури. SIGI опрацював серію підручників, які жінки можуть

використовувати під час різних зустрічей. Підручники заохочують до дискусій на тему прав людини за допомогою понять пов'язаних з щоденним життям жінок.

Кожна культура має такі цінності як: справедливість, гідність, свобода і рівність всіх людей. Мистецтво і література допомагають в створенні культури, яка підтримує права людини. Ми звертаємось до серця, не тільки до розуму людини, щоб вона усвідомила, які права їй прислужують.

— Бахей Ель Дін Хассан, Каїрський Інститут Досліджень в Сфері Прав Людини, Єгипет

Нове розуміння громадської справедливості: Включення громадських організацій до тематики прав людини, що дає можливість діяльності з новими інструментами і доступу до нових зв'язків.

Оскільки більшість мешканців розвинутих країн сприймає поняття “прав людини” через призму самої країни, де процеси розвитку ще тривають, то ідея поняття прав людини може здаватися їм далекими і чужими. Таке відношення приводить до несвідомості небезпечної в наслідках, якій старається протистояти група діюча в Сполучених Штатах Америки.

Державний Центр Освіти в Сфері Прав Людини (*The National Center for Human Rights Education* - NCHRE) навчає організації як пояснювати проблематику громадської справедливості в понятті проблематики прав людини. Багато організацій в США займається громадськими проблемами, але тільки деякі з них працюють в сфері прав людини.

В 1997 році досліді проведенні NCHRE показали, що більш ніж дев'яносто відсотків американців не знає про існування Загальної Декларації Прав Людини. Відповіддю на таку несвідомість про існування прав людини в США, було створення NCHRE-ом програми навчання прав людини для учасників місцевих організацій громадської справедливості. NCHRE організовує також конференції, зустрічі і інші події, а також розпороджує серед населення майже по пів мільйону екземплярів Загальної Декларації Прав Людини.

Під час підготовки, NCHRE підкреслила значення універсального характеру прав людини, а також те, що кожен може стати порушником або жертвою порушень. NCHRE навчає також, в який спосіб захищати права людини, показує юридичні і процедуральні аспекти прав людини. Учасниками працюють над приготуванням плану дій щодо поширення прав людини, який можна буде придатний в місцевих суспільствах.

Учасники передають своїм організаціям знання і навички, які здобули під час підготовки, що значно поширює об'єм впливів NCHRE. Від початку свого існування NCHRE провело навчання в сфері прав людини з більш ніж 16000 громадськими організаціями. Багато груп, які навчались в NCHRE, використало систему прав людини для введення позитивних змін в своїх суспільствах. Коаліція Громадян Штату Джорджія щодо Справ Голоду (*The Georgia Citizens Coalition on Hunger*),

наприклад, використала засновані на правах людини аргументи для переконання головних законодавчих органів Штату до впровадження першої від 30 років підвищення мінімальної зарплати.

NCHRE переконує уряд і суспільство, що принципи прав людини мають велике значення для Сполучених Штатів, а проблема прав людини виступає в країні. Групам, які вже борються з проблематикою голоду, бідноти, NCHRE пропонує нові тактики роботи. Формуючи свою працю в іншому контексті, групи можуть здобути нових союзників і переконати наступних претендентів до своїх поглядів.

В Сполучених Штатах існують деякі важкі для рішення проблеми, такі як: недостатня охорона здоров'я, реформи соціальної охорони, расизм. В цих сферах Конституція не може забезпечити необхідної охорони. Єдиним способом являється повернення до загальної системи прав людини, яка надає цим поняттям відповідне значення, змінюючи навики в дискусіях і політиці, яка ведеться в країні.

— Лоретта Рос,

Державний Центр Освіти в Сфері Прав Людини, США

Представлення своїх рацій: Створення карт для пробудження громадської свідомості і наполягання на політичні зміни.
--

Не зважаючи на те, яких ми шукаєм одержувачів, представлення проблеми, з якою ми боримся, може бути дуже цінною допомогою. Організація *Greenpeace Lebanon* дуже ефективно використовує техніки створення карт для ілюстрацій екологічних загроз, які можна спостерігати на побережжі Лівану.

Greenpeace Lebanon створила карту екологічних загроз, існуючих на побережжі країни, для того, щоб усвідомити суспільству проблему токсичних опадів, а також через свої наполягання переконати владу до відповідних рішень щодо цього питання.

Для зацікавлення станом навколишнього середовища на побережжі Лівану були організовані подорожжі на човнах в різні місця побережжя, концентруючи увагу на найбільш людних і індустриальних місцях. Завдячуючи комп'ютерній географічно-інформаційній системі (*Geographical Information System - GIS*) для створення карти, яка показує результати тестів, звернено увагу на найбільш гарячі екологічні проблеми, які виступали в цих місцях побережжя. Шлях човна *Greenpeace* був зображений в телебаченні, газетах, на веб-сторінках організації, а навіть на пляжах цього побережжя. Щотижневі рейси човна зацікавлювали все більшу кількість людей – людям було цікаво що ж цього разу знайде екіпаж. Перед закінченням програми карта зображувала всі токсичні місця і екологічну проблему побережжя.

В цьому проєкті *Greenpeace* використала кілька інших тактик. Члени організації намагались вплинути на політиків, уряд, мешканців побережжя і власників підприємств, які там знаходяться. Один із членів організації був відповідальний за отримання засобами масової інформації найбільш свіжих даних, а також за підтримання постійних відносин, які б збільшували зацікавлення громадської думки. Організація приготувала радіо програми, інформаційні листівки, великі рухомі плакати, телевізійні анімації, які показували довгодіючі ефекти забруднення.

Усвідомлення проблеми громадською думкою допомогло прийняти закон #444 – кодексу охорони навколишнього середовища, який відноситься до доступу до інформації з цієї тематики.

Сухі технічні дані були замінені на карту, яка зображала в доступний для суспільства спосіб факти, створюючи ще більше зацікавлення роботою *Greenpeace*, а одночасно заохочуючи до розв'язання проблеми. Поняття екологічної загрози було настільки прихованим, що навіть люди, які відчули її результат, не були свідомі порушень. Показуючи ці порушення, *Greenpeace* створила групу протистояння цій проблемі. Шляхом до успіху було усвідомлення суспільством проблеми і прийняття нових законів, підтримання постійних відносин з засобами масової інформації, які поширювали знання про роботу організації, а також намагання вплинути на політиків для зміни законів.

Створення карт технікою GIS часто використовується для показання боротьби з іншими порушеннями прав людини, наприклад торгівлю людьми. Таку тактику можна використати також для підтвердження знущань в поліції, рівня розповсюдження бідності (через показання середнього прибутку в домашньому господарстві в даному регіоні) або доступу (а швидше без доступу) до основної допомоги, такої як: показання місця знаходження води, лікарень чи шкіл. Те, що ми можемо показати величину проблеми, робить нас більш приготованими на боротьбу з нею.

“Картина скаже більше, ніж тисяча слів”.

Як можна використати зображення для поширення своїх дій?

Зрозуміти звідки походимо і куди йдемо: Використання емоціонального потенціалу, пов'язаного з історичними спогадами для пробудження свідомості щодо актуальних проблем прав людини.

Розповідь може показати проблеми прав людини, які помилково вважають нецікавими і далекими, у більш яскравому світлі. Музей *Tenement*¹ в Нью-Йорку нагадує про події з минулого, щоб викликати дискусії і усвідомлення труднощів прав людини пов'язаних з місцем праці.

У відремонтованій квартирі і швейному магазині з інтер'єром з 1897 року музей *Lower East Side Tenement* організовує зустрічі для представників конкурентних виробників одягу.

¹ *Tenement* – помешкання, найнищого стандарту, яке знаходиться в найбідніших районах (прим. перек.)

На цих зустрічах обговорюються проблеми так званих *sweatshops* – місць, де люди працюють за мізерну платню і в поганих умовах. Музей відреставрував помешкання на вулиці Орчард 97, на котрій у 1863-1935рр. проживало понад 7000 імігрантів з 20 різних країн. Тепер кімнати зображують історію боротьби за існування цих людей в Америці. У 1897 році Гаріс і Джені Левін, польські імігранти з Плонька, відкрили у своєму помешканні магазин одягу – це місце згодом називалось *sweatshop*. На даний момент в Сполучених Штатах Америки існує понад 400 магазинів, де працюють близько 15000 імігрантів. Департамент Працевлаштування США визнає приблизно $\frac{3}{4}$ з них за *sweatshops*. Однак далі існують суперечки, як докладніше пояснити поняття *sweatshops*, які заходи можна провести для вирішення труднощів з ними пов'язаних і хто за них відповідатиме.

Музей перетворив будинок Левінів на центр, в якому особи працевлаштовані у галузі одягу можуть запропонувати свої ідеї і рішення проблеми цієї галузі. На першу таку зустріч у 2002 році запрошено гостей з *Human Rights Watch*, *UNITE!* (нагляд над правами людини), *Levi's and Eileen Fisher* (відомі фірми одягу) товариства *King's County Manufacturers Association* і багато інших. В приємній атмосфері представники конкуруючих секторів слухали історію родини імігрантів, яка виховувала дітей, харчувала, спала і виготовляла сотні штук одягу в приміщенні величиною близько 325 квадратних фітів (30 м²).

Під час зустрічі гості були присутні при щоденних нарадах присвяченим новим перспективам, спогадам з історії виробництва одягу і можливостям недопущення в майбутньому до умов, які існували в *sweatshops*. Після першої зустрічі в 2002 році, музей зорганізував багато інших.

Більше інформації про цю тактику знайдете в Тактичному Зошиті, який доступний на сторінці проекту "Нові Тактики" www.newtactics.org, в розділі: *Tools for Action* (Інструменти діяльності).

Основне – вибір відповідних обставин і місця, а також будова діалогу з так великим старанням, щоб його учасники перейшли від своїх емоцій до громадських проблем, прислухаючись до інших поглядів і думок під час розмов в великій і малій групі.

Деяки особи відмовлялись від приходу в інші місця, але погоджувались на зустріч і розмову в музеї. Ми підкреслювали, що робим наше тлумачення минулого з різних сторін і полягає воно на питаннях для спонукання дискусії, а не розповіді однієї історії. Найчастіше учасники розказували нам, що не мали проблем з приходом до музею, але в іншому місці не почували б себе зручно. Як і сказав один із них: "Тутешня атмосфера викликає дивовижне враження і справді спонукає до розмови. В інший спосіб можна подивитись на всі проблеми".

— Ліз Севченко,

Музей Lower East Side Tenement, USA ONLINE

РЕСУРСИ І ІНСТРУМЕНТИ

Організація і окремі активісти, чії історії є опубліковані у рамках нашого проекту, вибирали тактики для дій, виходячи з власної унікальної ситуації, знаючи свої сильні і слабкі сторони, і використовували вибрані методи як частину більш місткої стратегії. Звичайно, деякі тактики – або їх елементи – можуть бути Вам придатними, але дуже важливо, щоб Ви почали з аналізу Вашої власної ситуації: контексту, цілей, ресурсів і можливих однодумців.

Ця частина книги містить матеріали, які, як ми маємо надію, допоможуть Вам у цьому аналізі.

Опрацювання Творчих Стратегій і Тактик

Використовуйте поради з цього блоку для визначення цілей і цільових груп, і для мозкового штурму для виявлення можливих стратегій і тактик. Знадобиться це як для структурування бесіди з декількома людьми, так і для організації індивідуального аналізу.

Як поділитись своєю тактикою: модель презентації

Використовуйте цю модель, щоб навчити інших Вашої тактики. Одною з найважливіших ідей проекту „Нові Тактики” є створення мережі тих, хто використовує різноманітні методи захисту прав людини і ділиться ними з іншими. Маємо надію заохотити і Вас цією книгою до участі у процесі.

Адоптовані тактики

Питання з цієї частини допоможуть Вам визначити, на скільки вибрана тактика чи її елементи будуть корисні у досягненні Ваших цілей. Пам'ятайте, що не кожна тактика підходить для будь-якої ситуації.

Самозбереження і взаємна підтримка

В момент оцінки Ваших капіталів і заборгованості, дуже важливо пам'ятати про найцінніші ресурси: про Вас і Ваших колег. Використовуйте цей розділ для роздумів індивідуально чи разом з ними, про те, як знайти нові можливості для взаємної підтримки.

Опрацювання Творчих Стратегій і Тактик

*Стратегія без тактики – найповільніша дорога до перемоги.
Тактика без стратегії – шум перед поразкою.*

Суні Тзу

Ствердження Сун Тзу; написане більше 2 тисяч років назад, говорить нам, що планування без дій – некорисне, дії без планування – безуспішні. На сьогоднішній день маємо можливість проаналізувати 3 сфери (які Сун Тзу виділив так давно), щоб зробити роботу більш успішною.

- **Вивчіть себе**

Не вірте у свій імідж. У Вас має бути реалістичне розуміння Ваших сильних і слабких сторін, здібностей і можливостей підтримки. Не менш важливо розуміти можливості і ліміти Ваших противників.

- **Вивчіть опонента**

не вірте також у імідж свого опонента. Так само важливо розуміти сильні і слабкі сторони, здібності і можливості підтримки Вашого опонента для того, щоб у потрібний момент запустити потрібні інструменти, які можуть позитивно чи навіть у вирішальний спосіб вплинути на кінцевий результат. Сун Тзу особливу увагу приділяє вивченню і втручання у стратегію Вашого противника.

- **Вивчіть простір**

Простором може бути земля у буквальному розумінні, де Ви зустрічаєте опонента. Сюди також відноситься час чи місце, правові, соціальні чи культурні умови, чи оточуюче середовище, в якому Ви дієте.

Коли Ви зібрали інформацію для аналізу цих блоків, рахуйте, що Ви готові до опрацювання стратегії. Стратегія – це зіставлення багатьох рішень, які будуть необхідні для досягнення цілі. Серед них можуть бути:

- *ключові завдання і відповідні цільові групи

- *ресурси і однодумці

- *яку тактику коли використовувати

Тактика – це вузько-скерована і конкретна дія, що застосовується для впливу на ситуацію. Важливо, щоб тактика була тільки елементом і служила більш емкій стратегії.

Крок 0: з чого почати?

Тут декілька важливих моментів, про які необхідно подумати з самого початку:

- **Праця з людьми**

Якщо можливо, спробуйте зібрати у робочу групу людей з різною біографією, життєвим досвідом і планами на майбутнє. Це не тільки збагатить спектр можливих ідей у Вашій групі, але і дозволить великій кількості людей і груп обмінюватись думками і вчитись один у одного.

Перед тим, як Ви почнете обговорювати щось в групі, прийміть декілька основних правил. Наприклад:

- *кожний є гідний уваги

- *одночасно говорить лише одна людина

- *якщо дві людини хочуть щось сказати, першою має бути та, яка ще нічого не говорила

- *всі ідеї похвалюємо

- *коментарі без пошани не допускаються і повинні бути вказані з пошаною, але у той же час у твердій манері

- *на етапі аналізу ідей будьте позитивні і конструктивні

- *домовтесь про спосіб втручання, якщо одна людина починає домінувати

- **Вільний мозковий штурм**

Закидайте якомога більше ідей. Підтримуйте кожного у пропонуванні нових ідей і не виключайте яких-небудь із них як за важких до реалізації, за легких чи дивних. Однаково, всі без виключення ідеї не повинні бути пов'язані з насильством. Брак насильства – це фундамент вашої легітимності і кредитоспроможності.

Записуйте всі ідеї по мірі їх виникання. Деякі будуть вибрані для подальших дискусій, деякі – ні, але поки що не виключайте ні одну. Кожна ідея, яка на перший погляд здається незрозумілою чи скандальною, при повторному перегляді може відкрити в собі як раз необхідний елемент несподіванки. Пізніше Вам буде необхідний глибший аналіз, але на першому кроці ваше завдання – зібрати якомога більше ідей.

- **Фіксування процесу**

Записуйте ідеї на великих картках паперу, дошці чи фліпчарті, щоб всі учасники групи могли слідкувати за процесом. Такий спосіб фіксування процесу допомагає всім запам'ятати деталі і повернутись до яких-небудь ідей пізніше, а також поділитись ним з іншими. Але теж подумайте про безпеку зберігання нотаток праці Вашої групи.

КРОК 1: визначте проблему

- У чому проблема, яку потрібно вирішити?

- Щоб вивчити проблему в деталях, виписіть декілька ключових моментів (під-проблем). Можливо, Вам захочеться попрацювати над кожною під-проблемою окремо.

- Проблема пов'язана з окремо взятою дією, організацією, поліцією чи особистістю?

Сформулюйте проблему в одному лаконічному реченні.

КРОК 2: визначте мішень

- Ваша мішень – людина, місце чи щось, на що Ви плануєте вплинути.
- Що чи хто відповідальний за виникнення проблеми?
- Хто ключові фігури у створенні чи продовженні проблемної ситуації?
- Чи є якісь норми, закони чи обставини, що будуть сприяти продовженню проблемної ситуації?
- Чи є організації, відповідальні за виникнення проблеми? Якщо так, що дозволило їм це зробити?

Виділіть одну чи дві ключові мішені, на які Ваша група хотіла би вплинути.

КРОК 3: поставте ціль

- Як Ви хочете вплинути на проблему?
- Коротко опишіть бажаний результат Ваших зусиль. Подумайте: якщо б у Ваших силах було б зробити все, що завгодно – щоб Ви зробили? Не бійтесь бути занадто „зухвалими” – це груповий процес і завжди знайдуться оптимісти, песимісти і реалісти, щоб коректувати один одного.
- Як Вам може допомогти визначення ключових фігур і мішені у досягненні Вашої цілі?

Ціль на певно буде відрізнятися від місії Вашої організації, але корисно тримати місію в голові, щоб переконатись що стратегії і тактики, вибрані Вами, співвідносяться з місією.

КРОК 4: визначте однодумців і опонентів

- Згадайте Ваші цілі і мішені.
- Хто Ваші однодумці і потенційні однодумці – окремі люди, організації, інституції – у Вашій державі чи на міжнародному рівні? У чому їх інтерес Вас підтримувати?
- Хто Ваші опоненти і потенційні опоненти? Чому вони впираються Вашим діям, або чому можуть сприйняти Ваші дії як несумісні з їх інтересами?
- Хто в даний момент являється Вашим пасивним однодумцем і опонентом? Ви можете більшість людей віднести до одної з цих сторін.

Знайти можливості для впливу на ці групи людей буде важливим завданням при виборі тактик.

КРОК 5: визначте Ваші ресурси

- Ресурс – це все, що Вам доступно і що може допомогти в досягненні цілі.
- Які конкретно ресурси в Вас вже є? Подумайте про людей, інші організації, мережі, фінансові, соціальні, політичні чи правові умови.
- Як Ви і Ваші однодумці пов'язані з ключовими фігурами, відповідальними за виникнення проблеми? Це вже ресурси!

Подумайте, як Ви підтримуєте один одного чи будете це робити.

КРОК 6: виберіть стратегію

- Вибір стратегії тягне за собою прийняття великої кількості рішень. Проходячи попередні кроки, Ви зібрали цінну інформацію для цього етапу.
- Приймаючи до уваги попередні роздуми, дайте відповідь, в яких сферах у Вашої групи найбільший потенціал для впливу на проблему?
- Коротко перерахуйте ці сфери, тримаючи у голові Вашу ціль.
- Які кроки необхідно починити, щоб максимально збільшити Ваш вплив на мішень?
- Чи є якийсь спеціальний порядок, в якому необхідно чинити ці кроки? Потрібно їх чинити одночасно чи враховуючи інші дії?
- Чи посідаєте Ви необхідні ресурси?

Обговоріть спільне коло Ваших дій і як вони сприятимуть в досягненні цілі. Пам'ятайте, що скоріш за все, слідуючи стратегії, Ви тільки вийдете на наступний рівень, а не відразу до досягнення цілі. Переконайтесь, що курс дій співвідноситься з Вашою ціллю і не відводить Вас у інший напрямок.

КРОК 7: виберіть тактики

- Ось і прийшов час вибрати тактики для реалізації Вашої стратегії. Вибираючи тактики пам'ятайте про це, що лежить у Ваших силах, а що ні, а також які у Вас пріоритети. Не по жалійте часу і згадайте про ключові фігури, Ваші можливості, однодумців і опонентів, про їх і Ваші сильні слабкі сторони.
- Переберіть всі відомі Вам тактики.
- Які тактики зможуть змінити пасивних однодумців в активних?
- Які тактики можуть Вам допомогти у тому, щоб пасивні опоненти так і залишились пасивними, чи навіть стали однодумцями?
- Які тактики можуть зупинити чи пом'якшити дії опозиції?
- Чи може Ваша група зробити це самостійно, або можливо Вам знадобиться співпраця інших груп?
-

Тепер, відносно кожної окремої тактики обговоріть, на скільки вона складається на Вашу стратегію і веде Вас до цілі. На певне, кожна тактика потребує більш глибокого аналізу і, можливо, декілька додаткових кроків чи навіть цілих тактик для реалізації. Виберіть найбільш оптимальні.

КРОК 8: оцініть кожну тактику

- Обговоріть, чому Ви вибрали цю тактику. Як саме вона придасть Вам високий потенціал для просування до цілі, виходячи з актуальної ситуації?
- Як можна змінити тактику, щоб досягнути найбільшої ефективності?
- Чи використовує ця тактика Ваші ресурси у найбільш оптимальний спосіб?
- Як Ви можете залучити додаткові ресурси? З ким ще можна працювати? Які тактики необхідно застосовувати, щоб мотивувати інших до роботи з Вами чи на вкладення ресурсів?
- Які ще інші тактики Вам знадобляться у реалізації цієї – вибраної? Чи є початкова мішень, яку необхідно поразити перед тим, як Ви наблизитесь до більш віддаленої?
- Чи необхідно Вам заручитись підтримкою інших організацій перед тим, як Ви почнете реалізувати свої плани?

Виділіть якомога більше кроків на дорозі до успішної реалізації вибраної тактики. Продовжуйте думати про доступні ресурси.

КРОК 9: адаптуйте тактики з цієї книги

- Подробиць шукайте у наступному розділі.
- Виберіть декілька тактик, над якими хотіли б попрацювати.
- Що спільного між Вашою ситуацією і ситуацією описаною в книзі? Що відрізняється? Які уроки Ви можете почерпнути з досвіду іншої організації?
- Які ресурси Ви посідаєте, і яких не має у даному прикладі? Як Ви можете використати ці ресурси, щоб зробити тактику ще більш ефективною?
- З якими додатковими труднощами Ви зіткнетесь?
- Як, можливо, Вам знадобиться адаптувати дану тактику для реалізації у Ваших умовах?
- Яка потрібна ще необхідна інформація і хто може її дістати?

Цей процес може стати добрим засобом для генерації нових ідей, а також для росту і навчання Вашої організації, що дозволить Вам краще розвинути здібності до аналізу, а це допоможе більш реалістично планувати і ефективніше реалізовувати Ваші стратегії і тактики.

Адаптування тактик

Маємо надію, що тактики, зібрані у цьому проекті, надихнуть Вас до пошуку нових шляхів у Вашій роботі. І також маємо надію, що серед запропонованих Ви знайдете тактики, які можливо буде застосувати у Вашій ситуації.

Під „застосуванням” ми маємо на увазі, що тактики можна буде адаптувати до Ваших контекстів і держав. Це зовсім не означає, що Ви повинні пробувати застосовувати тактику (з нашого

проекту чи ще якусь іншу) безпосередньо у такому вигляді, у якому вона запропонована. Вам необхідно проаналізувати власну ситуацію і ресурси, проаналізувати ризик. Можливо, Вам доведеться скомбінувати декілька тактик, або виділити якусь по компонентам, які можна застосувати у Вашій ситуації (на відміну від цілої тактики повністю).

Питання нижче представлені, допоможуть Вам проаналізувати і адоптувати нові тактики до застосування у Вашій ситуації.

- Чи підходить ця тактика для нашої проблеми і ситуації?
- З ким ще я можу це обговорити?
- Яким ще групам мені належало б розповісти про тактику?
- Чи бачив(ла) я або використовував(ла) тактику подібну до цієї?
- Що в тактиці успішного? Чому це успішно?
- Що і чому безуспішне?
- Як тактика могла б допомогти мені у досягненні цілей?
- Чи буде це мати необхідний ефект на вибрану мішень?
- Як ця тактика вже використовувалась для враження подібної мішені?
- Які ресурси нам знадобляться?
- Які ресурси в нас вже є?
- Як нам отримати ресурси, яких нам бракує?
- В кого можна дізнатись подробиці по застосуванню цієї тактики?
- Які альянси необхідно створити, щоб тактика була успішною?
- Як їх сформувати?
- Як можуть відреагувати мої опоненти по цій темі на тактику?
- На скільки небезпечною може бути дана тактика для мене і моєї організації?
- Я готовий(а) до такого ризику?
- Як я можу понизити ризик?
- Чи можу я використати лише якусь частину тактики?
- Чи можу я скомбінувати декілька тактик?
- Чи маємо ми запасний план?
- Що робити, якщо тактика не спрацює?

Поділіться своєю тактикою: модель презентації

Наш проект скерований як на отримання знань про нові тактики, так і на невчання цих нових тактик. Ми би хотіли, щоб Ви не тільки подумали про місця нових методів у Вашій роботі і дізнались про нові тактики, але і поділились тим, що вже вмієте з іншими. Це вигідно так тим, хто вигадав і застосував тактику (веде до зміцнення авторитету, розвиває нові презентації), як і тим, хто вперше про цю тактику почув.

Нижче модель презентації тактики на 40 хвилин. Вона допоможе Вам представити саме цю інформацію, яка зробить вашу тактику зрозумілою для публіки.

1 хвилина - представте тактику

Почніть з короткого представлення тактики. Зробіть натиск на саму тактику, а не на проблему чи контекст (про це пізніше). Згадайте, що ми розуміємо під словом „тактика” і прочитайте статтю „Навіщо потрібні нові тактики?”, щоб переконатись у тому, що Ви самі розумієте про що говорите.

Подумайте про цікавий спосіб розповісти аудиторії чому ваша тактика унікальна, важлива чи успішна. Розкажіть невелику історію. Задайте питання у зал, які б звернули увагу слухачів.

5 хвилин опишіть контекст

Аудиторія повинна зрозуміти, чому саме ця тактика була використовувана у даній ситуації:

- Опишіть актуальні чи минулі соціальні явища, які потребують реакції, а особливо ті, що допоможуть зрозуміти Вашу тактику.
- Опишіть, якою була Ваша відповідь.
- Виділіть бажаний результат застосування тактики, а також Ваші цілі і завдання.
- Коротко розкажіть про вибрану стратегію і як дана тактика в неї вкладається.
- Немає необхідності докладно зупинятись на кожному питанні, але постарайтесь торкнутись їх всіх.

20 хвилин поясніть, як тактика працює це кульмінація Вашої презентації. Запропонуйте слухачам найважливішу інформацію, яка буде необхідною для застосування тактики в їх реаліях.

Розкажіть, крок за кроком, як Ви реалізовували тактику. Приведіть якийсь яскравий приклад. Уявіть собі, що Ваші колеги в іншій країні хотіли б застосувати тактику. Що їм необхідно знати? З чого почати? Скільки людей задіяти? Які підтримка їм знадобиться? Які ресурси?

Не відходьте від покрокової схеми!

7 хвилин ще раз про це, як пройшла тактика

Розкажіть про мішень: вплинути на яке явище, організацію чи людей мала тактика? Пам'ятайте, що цільова група може бути первинною і вторинною. Опишіть результати. Як їх бачать люди заангажовані в акцію? Використайте їх цитати чи коментарі.

7 хвилин обговоріть, чому Вас навчила ця ситуація і як тактику можна використати в іншому контексті

Поясніть, чого ви навчились. Що спрацювало? Щоб Ви зробили по іншому? Щоб Ви порадили іншим?

З Вашого досвіду, про що можна подумати перед тим, як починати застосовувати тактику?

Якщо Вам відомі інші випадки використання тактики, коротко розкажіть про них.

Самозбереження і взаємна підтримка: люди – Ваш важливіший ресурс

У важкій справі просування і захисту прав людини інколи нам доводиться працювати в небезпечних умовах багато часу. Ви можете наштовхнутись на історії і погляди, які нелегко прийняти і пережити. І те, що Ви робите може Вас травмувати чи викликати стрес, незалежно, працюєте Ви на пряму чи через посередників.

Кожний по-різному радить собі зі стресом. Хтось починає більше працювати в кривду родині і друзям, хтось вирішує, що з нього досить і починає часто міняти роботу чи волонтерські посади. Інші курять або п'ють. Чи як мінімум тратять позитивний настрій і віднині вважають, що не можна веселитись, коли хтось на світі страждає.

Щоб посісти силу, рішучість і дістати задоволення від роботи, необхідно вміти радити собі з нездоровим стресом (не кожний стрес нездоровий – є такі його види, що підвищують наш тонус!).

Абетка самозбереження

Ваш стан

Перед усім Ви необхідно навчитись розпізнавати симптоми нездорового стресу і наслідки психологічних травм.

Звертайте увагу на:

- Свій фізичний стан: чи не почили ви частіше хворіти? Можливо, Ви відчуваєте себе в напрузі, нервуєте чи частіше розстроюєтесь?
- Відносини: чи вистарчає Вам і Вашим близьким часу на спілкування?
- Зміни в собі: Вам більше не підходять заняття і хобі, які раніше допомагали розслабитись чи проходили разом з родиною чи знайомими? Змінились Ваші погляди чи вірування? Ви дивитесь на світ по іншому?

Шукайте баланс

Шукайте баланс між різними видами діяльності, включаючи роботу, особисте чи сімейне життя, відпочинок і розваги.

Ви будете працювати більш продуктивно, якщо зумієте знайти можливості для відпочинку. Те, що допомагає Вам розслабитись, може сильно відрізнятись від преференції родини або друзів. Важливо, щоб спосіб релаксації не шкодив Вашому здоров'ю і благополуччю, а також відносинам з близькими людьми. Якщо Ви навчитесь розпізнавати моменти, коли баланс загублено, Ви посядете шанс змінити ситуацію.

Зв'язки і відносини

Будуйте і підтримуйте відносини з Вашими колегами, друзями, членами родини і співтовариства. Вся робота для покращення світу опиниться беззмисловою, якщо Ви не відчуваєте приємних відчуттів від спілкування під час цієї роботи. І знову, якщо Ви навчитесь розпізнавати небезпечні моменти – коли починаються проблеми у відносинах з іншими людьми – Ви зможете вчинити необхідні дії для вирішення проблеми.

Обсудіть способи взаємопідтримки

Для членів Вашої організації може бути дуже корисним виділити час і обговорити способи, які є придатні для боротьби зі стресом – індивідуально чи в групі.

Використайте яке завгодно з цих питань, щоб почати дискусію в парах, малих групах чи в одній великій групі.

- Поділіться своїми думками з приводу правозахисної роботи. Чому Ви продовжуєте вкладати свій цінний час, енергію і ресурси у цю справу?
- Згадайте, яке заняття Вас коли-небудь дуже втішило і яке ніяк не пов'язане з роботою. Ви часто уділяєте час цьому заняттю?
- Згадайте ситуацію, коли змінились Ваші погляди на себе, родину, співтовариство, державу чи щось ще?
- Що з Вами коїться, коли ви пригнічені, змучені, розчаровані чи злі. Як Ви собі радите з цими почуттями і ситуаціями? Чи Вам це допомагає, а може робиться ще гірше? Чи стосується це інших?
- Поділіться Вашим спостереженнями за групою, коли рівень стресу підвищується. Що Ви вчините як група?
- Згадайте, коли Ви відчували і не відчували підтримку родини у Вашій роботі. Що робили члени Вашої родини щоб Вам допомогти? Чи навпаки?
- Згадайте, коли Ви відчували і не відчували підтримку одного з Ваших колег. Що робила ця людина щоб Ва допомогти? Чи навпаки?
- Як Ви гадаєте, що Ви як колеги чи члени однієї організації можете робити, щоб полегшати важкість роботи з людьми, що відчули порушення прав людини?

Тепер Ви готові почати працювати над мірами самозбереження і взаємо підтримки. Ви знаєте, що у важкі моменти роблять Ваші колеги. Спробуйте переняти їх позитивний досвід. Інколи повторюйте подібні бесіди для підтримки Вашого самого цінного ресурсу – Вас і Ваших колег!